

మొత్తమున కిది రోగికిఁ దీపుమందుబలె, భవరోగికి
 శృంగార రసానుభవంబుతోడనే భగవద్గుణానుభవంబు నలవఱచి,
 యుండుటంబట్టి, యిది తద్వలచి త్తంబునకుఁ దద్దయునింపు సంపా
 దించున దని నెమ్మది నమ్మెదను.

ఇట్లు

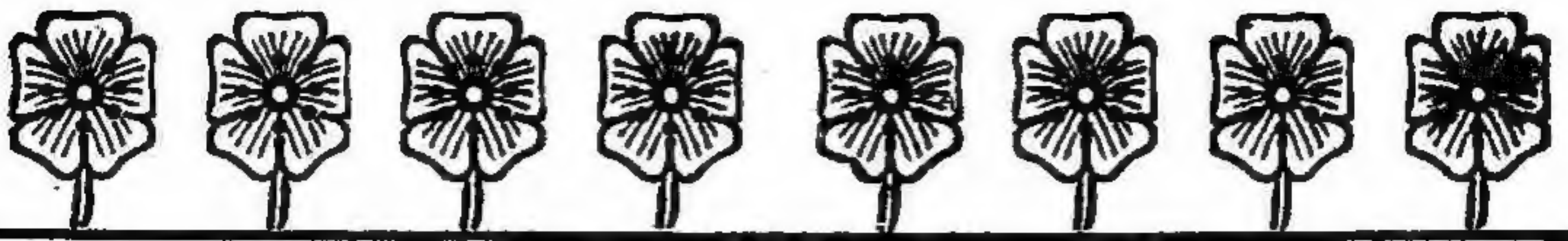
ధేయము,

ఎ. వి. నరసింహం పంతులు.

1250

192

శ్రీ రస్తు.

కలువాయి శతకము

టీకాతాత్పర్యసహితము.

1950
1992

యుతమూర్తి యాశ్రితకల్పభూజంబు
 కరుణా పయోనిధి శ కలుషహరుఁడు
 సచ్చిదానందుండు శ సర్వజ్ఞఁ డవ్యయుం
 డప్రమేయుండు నుశహా నుహుండు
 ప్రియకింకరునిగ డశబ్ధీరునర్సును నేలు
 గజరాజవరదుండు శ ఘన నిభుండు
 నా జీవితేశుఁ డై శనజనార్దనుఁడు నేఁడు
 వన విహారము చేసి శ వత్తు ననుచుఁ
 గీ. జనెను రాఁడయ్యె నేమొ నాశదసమునకు
 క్షణముశ్రీహరి నెడఁబొయఁ శ జాలనమ్మ
 చెలియ నీవేగి కలువాయి శ చిన్నికృష్ణు
 తోడుకొని వేఁగ రాఁగదే శ తోయజాక్షి॥ 1

టీ. శ్రీయుతమూర్తి=లక్ష్మీదేవితో కూడిన ఆకారము గలవాఁడు. ఆశ్రితకల్ప
 భూజంబు=(తన్ను) చేరినవారికి కల్పపృథ్వుమును పోలినవాఁడు, కరుణాపయో
 నిధి=దయకు సముద్రమును పోలినవాఁడు, కలుషహరుఁడు=పాపములను పోఁ
 గొట్టువాఁడు, సత్ + చిత్ + ఆనందుండు - సత్ =మూఁడు పరిచ్ఛేదములచేత శూ
 న్యత్వమును, చిత్ =జడతలేమియు, ఆనందుండు=ఆనందమును గలవాఁడు,
 సర్వజ్ఞుండు=అన్నిటిని దెలిసినవాఁడు, అవ్యయుండు=నాశములేనివాఁడు, అ.ప

మేయుండు=హేతుశూన్యుడు, మహామహుండు=గొప్పకుగొప్పయగువాడు,
 ప్రియకింకరునిగఁ=ప్రియదాసునిగా, డబ్బీరు నర్సును=డబ్బీరు నరుసు అను నీ
 శతకమును వ్రాసినతన్ను, ఏలుగజరాజవరదుండు=పరిపాలించునట్టి గజేంద్రున
 కు వరము లిచ్చినవాడు, ఘననిభుండు=(శ్యామలత్వముచేత) మేఘమునకు
 సమానుడు, నాజీవితేశుడైన=నాప్రాణేశ్వరుడైన, జనార్దనుడు=విష్ణు
 దేవుడు, నేడు, వనవిహారముచేసి వత్తును అనుచుఁ=వనములయందు తిటిఁ
 గివచ్చెదనని, చనెను=పోయెను, నానదనమునకుఁ=నాయింటికి, ఏమొ రాఁడ
 యొక్క=ఏలనోరాఁడు, శ్రీహరిని, క్షణము=కొంచెముసేపయినను, ఎడఁబాయ
 జాలనమ్మ=వదలియుండలేను (గనుక) చెలియ=ఓసఖీ! నీవు ఏగి=నీవుపోయి,
 కలువాయి చిన్నికృష్ణుఁ=కలువాయి గ్రామమునందలి శ్రీకృష్ణస్వామిని,
 తోయజాక్షి=తామరవలె కండ్లనుగలిగిన ఓసఖీ! తోడుకొని=పటుచుకొని, వే
 గరాఁగదే=శీఘ్రముగారమ్మా.

తా. శ్రీయుతాది ఉత్తమలక్షణలక్షీతుడగు నాపెనిమిటి, నేడు వనవిహారముచేసి వచ్చెదను, అని వెల్లి యిదివరకు రాఁడు, అతనియెడఁబాసి, ఉండజాలను, కాబట్టి, సఖీ నీవు వేగముగాఁబోయి యతనిఁబిలుచుకొనిరా.

సీ॥ వనిత నానాథుండు శి వనవిహారము పోవ

నిలుప మునుల్ మొక్క శి నిలిచినాఁడొ

విపినభూములుచొచ్చి శి వేటాడుచున్నాఁడొ

దై త్యుల శిక్షింపఁ శి దలఁచినాఁడొ

వలచి యేచానకై శి వసమున నున్నాఁడొ

యెవ తెకుఁ గడుబాస శి లిచ్చినాఁడొ

యిట్లు న న్నలయించుశిచ్చతో నున్నాఁడొ

మమత నెచ్చటఁ జేర్చి శి మఱిచినాఁడొ

గీ॥ కాక నిన్నటిరే యేల శి రాకమాను

యేమి! వింతలుగానున్న శి వేమిసేతు॥ చెలియ ॥

టీ. వనిత=ఓనభీ! నా నాథుండు=నా పెనిమిటి; వనవిహారము పోవన్=వనములయందు సంచరింపఁ బోవఁగా, మునుల్=మునులు, మొక్కన్=నేవించుటకై, నిలుపన్=నిలిపికొనఁగా, నిలిచినాఁడో=అందే దక్కియుండువాఁడో? (లేక) విసినభూములుచొచ్చి=అడవిప్రదేశములయందు ప్రవేశించి, వేట ఆడుచున్నాఁడో=కూరమృగములను చంపుచున్నాఁడో? (లేక) దైత్యుల శక్తింపన్=రాక్షసులను దండించుటకై, తలఁచినాఁడో=ఎంచినాఁడో, వలచి=మోహించి, ఏచానకై వసమునన్=ఏస్త్రీకి లోబడి, ఉన్నాఁడో, ఎవతెకున్=ఏస్త్రీకి, కడుబాసలు=మిగుల నమ్మకములను, ఇచ్చినాఁడో=చెప్పినాఁడో, (లేక) ఇట్లునన్ను అలయించు ఇచ్చతోన్=ఇవ్విధముగా నన్ను అలసటపెట్టవలయును అనుకోరికతో, ఉన్నాఁడో=ఉండువాఁడో? (లేక) ఎచటన్=ఏతావునందైనను, మమతన్ చేర్చి=తనప్రేమను నిలిపి, మఱచినాఁడో=నన్ను స్మరింపఁడో! కాక=అట్లుగాకున్న, నిన్నటిరేయి=నిన్నరాత్రి, ఏల రాక మానున్=ఏల రాక నిలుచును, ఏమి=ఆశ్చర్యము! వింతలుగానున్నవి=ఆశ్చర్యముగానున్నవి, ఏమిసేతున్=ఏమిచేయుదును; (తక్కిన రెండుచరణములకును మొదటిపద్యమునందే యర్థముచెప్పబడెను. గనుక యిది మొదలు వదలఁబడును).

తా. ఓచెలీ! నాపియుండు వనవిహారమునకై పోవఁగా అచటిమునులు నేవించుటకై నిలిపికొనిరా? లేక, యడవులయందు వేటాడుచున్నాఁడో? లేక, రాక్షసులను వధింపఁదలఁచినాఁడో? అట్లుగాక యేస్త్రీయొక్కగాని మాయకులోబడెనో; కాక ఎవతెకైనను వాగ్దానము చేసెనో? అదియును గాకున్న నన్ను అలయింపవలెనని దలఁచినాఁడా; ఎవతెమీఁది మమతచేతగాని నన్ను మఱచినాఁడా? లేకున్న నిన్నటిరేయి నాయింటి కేల రాకమానును? ఇదేమి? వింతలుగాఁగదా ఉన్నవి! ఏమిచేయుదును?

సీ॥ ఈమోహనాంగుని ర నెలమితోఁ జూచిన

నింతులు వలచి మోహించు టరుదె

కమలాక్షుఁ గనుఁగొని ర కడుపతివ్రత యైనఁ

గోరి, యంగజుకేళిఁ ర గూడు టరుదె

పురుషులౌమాను లాపురుషుఁ గాంక్షింపంగ

మగువలు వీక్షించి శ మగగుటరుదె

శ్రీధరుఁ గాంచి చేరినమానవతియైనఁ

జేపట్టియక్కునఁ శ జేర్చుటరుదె

గీ॥ యుంటి నాజీవితేశ్వరు శ వెంటఁ జనక

యింతమతిహీననై యుంటి శ నేమి సేతు॥ చెలియ॥

3

టీ. ఈమోహనాంగునిఁ = ఈ (ఇతరులును) మోహింపఁజేయు దేహమును
గలవానిని, చూచినఁ = చూడఁగా, ఇంతులు = స్త్రీలు, వలచి = కోరి, మోహిం
చుట = వలపుఁ గొనుట, అరుదె = ఆశ్చర్యమా? కమల + అక్షుఁ = తామర తేకుల
వంటికండ్లు గలకృష్ణుని, కడుపతివ్రత యైనఁ = మిగుల సతీమణిగా ఉండినప్ప
టికిని, కనుఁగొని = చూచి, కోరి = వలచి, అంగజాకేళిఁ = మన్నధుని క్రీడలయం
దు, కూడుట = చేరుట, అరుదె = అబ్బురమా? పురుషులౌమానులు = మగవార
లైన ఋషులే, ఆపురుషుఁ గాంక్షింపఁగఁ = ఆపురుషు తముని కోరుచుండఁగా,
మగువలు = స్త్రీలు, వీక్షించి = చూచి, మరగుట = మరులుగొనుట, అరుదె = చిత్ర
మా? శ్రీధరుఁ = కృష్ణుని, కాంచి = చూచి, చేరినఁ = చేరఁగా, మానవతియై
నఁ = సిగ్గుగలదిగా నున్నప్పటికిని, చేపట్టి = చేరఁదీసి, అక్కునఁ చేర్చుట =
తొమ్మున చేర్చికొనుట, అరుదె = ఆశ్చర్యమా? నాజీవితేశ్వరు వెంటఁ = నాప
తిని వెంబడించి, చనక ఉంటిఁ = పోవక ఉంటిని, ఇంతమతిహీనను ఐ ఉంటిఁ =
ఇంత తెలివి మాలి యుంటిని; ఏమిచేతుఁ = ఏమిచేయుదును?

తా. ఈమోహనశరీరునిఁ జూచి ఏ స్త్రీలును మోహింప నుందురా? పతివ్రత
లుకూడ ఈతనితోడిరతిని కోరుదురు. పురుషులైన మునులే యతని మోహించిన
యప్పుడు, స్త్రీలనెంత? అతనిని ఏమానవతియైనను చూచినంత నే సిగ్గును వదలి,
కాఁగిలింపఁగోరును. అయ్యో! అట్టి నా పెనిమిటిని వెన్నింటిపోక బుద్ధిహీనఁ
గా ఉంటిని ఏమిచేయుదును?

సీ॥ గడగడ కిది యేమికారణంబో కాని

కనుచన్నులదరునే శ ఘననితంబ
ముంజేతికంకణంబును సందెకడముగాఁ
*బెట్టఁగల్గెను చూడు శ భీరుమధ్య
యొకరితో మాట్లాడ శ నూహించి యనఁబోఁగ
నంతలోఁ దోఁచదే శ యబ్జనయన
కల్ల గాదిది; వింత శ గా! యెదలోజల్లు
జలుమనుచున్నదే శ చంద్రవదన

గీ॥ యెన్నఁ డిటువంటియాశ్చర్య శ ఘెఱుఁగనమ్మ
యెట్టిహేతువై ప్రాణేశుఁ శ డేగుటకును॥ చెలియ॥ 4

టీ. ఘననితంబ=(పెద్దపిఱుఁదులుగల) ఓచెలీ, గడగడకున్=క్షణక్షణంబు
నకును, ఇది యేమికారణంబో కాని=ఇ దేమిహేతువోకాని, కనుచన్నులదరు
నే=కండ్లును చండ్లును అదురుచున్నవి, భీరుమధ్య=భయశీలమయిన నడుముగల
దానా; ముంజేతికంకణంబును=మనికట్టున వేసికొనఁదగిన కడియమును, సందె
కడముగాన్=భుజములకు వేయుకడియముగా, బెట్టఁగల్గెనుచూడు=ఉంచుకో
వచ్చును చూడు, అబ్జనయన=ఓ తామరసములపంటికండ్లను గలచెలీ! ఒకరితో
మాట్లాడన్=ఒకరితో మాట్లాడవలయునని, ఊహించి=తలఁచి, అనఁబోఁగన్=
మాట్లాడపోవునమయమునందు, అంతలోఁదోఁచదు = అస్వల్పకాలములోనే
మఱచిపోవును. చంద్రవదన=చంద్రునిపంటి ముఖముగలదానా! కల్లగాదు=అబద్ధ
ముగాదు, ఇది వింతగా = ఇది యొక ఆశ్చర్యముగా? ఎదలోజల్లుజలుమను
చున్నదే=మనస్సు జల్లుజల్లుమని బెదరుచున్నది, ఎన్నఁడు ఇటువంటి యాశ్చ
ర్యమున్=ఎన్నఁడును ఇట్టివింతను; ఎఱుఁగనమ్మ = తెలిసికొన్నదాననుగాను,
ప్రాణేశుఁడు ఏగుటకును=నా పెనిమిటి వెడలిపోవుటకు, ఎట్టిహేతువో=ఏమి
కారణమో?

* “జేర్పఁగల్గెనుచూడు-సిహ్నమధ్య” అని పాఠాంతరము.

తా. గడియగడియకును ఏదోవిశేషమును దెలుపునట్లు అంగికనూచనములయిన కనుచన్నుల అదురుపాటులు గలుగుచున్నవి. కృష్ణవిరహాతిశయము వలనివ్యధచేత దేహము కృశించినందున ముందుచేతికడియములు సందెకడియములైనవి. అతనిమీఁదితలంపు మఱిల్పరామిని ఎవరితో నేమి యాడుటకుఁ బోయినను అంశము దోచదు. గుండెలలో జల్లుజల్లుమను అదురుపాటొకటి సంభవించెను. ఎన్నఁడును ఇట్టిచిత్రములను గన్నదానను గాను. నాఘఁడు నన్నెడఁబాసి పోవుటకు కారణమిట్టిదని తెలియకున్నది.

సీ॥ వింటివే యిటువంటిరవిపరీతవార్తలు !

నావిభు నేలాగు ర నమ్మవచ్చు
నలదానియురుదొడ ర ల్దలగడదిండ్లాయె
భామగుబ్బలు పూలరపాన్పు లాయె
సుదతివా తెర తియ్యరజుంటి తేనియ లాయె
వెలఁదిచేతివిడెంబు ర విందు లాయె
వనితపయ్యెదవల్లెరవాటు దుప్పటమాయె
షణఁతిమాటలె యాటరపాటలాయె

గీ॥ ననుచు సతిచూచి చెప్పెనే ర యమ్మచెల్ల
యిట్లు సేయుట కలనై న ర నెఱుఁగనై తి॥ చెలియ॥ ౪

టీ. (ఓచెలీ) ఇటువంటి విపరీతవార్తలు=ఇట్టివ్యత్యస్తమయిన పలుకులను; వింటివే=విన్నావా; నావిభుక్ = నా పెనిమిటిని; ఏలాగునమ్మవచ్చుక్ = ఎట్లు విశ్వసించవచ్చును? అలదాని ఉరుతోడల్ = దాని పెద్దతోడలు, తలఁగడదిండ్లు ఆయెక్ = (పఱచించుచో) తలకు ఆనికలాయెను. భామగుబ్బలు=ఆస్త్రీకుచములు, పూలపాన్పులాయెక్ = పువ్వులతోఁ జేయఁబడిన పడక ఆయెను. సుదతి వా తెర=ఆమంచిపండ్లవరుస గల చెలియయొక్క అధరము, తియ్యజుంటి తేనియలు= తీఁపైన జున్ను తేనెలు, ఆయెక్ = అయ్యెను, వెలఁదిచేతి విడెంబు = ఆకాంత యిచ్చుతాంబూలమే; విందులాయెక్ = వేడుకతిండ్లాయెను, వనితపయ్యెద=

ఆస్త్రీపైటకొంగు, వల్లెవాటు దుప్పటముఆయెన్ = వైయంగవస్త్రముఆయెను,
పణఁతిమాటలె = ఆస్త్రీనిగుఱించిన సంభాషణములే, ఆటపాటలాయెన్ = వినో
దార్హములయినమాటలును పాటలును ఆయెను, అనుచున్ = అని, సతి = (నా)
చెలికత్తె, చూచిచెప్పెనే = చూచివచ్చిచెప్పెను, అమ్మచెల్ల = ఆశ్చర్యము, ఇట్లు
నేయుట = ఇట్లు నాయెడల నడుచుకొనుట, కలనైనన్ ఎఱుంగనైతి = స్వప్న
మునందైనను గ్రహింపకపోతిని.

తా. అమ్మా ఆశ్చర్యము! వింటివా? నాప్రియునిగుఱించిన విపరీతసంగతు
లను. అతనికి దానితోడలే తలగడదిండ్లాయెనట; దానివత్తోరుహములే శయ్య
లాయెనట; దానియధరామృతపానమే జుంటితేనెల నాస్వాదించుటలవలె
ఆయెనట; దానిచేతి తాంబూలమే విందులాయెనట; దానిపైటకొంగు వలె
వాటుదుప్పటముగా నొప్పియున్నదట; దానిప్రస్తావనలేయాటపాటలట. ఇట్లు
ని నాచెలికత్తె వచ్చి చెప్పినది. ఇట్లు అతఁడుచేయును అని కలలోనకూడ
తలఁచిన దానను గాను.

సీ॥ ప్రాణేశుఁ డిపు డెడఁ బాసియుండుటఁ జేసి

కోవెలల్ తరులెక్కి ర్ కూయఁదొణఁగె ;

నలదానిమరులున ర్ నతఁ డిందురాడని

యళుల ఝంకారంబు ర్ లతేశయంచె ;

నసురారి నాదెస ర్ నలిగిపోవఁగ, శశి

వేడివెన్నెలఁగాసి ర్ విఱ్ఱవీఁగె ;

‘నచట బాసలనిచ్చె’ ర్ నని సూనశరముల

మర్తమంటఁగనేసె ర్ మన్తధుండు.

గీ॥ తెలిసి యిందఱు పగలుసాధించుచుండ ;

నింక నేదాళఁ గలనఁటే ర్ యిందువదన ! ॥ చెలియ ॥ 6.

టీ. ఇందువదన = ఓ చంద్రముఖీ! ప్రాణేశుఁడు = విభుఁడు, ఇప్పుడు ఎడఁ
బాసి యుండుటఁజేసి = ఇప్పుడు తొలగి యుండుటవలన, కోవెలల్ = కోకిల

ములు, తరులు ఎక్కి = చెట్లను ఎక్కి; కూయదొణగె = రొదలు పెట్టుటకు ఆ
 రంభించెను, అలదానిమరులున = దానిమీది మోహముచేత, అతఁడు ఇందు
 రాఁడు అని = విభుఁడిచ్చటికి రాజాలఁడు అని దెలిసి, అశులయుంకారంబులు =
 తుమ్మెదల యుం అనుకూతలు, అతిశయించె = అధికములాయెను, అసురారి =
 రాక్షసులకు పగవాఁడయిన శ్రీకృష్ణుఁడు, అలిగి పోవగె = కోపగించికొని
 పోఁగా, శశి = చంద్రుఁడు, వేడివెన్నెలకొని = ఉష్ణముతోడివెన్నెలను
 గాసి, విఱ్ఱివీగె = గర్వించెను, అచటబాసలకొచ్చె = అచ్చట నమ్మకముల
 ను ఇచ్చివేసెను, అని = అని దెలిసికొని, మన్తఘండు = మన్తఘుఁడు, నూనశరము
 లకొ = పుష్ప బాణములచేత, మర్తమంటగె = మర్తస్థలము గాఁడున
 ట్లు వైచెను, తెలిసి = గ్రహించి, ఇందఱు = కోకిలాదులయిన యిందఱును, పగలు
 సాధించుచుండకొ = తమ విరోధములను కొనసాగించుచుండఁగా, ఇంకకొ నేను
 తాళఁగలనఁటే = ఇంక నేనెట్లు ఓర్చికొనియుండఁగలనే.

తా. ఇందువననా ! వినుము నావిభుఁడు నన్ను ఎడఁబాసియుండిన వై
 మును మన్తఘ పరివారములైన కోకిలములు భృంగములు చంద్రుఁడు ఇట్టివారు
 దెలిసికొని తమ విరోధములు తీరి చెట్లనెక్కి కూయుట, ఎచటఁ బట్టినను ది
 ఱుఁగులాడుచు యుంకారములు సేయుట, వేడివెన్నెలలఁ గాయుటగా, పగ
 లు సాధించుచున్నారు. మన్తఘుఁడును మర్తభేదన చణములైన ప్రసూనాస్త్ర
 ములను వేయుచున్నాఁడు. ఇందఱును ఇన్ని విధముల నన్ను హింసించుచుండఁగా
 అబల నైననే నేమి చేయుదును?

సీ॥ రమ్మనే, మనవి చేశొమ్మనే, కరుణరా
 నిమ్మనే నమ్మిన శొమ్మ ననవె
 యింపుగా నను గొగిరిలింపుచుఁ బ్రౌఢి ర
 చింపుచు రతులఁ గ్రీడింపు మననె
 బాలనే విభుఁ బాయఁ శ జాలనే యీచలం
 బేలనే, నీకై న శ గోలననవె

వెచ్చఁగా మైకాఁక ర లెచ్చఁగా విరితూఁపు
లిచ్చఁగామరుఁ డెదఁ ర గ్రుచ్చె ననవె

గీ॥ నీరు నన్నంబు నిద్రయు ర నిగ్రహించి
వేఁగుచున్నట్లు మనవిగా ర విన్నవించి ॥ చెలియ॥

7

టీ. (చెలియా ! విభుని) రమ్మనే=రమ్మనిచెప్పమా! మనవి చేకొమ్మనే=నావి
న్నపమును గ్రహింపుమనుమి, కరుణరానిమ్మ అనే=దయచూపుమను, నమ్మిన
కొమ్మను అనవె=తన్నునమ్మిన బాలను అని చెప్పము. ఇంపుగాఁ=ఇష్టముగా,
నను కాఁగిలింపుచుఁ=నన్ను ఆలింగనము చేసికొనుచు, ప్రాధి రచింపుచుఁ=
తననేర్పరితనమును వెలయించుచు, రతులఁ గ్రీడింపుముఅనవె=రతికేళిని తేలు
ము అనవె, బాలనే=నేను పడుచుదానను, విభుఁ పాయఁజాలను=పతిని వదలి
(ఓంటిగా) ఉండలేను. ఈచలంబేలనే=ఈ కోపమేల? “నీకైనగోల” యన
వె=నీమనస్సుకెక్కిన పడుచు అని (అతనితో) చెప్పము, వెచ్చగాఁ=వేడిగా
ను, మైకాఁకలు ఎచ్చఁగాఁ=విరహాగ్ని తాపములు ఎచ్చునట్లుగా, మరుఁడు=
మత్తఁధుఁడు, ఇచ్చగాఁ=కోరి, ఎదఁ గ్రుచ్చెను అనవె=టొమ్మున బాణమువేసి
బాధించెననిచెప్పము, నీరును అన్నంబు నిద్రయుఁ=పానమునుఅన్నమును నిద్ర
ను, నిగ్రహించి=విరోధించి, వేఁగుచున్నట్లు=తపించుచున్నట్లు, మనవిగాఁ విన్న
వించి=నావిన్నపముగా మనవిచేసి(కలువాయి చిన్నికృష్ణునిబిలుచుకొనిరమ్మ).

తా. ఓ చెలీ; అతనినివచ్చి నామనవియంగీకరించునట్లుచెప్పము. నాయందుద
యపెట్టుమనుము. తన్నునమ్మినబాలయనిచెప్పము. ప్రీతితో నన్నుఁ గాఁగిలిని తేల్చు
మనుము, నేర్పరితనముమీఱ రతికేళిసల్పుమనుము. నేను బాలననియును పె
నిమిటిని బాసియుండఁ జాలననియును చెప్పము. ఈ కోపమేల? నీకైనపడుచు
గదాయద్, అని విన్నవింపుము. మత్తఁధాగ్నికి తాళఁజాలక అన్నపానములను
నిద్రను పరిత్యజించి వేఁగుచున్నదని నామనవిగా విన్నవించి నాథునివెంటఁ
బెట్టుకొనిరమ్మ.

సీ॥ ఆకుమడ్పులు మోవి శ్రీ కందియియ్యకగాని
 విడెముసేయఁడు గదా శ్రీ వెలఁదులార!
 యెనసి యిద్దరముఁ బొత్తున భుజింతుముగాని
 వేరు భుజింపఁడే శ్రీ వెలఁదులార!
 పొంకమ్ముగా నేను శ్రీ బూయక, పరిమళ
 గంధంబు నలఁదఁడే శ్రీ కాంతలార!
 పడకింటిజవ్వాదిశరీణఁ దేబోయిన
 వడిగ వెంబడివచ్చు శ్రీ వనితలార!

గీ॥ గడియ యెడఁబాయఁజాలఁ డేశకారణంబొ
 రాకయున్నాఁడు నన్నింత శ్రీ అట్టు సేసి॥ చెలియ॥

8

టీ. వెలఁదులార! నోటికిఁ = నోటిపఱకును, ఆకుమడ్పులు, అంది ఇయ్యక
 గాని = అందియియ్యకుండిన, విడెముసేయఁడుకదా = తాంబూలము గ్రహింపఁ
 డు; వెలఁదులార! ఇద్దరముఁ ఎనసి = ఇద్దఱుముగాఁజేరి, పొత్తునఁ భుజింతుము
 గాని = జోడుగా ఆహారము కొందుముగాని, వేరు భుజింపఁడు = ఒంటరిగా తిని
 యెఱుఁగడు. కాంతలార! పొంకమ్ముగాఁ = పొందికగా, నేను పూయక = నేను
 అలఁదకయే, పరిమళ గంధంబును, అలఁదఁడే = వాసనగంధమును బూసికొనఁడు,
 వనితలార! పడకింటి జవ్వాది శరీణఁ = పడకటింటనున్న జవ్వాదిడబ్బిని,
 తేబోయినఁ = తెచ్చుటకయి నేను పోఁగా, వెంబడి వచ్చునే = నావెంటనేవ
 చ్చును, గడియ యెడఁబాయఁజాలఁడు = ఒకక్షణము తొలఁగియుండఁడు, ఏకా
 రణంబొ = ఏమికారణమో, నన్నింతఅట్టుఁజేసి = నన్నింత యాఱిడిపఱచి, రాక
 యున్నాఁడు = ఇందు రాకున్నాఁడు.

తా. చెలికత్తెలార! నేను ఆకు మడుపులమడిచి యతనినోటి కందియియ్యక
 కయే తాంబూలము గ్రహింపఁడు. నాజతలేకయే ఒంటరిగా నన్నము దినఁడు.
 నేను పొంకముగా గంధమును బూయకయే తాను బూసికొనఁడు. నేను జవ్వా

ది బరిణను తెచ్చుటకయి శయ్యాగృహమునకుఁబోగా నంతసేపటికి నాయెడఁ
బాటును ఓర్వక వెంబడించియే వచ్చును. ఈణ మెడఁబాయఁడు ఏమికారణ
మో? నన్నిట్లు అట్టువుచ్చి రాకున్నాఁడు.

సీ॥ నావిభుఁ డీలాగు శ పోవుటలెఱిగిన
నెనరుగా బలిమాలి శ నిలిపి కొందు;
నిలువక కోపించి శ నిక్కిపోదలఁచినఁ
గదిమి పయ్యెడ నంటఁ శ గట్టికొందుఁ ;
గట్టుల వదలించి శ కదలిపోదలఁచిన
జంటాడి వదలక శ వెంటనుందు;
వెంటరా మఱపించి శ వెళ్లఁగాఁ దలఁచిన
విడఁజాల నని మ్రొక్కి శ వేడికొందు;

గీ॥ నిట్లు సేయుట గలస్తే న శ నెఱిగియున్న
రమణు నిలువెల్లనిత్తునా శ నిముసమైన ॥ చెలియ॥ 9

టీ. నావిభుఁడు, ఈలాగు, పోవుటలు=నన్ను విడనాడిపోవుటలు, ఎఱిగి
నఁ = తెలిసియుంటి నేని, నెనరుగాఁ = కృతజ్ఞత పుట్టునట్లు, బలిమాలి= వేడికొని,
నిలిపికొందుఁ = నిలుచునట్లు చేయుదును, నిలువక, కోపించి, నిక్కిపోఁతలఁ
చినఁ = గర్వించిపోవుటకు ఎంచెనో? కదిమి=చేర్చి, పయ్యెడనంటఁ కట్టికొం
దుఁ = పైఁటకొంగుతో అంటకట్టికొనియుందును, కట్టులకొవదలించి=నాకట్ట
నుండి తొలఁగి, కదలిపోదలఁచినఁ = జఱిగిపోవుటకు ఎంచెనో, జంటాడి=
జోడుకూడి, వెంటఁజనుదుఁ = వెంబడించిపోదును. వెంటరాఁ = నేను వెంబడిం
చిపోఁగా, మఱపించి=ఏమఱియించి, వెళ్లఁగాఁ దలఁచినఁ = పోవుట కెంచెనో ?
విడఁజాలను=నిన్ను వదలలేను అని, మ్రొక్కి=నమస్కరించి, వేడికొందుఁ =
ప్రార్థించుకొందును. ఇట్లు సేయుట=ఇవ్విధముగా నన్ను దొలఁగియుండుట,
కలనైనఁ ఎఱిగియున్నఁ = స్వప్నమునందైనను తెలిసికొని యుంటి నేని, ర

మణుని=ప్రియుని, నిమనమైనను, ఇలువెళ్లనిత్తునా=ఇంటినుండి కదలిపో నిచ్చి
యుందునా ?

తా. నాప్రియుఁ డిట్లు పోవుటలు దెలిసికొనియుంటినేని, అతని వేడికొని
నిలిపికొనియుందును నిలువక కోపించి వెళ్లిపోవఁజూచెనో, పయ్యెదచేత చేర్చి
కట్టికొనియుందును. ఆకట్లనుకూడ వదలించికొని పోదలఁచెనా, అతనిజోడు
వదలక వెంటనేపోదును. అప్పుడును ఏమటింపఁ దలచెనో, నిన్ను పదలియుం
డఁజాలను అని మ్రొక్కి ప్రార్థించుకొందును. ఇట్లుచేయుట కలలోన సైతము
దెలిసికొన్నదాననుగాను. అట్లుదెలిసియున్న రమణుని ఇంటినుండి వెడలనిచ్చి
యుందునా ?

సీ॥ వెలఁదులునాప్రాణ శ విభుని దాయఁగఁజూచి,

చెంత నేమటకుందుఁ శ జిగురుఁబోణి !

యచ్యుతుం డెలదోట శ లందుఁ జరింపఁగా,

నండఁబాయక యుందు శ నంబుజాక్షి !

వేడుక నాపతి శ వేటాడఁ బోవుచో,

జంటగాఁబోదునో శ చంద్రవదన !

శ్రీహరి నిద్రింపఁ శ జేరి యాశయ్యపైఁ

గదిసి నేఁ బవళింతుఁ శ గంబుకంఠి !

గీ॥ యిన్నివిధములుగాఁ గాఁచి శ యున్న విభుని

ముదిత మాయలలోఁగొనె శ మోసపోతి ॥ చెలియ ॥ 10

టీ. చిగురుఁబోణి=చిగురాకువలె మృదువైన శరీరముగల ఓచెలీ? వెలఁదులు=
స్త్రీలు, నా ప్రాణవిభుని=నాజీవితేశుని, దాయఁగఁ=దగ్గటింపఁగా, చూచి,
చెంతఁ=దగ్గఱనే, ఏమటకఉందుఁ=జాగ్రత్తతోనేయుందును. అంబుజాక్షి=
ఓతామరసలోచనా ? అచ్యుతుండు=శ్రీకృష్ణుఁడు, ఎలదోటలందుఁ జరింప
గాఁ=ఉద్యానవనములయందు విహరింపఁగా, అండఁబాయక యుందుఁ=స
మీపమును వదలకుందును. చంద్రవదన=చంద్రునివంటి మోమునుగలచెలీ ! నా

పతి=నా పెనిమిటి, వేడుక=వినోదముగా, వేటాడ=పోవుచో=వేట
లాడుటకై పోవగా, జంటగాఁ బోదును=జతకూడి వెళ్లుదును. కంబుకంఠి=
చెలీ! శ్రీహరి నిద్రింప=శ్రీకృష్ణుడు నిద్రింపగా, ఆశయ్యపైజేరి=ఆ పడ
కనుచేరి, కదిసి = దగ్గరించి, నేబవళింతు= నేను పరుండియుందును.
ఇన్నివిధములుగాఁ గాఁచియున్న= ఇన్నిరీతులుగా కనిపెట్టుకొనియుం
డినను, ముదిత=ఆస్తి, విభుని=పెనిమిటిని, మాయల=మాయలచేత,
లోఁగొనె=వశపఱచుకొనెను, మోసపోతి=మోసముచెందితిని.

తా. స్త్రీలు నావిభునిదగ్గఁజించుటలను కంటినా దగ్గఱనే యేమఱకుందు
ను. అతఁడుద్యానముల చరించువేళలను, వేటలాడబోవు కాలములను జంట
గా పోవుదును అతఁడు నిద్రించువేళలందును తదీయశయ్యను జేరియేయుందును
ఇన్నివిధములుగాఁ గనిపెట్టికొని యుండినను ఆకాంత యతని తనకు వశ్యుని
జేసికొనెను; మోసపోతిని.

సీ॥ అతఁడేమియూడిగ నీ మానతిచ్చిన దాని,

నడుగుదాటక నీ చేతు నంబుజాక్షి !

గీతప్రబంధ సంకీర్తముల్ గోరిన,

నింపుగాఁ బాడుదు నీ నిందువదన !

యేరీతిబంధంబు నీ లెనయుదమన్నను,

మనసురా నలయింతు నీ మందయాన !

యేనాట్యముల నాడ నీ నిచ్చులోఁ దలఁచిన,

పొలుపుగా నాడుదుఁ నీ బువ్వఁబోణి !

గీ॥ ప్రాణనాథునికెదురు నే నీ బలికి యెఱుంగ,

నలుగఁగారణమేమని నీ యడుగుమమ్మ॥ చెలియ ॥

11

టీ. అంబుజాక్షి=ఓతామరసనేత్రా! అతఁడు=విభుడు, ఏమియూడిగము=
ఏపనిని, ఆనతిచ్చినగాని=సెలవిచ్చినప్పటికిని, అడుగుదాటకచేతు=జవ
దాటకచేయుదును. ఇందువదన=చంద్రముభీ! గీత=గీతములు పాడుటలను,

ప్రబంధ = కావ్యములుచదువుటలను, సంగీతముల్ = సంగీతమును, కోరినన్ = వినఁగో
రఁగా, ఇంపుగాపాడుదున్ = రామణియ్యకముగా పాడుదును. బంధంబులు =
ఉరగాది రతిబంధంబులను, ఏరితిఎనయుదము అన్నను = ఏవిధముగాపెనఁగుద
ము అని చెప్పినను, మందయాన = ఓయలనగమనా! మనసురాన్ అలయింతున్ =
అతనియిచ్చకు వచ్చునట్లుగా నల మటవెట్టుదును, ఏనాట్యములన్ = ఎట్టిన ర్తన
ములను, ఆడన్ = నర్తింపవలెనని, ఇచ్చలోఁ దలఁచినన్ = ఇవ్వపడిన, పువ్వుఁ
బోణి = కుసుమకోమలీ! పాలుపుగాన్ ఆడుదున్ = మనోజ్ఞముగా నర్తనమునలుపు
దును. ప్రాణనాథునికిన్ = జీవితేశునికి, నేను ఎదురుపలికి యెఱుఁగన్ = నేను
అడ్డముమాటలాడి యెఱుఁగను. అలుఁగన్ = కోపగించు కొనుటకు కారణము,
ఏమి అని = ఏమిహేతువని, అడుగుమచ్చు = అతనిని అడుగుము.

తా. ఓచిగురుబోణీ! వినుము. నాజీవితేశుండు నాకేపనిపెట్టినను అడ్డుపలు
కకచేయుదును, గీతప్రబంధాదులనుపఠింపుమన్న అట్లేపఠింతును. కోరినబంధ
ములపెనఁగుదును. కోరినసాట్యముల కోరినట్టు లాడుదును. ఇట్లు విభునికడ్డము
చెప్పకచేయు నామీదకోపగింపకారణం బేమనియడుగుమా?

సీ॥ - దానివగలపెక్కు శ తక్కులచిక్కుల

మాయలకతఁడు లోశనాయెనమ్మ

దానివౌకాఁగిలింశతలనాటపాటల

జిలిబిలిసుద్దులఁ శ జిక్కెనమ్మ

దానికెమ్మోవుల శ దలరాపుమందుల

మమతలఁబడి యిందు శ మఱచెనమ్మ

దాని జగ్గులరీనిఁ శ దఱుచైన మైతావి

బలునొయారములకు శ బ్రమసెనమ్మ

గీ॥ యిట్టిపెనుజంతయగుదాని శ యిల్లుఁజేరెఁ;

దలఁపులోఁగఁగూర్చునాకైన శ దానవీపు॥ చెలియ ॥

12

టీ దానివగల = దానిహావములయొక్క, పెక్కుతక్కులచిక్కులన్ =

అనేకములయిన టక్కులవలని చిక్కులతోఁగూడిన, మాయలకుఁ = మోసము
లకు, అతఁడులోనాయెనమ్మ = అతఁడులోఁబడిపోయెనమ్మ, దానివేకాఁగిలింత
లకుఁ = దానిఅలింగనములయందును, ఆటపాటలకుఁ = క్రీడాగానములయందును,
జలిబిలిసుద్దులకుఁ = చిన్నారిముచ్చటలయందును, చిక్కెనమ్మ = తగులుకొనెనమ్మ,
దానికెమ్మెవులకుఁ = దాని యధరామృతపానములందును, తలరాపుమందులకుఁ =
తలకురాయునట్టి వశీకరణౌషధములకును, మమతలకుఁ పడి = మోహమునజిక్కి,
ఇందుమఱచెనమ్మ = నన్నువిన్నరించెఁగదమ్మ, దానిసగ్గులతీవి = దానికాంతులతో
డిఠీవికిని, తఱుచైన మైతావి = దట్టమైన శరీరసౌరభములకును, బలునొయారము
లకుఁ = పవిధములైన శృంగారచేష్టలకును, బ్రమసెనమ్మ = బ్రమసినాడమ్మ,
ఇట్టిపెనుజంత = ఇట్టిమిగుల నేర్పరి, అగు దానియిల్లుకుఁ = అగు నాస్త్రీయొక్క
యింటిని, చేరెకుఁ = చేరెను, తలఁపులొనఁగూర్చుకుఁ = నాయుచ్చలను కొనసా
గించుటకు, ఈవు = నీవు, నాకైనదానవు = నాకు ప్రియురాలవు.

తా. ఆస్త్రీచేయునట్టి హావభావాదివిలాసములకును దాని వశీకరణౌషధ
ప్రయోగంబులకును జిక్కి, విభుఁడు దానికే డక్కిపోయెను. నాతలంపులొనఁ
గూర్చుదగినదానవు నీవు గనుక అతని తోడికొని వేగరమ్ము.

నీ॥ ఏలనేరాఁడువాఁ ॥ డేలనేయేఁచేది

మానెనో నాప్రేమ ॥ మందయాన !
వీడఁతుహరి!చన ॥ వీడఁజ్జే యీరేయి
నొంటినెట్లొర్తు? నశయ్యో!మృగాక్షి
వేఱుగాఁజూడ; నశవ్వేరుగా, కనఁడాయెఁ
గపటమైతిగదమ్మ ॥ కంబుకంతి !
మందు చేవలచె; నే ॥ మందుఁజేసేతనే

మోముచూపులు పాసెనమోహనాంగి !

గీ॥ వగలదక్కులు, జిగిబిగి, ॥ వలపు, నగవుఁ,

డక్కు లొలయించుదానిచేఁ ॥ జిక్కినాఁడు॥ చెలియ॥ 13

టీ. మందయాన=ఓమందగమనా; వాఁడు=విభుఁడు, ఏలనేరాఁడు=ఎందుకురాఁడు; ఏచేదిఏలనే=ఏలనేమోసగించుట, నాప్రేమమానెనో=నాయెడలప్రీతినివీడెనో? అయ్యోమృగాక్షీ=అక్కటా! హరిణాక్షీ! వీడటేహరి=హరియగు ఇతఁడో! చనవుఈఁడటే=సాగువలను ఇయ్యఁడో? ఈరేయి=ఈరాత్రి ఒంటికొ=ఏకాకితనమును, ఎట్లు ఓర్తునే=ఎట్లు భరింపఁగలనే, కంబుకంఠి=శంఖముపోలిన కంఠముగలదానా! వేటుగాఁజూడకొ=నన్నితరస్త్రీనిగా భావించిన, నవ్వేరుగా=జనులుపరిహసించురుగదా! కనఁడాయెకొ=(దీనిని)ఆలోచింపఁడు, కపటమైత్రి గదమ్మ=కపటమైనన్నేహముగదమ్మ, మోహనాంగి=మోహనమైన శరీరముగలఓచెలీ! మందుచేవలచెకొ=దానివశికరణౌషధప్రయోగంబులకు మోహించెను. ఏమందుకొ=ఏమిచెప్పదును? చేసేతనే=తోడనే, మోముచూపులుపాసెకొ=ముఖావలోకనములు తప్పిపోయెను. వగలు=విలాసములు, దక్కులు=లోబడుటలు, జిగిబిగివలపునగవు=కాంతియును గర్వమునుంగలిగి మోహమునుగలిగించునవ్వు, టక్కులు=జిత్తులు, బలియించుదానిచేకొ=కలిగించునట్టిదానికి, చిక్కినాఁడు=తగిలినాఁడు.

తా. ఓమందయానా? విభుఁడు ఏలరాఁడు? ఏలనన్ను మోసగించుట? ఇంక చనవునే యియ్యఁడో? అయ్యో! యీరేయి నేనెట్టులాంటిగా నుండజాలుదును. నన్నతఁడు అన్యగాఁ జూచిన, అన్యులు నవ్వరా? దానిమందులమాయలకుగా విభుఁడులోబడిపోయెను? తోడనే మోముచూపులు కూడగదా వదలెను. దాని విలాసములకే దప్పక దక్కిపోయినాఁడు.

సీ॥ కోయిల!యూరిక ర కూసెదు; క్రొవ్వటే

వట్టికెంజిగురునీ ర వాతఁబడను!

జంత మయూరమా! ర యింతగర్వంబటే

వీటిసిమైపొలెత్తి ర విచ్చఁబాట!

జడియకకాసేవు ర జాబిల్లి! నీరూపు

పదియాలు తునియలై ర వఱదఁగలియ!

మదన! నాయెద నాట శ మఱి తూపు లేయుదు,

చెదరి నీయస్త్రముల్ శ చెట్లఁగలియ!

గీ॥ ననుచు నే నెన్నిదిట్టిన శ నాన లేక,

యతఁడురాఁ డయ్యెననియంద శ అజ్ఞఁ గనిరి॥ చెలియ॥ 14

టీ. కోయిల = ఓకోకిలమా! ఊరికకూసేవు = ఊరికపదరెదవు; వట్టికంజిగురు = లేతచిగురుటాకుమాత్రము, నీవాతఁబడను = నీనోటఁబడునుగాక! ఇచ్చట మత్తధునివలని తహతహలధికములగునట్లు మదనోద్దీపకములగు కూతలుకూయుటచే నీకు చిగురుటాకుదప్ప దివ్యఫలాదులు నీనోటికందక పోవలెనుగాక! యని కోకిలమునుజూచి శపించుచున్నది. కోకిలకు స్వాభావికాహారమగు కంజిగురుటాకులకు ఇట్టి కల్పనము పొనఱుటించుటం బట్టి కవితాచమత్కృతిస్ఫురించును. ఇట్లే తక్కినవాక్యములకును అని గ్రహించునది. జంతమయూరమా = దిట్టతనముగలనెమిలీ! ఇంతగర్వంబటే = నీ కింతగర్వమా? విఱిసి = (చీలి) విచ్చి, మైపారలుఎత్తి = (దేహముమీఁది తోలుపారలుగావీర్పడి) తెక్కలుపారలెత్తి, విచ్చఁబాణ = (విచ్చిపోనుగాక) విఱివిచెందునుగాక, నెమళ్లుపురులనువిప్పి నర్తనమునలుపుట స్వాభావిక మేయనితెలియునది. జాబిల్లి = చంద్రుఁడా! జడియక కాసేవు = భయమేలేక వెన్నెలలను వెదచల్లెదవు. నీరూపు = నీబింబము, పదియాలుతునియలై = పదునాలు ఖండంబులయి, వఱదకొగలియ = ప్రవాహమునందుపడునుగాక! ఇట చంద్రమండలమునకు శుక్లపక్షమునుండి కృష్ణపక్షమునకు గ్రమంబుగాఁగఁగలుక్కిణించుట స్వాభావికమని చెలియునది. మదన = ఓమత్తధుఁడా! నాయెదనాటక = నాహృదయము గాఁడునట్లుగా, మఱి తూపులు ఏసేవు = మిన్నకబాణముల సేవెదవు, చెదరి = చెల్లాచెదరయి, నీయస్త్రముల్ = నీబాణములు, చెట్లఁగలియ = చెట్లనుచేరునుగాక. ఇక్కడ మత్తధునిబాణములు చెట్లఁగలియునట్లుశపింపఁబడె. ఇది చెట్లనుండివీడిన పూవులు మఱల చెట్లనంటికొనుట స్వాభావిక విరుద్ధము - కాబట్టి, యీవాక్యము తొల్లింటి మూఁడువాక్యములవలె నర్థగాంభీర్యమును స్వభావశుద్ధిని, విహించినదిగాదు. గనుక యీపాఠముకంటె “చెదరి నీగుణమదిఁచెట్లఁగలియ” అన్న బాగు. ఇచట మత్తధుని ధనువు

నందలి గుణముగా నేర్పడినది భ్రమరములు, అవి చెదరిచెట్లను గలియుట స్వాభావికమే.) అనుచున్ = ఇట్లు చెప్పచు, నేనున్నది తిట్టినన్ = నేనెన్ని విధములదూషించినను, అనలేక = నాయందాశలేక, అతఁడురాఁడయ్యెన్ = అతఁడురాఁడు, అని, అందఱున్ = కోకిలాదులు, అజ్ఞన్ కనిరి = గర్వమొందిరి.

తా. ఓకోకిలమా! యేలకూసెదవు? నీవాతఁజిగురుటాకులుపడునుగాక! ఓమయూరమా? నీగర్వోద్రేకమేమి? నీయొడలు పురులుపీడునుగాక! చంద్రా! భయములేక వెన్నెలగానేవుగా? నీ బింబము పదునాఱుఖండములైఁబడపడునుగాక? మన్తథా! ఏలయిట్లు నన్నే సెదవు? నీ యల్లెతాడు చెట్లఁగలియునుగాక?

సీ॥ ఉత్సాహకరణమా శ్రీ నుద్యానవనము ద

ర్పక కాననమురీతి శ్రీ భయదమయ్యె;

దర్పణఖచితమై శ్రీ తనరు చిత్రపుటిండ్లు

తెరలి చూడఁగ మది శ్రీ దిగులు దోఁచె;

గడు సుందరంబులౌ శ్రీ కమలాకరంబులు

పంచబాణునిపొది శ్రీ పగిదిఁ దోఁచె;

వీనులకింపులౌ శ్రీ వీణానినాదముల్

కర్ణ శూలంబుల శ్రీ కరణిఁ దోఁచె;

గీ॥ నిట్లుదోఁచుట కారణంబేమొ కాని;

దిన దినంబును మదిలోన శ్రీ దిగులువైడము॥ చెలియ॥ 15

టీ. ఉత్సాహకరణము ఔ ఉద్యానవనము = సంతోషమునుజేయు ఉపవనము, దర్పక కాననమురీతిన్ = మన్తథాటవివరె, భయదము అయ్యెన్ = భయము నిచ్చునది అయ్యెను, దర్పణ ఖచితమై = అద్దములచేత వెలయుంపఁబడిన, చిత్రపుటిండ్లు = చిత్రములతోఁ గూడిన క్రీడాగృహంబులు, తెరలిచూడఁగన్ = తేటిచూడఁగా, మది దిగులుదోచెన్ = మనస్సునందు దిగులుపుట్టెను; కడుసుందరంబులౌ కమలాకరంబులు = మిగుల నందములయిన తామరకొలఁకులు, పంచబాణుని పొదిపగిదిన్ = మన్తథుని తూణీరమువలె, తోఁచెన్ = కనఁబడెను, వీనులపండు

వృత్తైః పీఠాధ్వనుల్ = కర్ణరసాయనము లయిన పీఠానినాదములు. కర్ణశూలంబుల కరణీక్ = చెవులకు ములుకులవలె, తోఁచెక్ = కనఁబడెను, ఇట్లుదోఁచుట = ఇట్లుఅగుట, కారణం బేమోకాని = ఏమి హేతువోగాని, దినదినంబున = అనుదినమును, మదిలోనక్ = మనస్సునందు, దిగులు వొడముక్ = దిగులు దోఁచెడిని.

తా. సంతోష మిచ్చుచుండిన ఉద్యానవనము మన్తథాటవివలె భయంకరమాయెను నిలుపు టద్దములుగల చిత్రములతోడి క్రీడాగృహములు తేఱిచూచుటకుఁ గాకున్నవి, మిక్కిలి యందములైన కమలాకరములు మన్తధుని యమ్ములపొదివలెఁ దోచెడిని, కర్ణరసాయనములైన పీఠాధ్వనులు కర్ణకతోరము లయి యొప్పెడిని. ఇట్లగుటకుఁ గారణంబేమో, సదా మనస్సు దిగులునకాలయమయి పోయినది.

సీ॥ భయముజెందితిని నీ నయముగాఁ దెల్పేరు,
కూనగాడ్పులయెలగోలువచ్చె;
బెదరకునుని యెంతో నీ బీరము ల్వలికేరు,
పికములకైలాట నీ మిఁకఁ గడంగె;
వెఱవకుమనుచు నందఱుఁ జేరి నవ్వేరు,
చెల్లఁబో!గానరో? నీ చిలుక పౌజు;
జడియకు మని వెన్నుఁ నీ జఱచి,సొక్కెననేరు,
కదిసెఁ గన్గొనుఁడు తునీమైదల గుంపు;

గీ॥ లిదిగో! మదనుఁడు శరముల నీ నెక్కువెట్టి,
నడఁచె మీకేమి? నావెత నీ ల్పాకుఁ దెలియు॥ చెలియ॥ 16

టీ. భయముచెందితిని = భయపడితిని, అని, నయముగాఁ = చతురతతో, తెలిపేరు = తెలిపెదరు, కూనగాడ్పుల = లేతతెమ్మెరలయొక్క, ఎలగోలు వచ్చెక్ = కలకలమువచ్చెను, బెదరకుము = భయపడకుము, అని, ఎంతోబీరముల్ = ఎంతో వీరాలాపములను, పలికేరు = చెప్పెదరు; పికములకైలాటము =

కోకిలములనూయోపాయము, ఇంకఁగడఁగెన్ = ఇంకను ఆరంభించెను, వెఱ
వకుము అనుచున్ = భయపడకుము అని, అందఱుఁజేరి నవ్వేరు = అందఱునుగాచేరి
పరిహసించెదరు, చెల్లబో = అయ్యో! చిలుక పౌజాన్ = చిలుకలగుమిని, కానరో =
చూడరా? జడియకుము అని = భయమందకుము అని, వెన్నున్ చఱచి = వీఁపును
దట్టుచు, సొక్కిను అనేరు = సొక్కిపోయినది అని చెప్పెదరు, తు మ్మెదలగుంపు =
భ్రమరముల పిండు, కన్గొనుఁడు కదిసెన్ = చూడుఁడు అదే డగ్గరించెను, ఇదిగో =
ఇదో! మదనుఁడు = మత్తఘుఁడు, శరములన్ = బాణములను, ఎక్కువెట్టి = సంధిం
చి, అడఁచెన్ = ప్రయోగించెడిని; మీకేమి = మీకేమిగలదు? నావెతల్నాకుఁ
దెలియున్ = నాహింసలు నాకేకదా తెలియును.

తా. భయపడితిని నీతులుపలికెదరు చల్లని మెల్లనిగాలికేమి బదులుచెప్పె
దరు. అదిగో వచ్చెను! బెదరకుము అని వీరాలాపములు ఆడెదరు కోకిలములకై
లాటము లధికములయ్యెను. భయపడకుమని చెప్పి, అందఱును నవ్వుచున్నా
రు చిలుకల గుంపు లవే వచ్చెను భయపడకుము అని వీఁపుఁజఱచి, సొక్కినది
అని చెప్పెదరు; తు మ్మెదలగుంపు అదిగో కదియవచ్చెను, మత్తఘుఁడిదే బాణ
ము లేయుచున్నాఁడు. మీకేమి? నాహింసలు నాకేకదా తెలియును.

సీ॥ అతివకు నిట్టూర్పు శ్రీ లధికమై, పొఱలుచు

భామ నేఁ డేమొకో శ్రీ పవ్వళించె;

గని దీఱి మోవి నొక్కకు శ్రీ మొక్కెద నటంచుఁ

గాంతనిద్దురలోనఁ శ్రీ గలువరించుఁ;

బలి వచ్చె నని వేఁగఁ శ్రీ బరవశయై లేచి

గ్రక్కున బయలంటఁ శ్రీ గౌఁగిలించు;

హా! యని మేల్కొని శ్రీ యంతదెసల్ గని

తలనంచు లజ్జించుఁ శ్రీ దల్లడిల్లు;

గీ॥ నంగజ జ్వరవేదన శ్రీ యతిశయించె

దడవుసేయంగఁ గూడ దిశ్ త్తఱిని మనము॥ చెలియ॥

టీ. అతివకు నిట్టూర్పులధిక మైఁ ఇంతికి పెద్దయూఁపిరులు ఎక్కువలయి, పాఱుచున్ = (శయ్యపై) పాఱలాడుచు, భామ = ఇంతి; నేఁడు, ఏమొకో = ఏలనో, పవ్వళించెన్ = పరుండెను, కాంత = చేడియ, కసితీఱన్ = నీకోప మాటునట్లుగా, మోవి నొక్కకుము = అధరమును తుతముచేయకుము; మ్రొక్కెదను అటంచున్ = నమస్కరించెదను అని, నిద్దురలోనన్ = నిద్రయందు, కలువరించున్ = కలువరపు మాటలాడును. పతివచ్చెన్ అని = విభుఁ డేతెంచెనని, పరవశయై = ఒడలుదెలియనిదియై, వేగన్ లేచి = దిగ్గునలేచి, యలు అంటన్ కాఁగిలించున్ = బయలునుచేర్చి కట్టుకొనును. హోయని = హా! హా! యని, మేల్కొని = నిద్రనుండిలేచి, అంతన్, దెనలోగని = దిక్కుల నిరీక్షించి, తలవంచున్ = తలవంచును, లజ్జించున్ = సిగ్గుఁజెందును, తల్లడిల్లున్ = తల్లడమును జెందును, అంగజజ్వరవేదన = విరహవేదన; అతిశయించెన్ = అధికమయ్యెను. ఇత్తటిని = ఇవ్వేళయందు, మనము, తడవు సేయంగన్ తగదు = ఆలస్యపఱచరాదు.

తా. చెలియ నేఁడేమొకో నిట్టూర్పులతో పార్లాడుచు పవ్వళించెను. నిద్రయందు “నీకసితీఱ పంటచే మోవి నొక్కకు అఁకలువరించెడిని. విభుఁడువచ్చి నాఁడని లేచిబయలును కాఁగిలించుకొను చున్నది. హాహారపంబులతో మేల్కొని దిక్కులఁ బరికించుచున్నది. తలవంచుచు, సిగ్గుజెందుచు, తల్లడిల్లుచుఁ జెప్పరాని హింసల ననుభవించెడిని. మదనతాపమే అతిశయించెను. ఇట్టినమయము నందు మనము ఆలస్యముచేయరాదు.

సీ. పెదవులెండ్ల నటంచుఁ శ బేర్చి నీరిచ్చేరు
దీనిచేనెండుటల్ శ దీటునటరె?

మైకాఁకకును జల్వ శ మందులబెట్టేరు
వీనిచేఁ గాఁకలు శ దీటునటరె?

శ్రమబిందు లుడుగంగఁ శ జల్లఁగా వీఁచేరు
దీనిచేఁజెమ్మటల్ శ దీటు నటరె?

అచ్చటఁజెమరించెగా! శ ఇనిమందులిచ్చేరు
6 పుడఁజెమర్చిగా -

దీన నామంటలురదీటునటరె?

గీ॥ నా శరీరగుణంబు నానాధుఁ డెఱుఁగు,

నింక నాలస్య మొనరింప ర నెక్కుడగును॥ చెలియ॥ 18

టీ. పెదవులెండె నటంచుకొ = పెదవులు ఎండిపోయెనని, పేర్చినీరు ఇచ్చేరు = ప్రేమతో నీటిని దెచ్చియిచ్చెదరు. దీనిచే నెండుటల్ తీటునటరె = ఇందువలన పెదవులెండుట తీటిపోవునో? మైకాకకును = దేహతాపంబునకయి, మందులకొ పెట్టెను = మందులను ఇచ్చెదరు. దీనిచే గాకలుదీటునటరె = ఇందువలన శరీరతాపమునకుఁ బరిహారము గలుగునో? శ్రమబిందు లుడుగంగకొ = చెమ్మటలు పోవునట్లు, చల్లఁగావీచేరు = చల్లఁగ గాలి వీచెదరు, దీనిచేకొ = ఇందుచేత, చెమ్మటల్ దీటునటరె = చెమ్మటలుపోవునో! అక్కడ చెమరించెకొ = అక్కడచెమర్చెను, అని, మందులిచ్చేరు = అని యావధంబుల నిచ్చెదరు, దీన నామంటలు దీటునటరె = ఇందుచే 'శరీరతాపం బడఁగునో? నాశరీరగుణంబుకొ = నాదేహతత్వమును, నానాధుఁడు = నాపెనిమిటి, ఎఱుఁగుకొ = తెలియును, ఇంకకొ = ఇంకమీఁదట, ఆలస్య మొనరింపకొ = జాగునుజేసితిరో, ఎక్కుడగును = అధికమగును.

తా. పెదవులు పీటలు వాటుచున్నవి అని నీటిని ఇచ్చెదరు. శరీరతాపంబునకును జెమ్మర్చుటలకును ఓషధులను ఇచ్చెదరు. చెమ్మటకై గాలివీచెదరు. ఇట్టి శుష్కోపచారములకా నాపెనుదెగులు దీటుచు. నాదేహతత్వము మీకేమి యెఱుక! నానాధునికిఁ చెలియునుగాక! ఆలస్యము చేసితిరో యింకను అధికమగును.

సీ॥ అతనిపేరురమున ర నంటిగ్రమ్మకగాని

గుబ్బలపొగరెట్లు ర గుదురునమ్మ,

వాతెర మొనపంట ర నడిగనొక్కకగాని.

యధికదాహంబెట్లు ర లడఁగునమ్మ,

మరతబంధంబులచిక్కి ర స్రుక్కకగాని.

గబ్బిమదంబెట్లు శ గఱఁగునమ్మ,
కవఁగూడిపెనఁగొని శ కాఁగిలింఁచకగాని
తమివెగ్గలంబెట్లుశతఱుఁగునమ్మ,

గీ॥ కాయ మింకను నిల్వదే శ కంబుకంతి
నేనతనియాసప్రాణముల్ శ నిల్పినాను॥ చెలియ॥

19

టీ. కంబుకంతి ! అతనిపేరురమునకొ = అతనివిశాలవక్షస్తున, అంటిక్రమ్మి
నకొగాని=చేర్చియొత్తినఁగాని, గుబ్బలపాగరు=స్తనములక్రొవ్వు, ఎట్లుగుదురు
నమ్మ=ఎట్లు కుదుటఁబడును, వాతెరకొ=విభునియధరంబును, మొనపంటకొ =
మొనపంటిచేత, వడిగ నొక్కకగాని=వేగంబుగా నొక్కకయే-అనఁగా విభు
నియధరామృతాస్వాదనమునుచేయకయే, అధికదాహంబు=మితిమీరినదప్పి,
ఎట్లులడఁగునమ్మ=ఏవిధముగా నణఁగును, సురతబంధంబులకొ=చౌశీతిబంధము
లకు, చిక్కి=తగులుకొని, సొక్కకగాని=సొమ్మనుజేందకయే, గబ్బిమదంబు=
గర్వమునుజేందిన మదము, ఎట్లు గఱఁగునమ్మ=ఎట్లు తగ్గును? కవఁగూడిపెనఁ
గొని=జంటఁగూడి పెనఁగి, కాఁగిలింఁచకగాని=ఆశ్లేషింపకయే, తమివెగ్గలంబు=
తహతహలతోడి యతిశయము, ఎట్లు తఱుఁగునమ్మ=ఎట్లుతగ్గును; కాయము ఇం.
కనునిల్వదే=శరీరమింక నిలువఁజాలదు, అతనియాసకొ=అతనిమీఁదియాసవలన,
నేను ప్రాణముల్ నిల్పినాను=నేనుప్రాణములను బిగ్గపట్టియుండుదానను.

తా. అతనివక్షస్తున నొత్తిమెఱమినఁగాని నావక్షోరుహముల గర్వమడఁ
గదు. అతని యధరపానవశమునఁగాని నాపెనుదప్పితిఱదు. అతనిసురతవిశే
షంబున సొక్కినగాని నాకావరం బడఁగదు. జోడుకుజోడుగా వెనుదీయక
పెనఁగిననేగాని నాతహతహలు దఱుఁగదు. ఇంక ప్రాణము లీశరీరమునంటి
యుండుట యసాధ్యము-విభునిపై ఆసవలన ప్రాణములను ఇదివఱకు నిలిపియుం
డుదానను.

నీ॥ ఎమ్మెతోఁ బ్రాణేశు శ నెదుట వర్తింపని
సొమ్మేల? జగ్గేల? శ సాగసులేల?

కడుప్రేమవిభునెడఁ ర గదసి గ్రుమ్మగలేని

గబ్బిచన్దనయేల? ర కాయమేల?

పతితోడఁ జౌశీతిరబంధముల్ పెనఁగని,

తనువేల? యీచక్కఁదనములేల?

వయసుప్రాయపువేళ ర వరుఁడు దగ్గఱలేని,

బ్రదుకేల? యెచ్చుసౌభాగ్యమేల?

గీ॥ యిట్టిబలుజవ్వనపుఁగోర్కు ర లెట్లుదీటుఁ;

గంట నిద్దురఁ గలనైనఁ ర గాననైతి ॥ చెలియ॥

20

టీ. ఎమ్మెతోడఁ = సంతోషముతో, ప్రాణేశునెదుటఁ = విభునికదురుగా, వర్తింపని = విలసిల్లుటకుఁగాని, సొమ్మేల? జగ్గేల = కాంతియేల? సొగసులేల = శృంగారములెందుకు? కడుప్రేమఁ = మిక్కిలిప్రేమతో, విభునెచఁ = విభునియొక్కతోమ్మును, కదిసి గ్రుమ్మఁగఁ లేని = చేరిగ్రుమ్ముటకుఁగాని, గబ్బిచన్దనయేల = గర్వభూయిష్టమయిన చండ్లజంటవల్ల ప్రయోజనమేమి? కాయమేల = శరీరమువల్ల ప్రయోజనంబేమి? పతితోడఁ = జీవితేశునితో, చౌశీతిరబంధముల్ = అటువది నాల్గు విధములయిన కుక్కుటాది సురతబంధములవల్ల పెనఁగియాడనట్టి, తనువేల = శరీరమువల్ల ఫలమేమి? ఈ చక్కఁదనములుఏల = ఈసొగసులుఏల? వయసుప్రాయపువేళఁ = నిండుజవ్వనమున, వరుఁడు దగ్గఱలేని = విభుఁడు సమీపమునందుండుటకు ఇచ్చిపెట్టుకొనని, బ్రదుకేల = జీవిత మెందుకు? ఎచ్చు సౌభాగ్యమేల? = అధిక మైన సంతోషము లెందులకు? ఇట్టి బలుజవ్వనపుఁగోర్కులు = ఇటువంటి యధికములయిన యశావనమునందలి కోరికలు, ఎట్లుదీటుఁ = ఎట్లుకొనసాగును? కలనైనఁ = స్వప్నమునందైనను, కంటఁ = కంటిని ఆశ్రయించిన, నిద్దురఁ = నిద్రను, కాననైతిఁ = ఎటుఁగనైతిని.

తా. జీవితేశ్వరునిఎదుట నివసింపకుండినదానికి సొమ్ములవల్లను తేజమువల్లను సొగసులవల్లను ప్రయోజనమేమి? విభునితోమ్మున ఖచిక్కున గ్రుమ్ముటకు ఇచ్చిపెట్టికొని యీవక్షోరుహంబులును శరీరమును ఎందులకు? నాథునితో 64 బంధ

ములతోడి రతినైపుణమును నెఱపని యీదేహమేల? చక్కఁదనములవియేల?
యకావనకాలములయందు పతి దగ్గఱ పసించుటకుకాని జీవితమేల? సౌభాగ్యమే
ల? యిన్నియును వ్యర్థములు! వ్యర్థములు! ఇట్టివయసుకాలపుఁగోయ్యు లెట్లు
దీటునమ్మ? నిద్ర అన్నది కంటి కంతోదూరమున నున్నది. ఏమిచేయుదును?

సీ॥ చెలువ సాష్టాంగంబుఁ ॥ జేసి వేఁడె నటంచుఁ,

బలుమాటు నెనరునఁ ॥ బలుకరమ్మ

తమక మగ్గల మాయెఁ ॥ దాళఁజాల దటంచు,

వినయోక్తులను విన్నవించ రమ్మ

బిగిగబ్బిగుబ్బల ॥ పొగరు కోర్వదటంచు,

తిన్నఁగా మదినాటఁదెల్ప రమ్మ

మాటికి నినునెంచి ॥ మఱువని పల్కులు

సెలఁగి హెచ్చెనటంచుఁ ॥ జెప్పరమ్మ

గీ॥ మరునికేళికి రాకున్న ॥ మానెఁగాని,

మోముఁ జూపించి పొమ్మును ॥ ముద్దుగుమ్మ॥ చెలియ॥ 21

టీ. చెలువ=స్త్రీ; సాష్టాంగంబుఁ జేసి=అష్టాంగములు భూమికిసోకునట్లుగా
నమస్కరించి, వేఁడెఁ అటంచుఁ=నిన్ను ప్రార్థించుకొన్నది అని, పలుమా
టుఁ=పలుమఱును, నెనరునఁ=కృతజ్ఞతగా, పలుకరమ్మ=చెప్పరమ్మ, తమ
కము=తమి, అగ్గలముఅయెఁ=అధికమయ్యెను, తాళఁజాలదు అటంచుఁ=
ఓర్వఁజాలదు అని, వినయోక్తులను = అడఁకువతోడి మాటలుగా, విన్నవింప
రమ్మ=విజ్ఞాపించరమ్మ, బిగిగబ్బిగుబ్బల పొగరుకుఁ=బిగువైనవియు గర్వముగలి
గినవియునైన పాలిండ్లయొక్క కావరమునకు, ఓర్వదుఅటంచుఁ=నైఁపఁ
జాలదని, మదినాటఁ=మనస్సుకుపచ్చునట్లు, తిన్నఁగాఁ=నేరుగా, తెలుప
రమ్మ, మాటికిఁ నినుఁ ఎంచి=పలుమఱును నిన్నేతలఁచి, మఱువనిపలుకులు=
మఱపుకురానిమాటలు, చెలఁగి=అతిశయించి, ఎచ్చెఁ అటంచుఁ=అధికమా
యెనని, చెప్పరమ్మ, మరునికేళికిఁ=రతికి, రాకున్నమానెఁకాని=రాకపో

యినప్పటికిని మానెనుగాని, ముద్దుగుమ్మ=ఓముద్దుచెలీ! మోముచూపించి. పొమ్మ
ను=ముఖదర్శన మిచ్చిపొమ్మనుము.

తా. నీప్రియురాలు నీకు సాష్టాంగమెఱిగి ప్రార్థించుచు విన్నవింపు
మనెను దానికి తమకమధికమయ్యెను; తాళజాలదు; దానిజిగిబిగి పొగఁచనుం
గవప్రేగుకు ఓర్వదు; దానికి పలుమాఱును నిన్నుఁగూర్చిన విచారమేలచ్చె
ను; మన్తధక్రీడలకుగాను ఇచ్చలేకున్నను మానెనుగాని నీమోమునైననుజూపి
యావిరహసహాయయిన నాయికయొక్కతమిని ఇంచుక పోగొట్టుము అని
చెప్పి తోడితెమ్ము.

సీ॥ కటకటా యిటువంటి శ కడిదిలే బ్రాయంబు

విరులపానుపున కర్పింపబడియె

సూనశరాళికి శ స్రుక్కినచన్దవ

కాయజనకు దారశ్రవ్రాయబడియె

వేడివెన్నెలకాక శ వేగినమేనును

చెడుగుచందురుపాలు శ సేయబడియె

నగడువ్రాతలువ్రాసి శ నట్టి యాపరమేష్టి

సుఖ మెడ జేయఁగా శ జూడ బడియె

గీ॥ గబ్బిగుబ్బలయెడ శ గ్రుమ్మి క్రుమ్మి

యున్న సఖయలఁజూచి నో శ రూర సాగె॥ చెలియ॥

22

టీ. కటకటా=అక్కటా! ఇటువంటి, కడిదిలే బ్రాయంబు=పొందుటకుఁ
గాని లేతవయస్సు, విరులపానుపునకు=పూలశయ్యకు, అర్పింపబడియె=
అర్చనము చేయబడెను. సూనశరాళికి=పుష్పబాణంబులకు, స్రుక్కినచన్దవ=
అలయికలందిన స్తనములజంట, కాయజనకు=మన్తధునికి, దారవోయఁ
బడియె=దత్తముచేయబడెను, వేడివెన్నెలకాక=తీక్షణములయిన చం
ద్రకిరణముల అగ్నికి, వేగినమేనును=కాలిన యీశరీరమును, చెడుగుచందురు
పాలు=దుష్టుడయిన చంద్రునియధీనము, చేయబడియె=ఓనరింపబడెను

అగడువాతలు=అట్టుకుఁదెచ్చునట్టి లేఖలను, వ్రాసినట్టి యాపరమేష్ఠి=లిఖించిన యాబ్రహ్మదేవుఁడు, సుఖమెడఁబాఁచుఁగాఁ = నాసౌఖ్యములు తొలఁగించునట్లుగా, చూడఁబడియెఁ = కనుఁగొనఁబడెను. గబ్బిగుబ్బలఁ = గర్వించిన కుచములను, పతియెదఁ = తమ పెనిమిటుల తొమ్ములను, క్రుమ్మిక్రుమ్మియున్న సఖియలఁ = పొడిచిపొడిచి సుఖించుకాంతలను, చూచి=కనుఁగొని, నోరూర సాగెఁ = కోర్కులుపుట్టుకొని రాసాగెను.

తా. అయ్యయో? యిట్టి దుర్గుటమయిన చూపనము పూలపానుపునకు అర్పింపఁబడెను. మన్తధర్మాణపాతములకునొచ్చిన యాసిబ్బరంపు గబ్బిగుబ్బలు మదనునికి దారనోయఁబడెను. పాపిచంద్రునికి వానివెన్నెలకాఁకలకుఁ గందిన యీదేహమును స్వాధీన పఱచఁబడెను. అట్టులాంచునట్లు విధివ్రాఁచుఁగా సౌఖ్య హీనత కనుఁగొనఁబడెను. ఏమిచేయుదును? ఖచిక్కుమని తమవత్సోరుహమ్ములు నాథులవేరురముల గ్రుమ్మిసుఖియించునట్టి పూఁబోండ్లనుగాంచి, నోరూరవలసి వచ్చెను.

సీ॥ పదియేండ్ల కేగబ్బిప్రపాయంబు వచ్చునో?
వచ్చినమరులిట్లు ర హెచ్చునేమొ?
హెచ్చెఁబో వానిపైరనీ వింతమరు లేమి?
మరు లాతనికి లేనిరమర్తమేమి?
మర్తంబుదెలియకరమగువనంపిన నేమి?
యంపిన రాను పోరమ్మన్న నేమి?
పోమ్మనెఁబో మరుపోరాట మదియేమి?
పోరఁగామమతలఁ ర బొరలుటేమి?

గీ॥ యేమొ? యీమాయవలపు పోరదేమొ మమత?

దైవమీరీతినన్నే చందలఁచినాఁడో?॥ చెలియ॥

23

టీ. పదియేండ్లకుఁ = ఇంక పదినెండువత్సరములు గడవఁగా, ఈగబ్బిప్రపాయంబు = ఈపొగరుపట్టిన వయస్సు, వచ్చునో = వచ్చునా అనఁగా కలకాలము

యోవనమదమున శరీరమందు డక్కియుండునా? ఏచ్చినన్ = అథవా వచ్చెను
 పో, మరులు ఇట్లు హెచ్చునేమొ = ఇంతటి మోహాతిశయము గలుగునేమో?
 ఎంతమాత్రమును గలుగఁజాలదనుట, హెచ్చెన్ పో = అట్లే యెచ్చెను అనుకొను
 ము, దానిపైన్ = అందులకుమీఁద, ఈవింతమరులు = ఈచిత్రమైన వ్యామోహాతి
 శయము, ఏమి? అతనికిన్ = విభునికి, మరులులేని మర్తము = మోహము పుట్టకునికి
 కికారణము, ఏమొ? మర్తంబు తెలియక = అట్టి హేతువును దెలిసికొనక,
 మగువను . అంపినన్ ఏమి = దూతికను పంపుటచేతమాత్రము ప్రయోజనము
 ఏమి? అంపినన్ = అట్లే యంపితినిబో, రాను పొమ్ము అన్నన్ ఏమి = నేను రాఁజా
 అనుపొమ్ము అనిచెప్పఁగా ఏమిచేయవచ్చును? పొమ్మనెన్ పో = అతఁడట్లు పొమ్మని
 యేచెప్పెను. మరుపోరాటము అదియేమి = మన్తధుని పోరులేమి? పోరఁగాన్ =
 ఇట్లు పోరుపెట్టుచుండఁగా, మమతలన్ కుంది = ప్రేమలకునొచ్చి, పొరలుటేమి
 పొర్లాడుటలేమి? ఏమో యీమాయవలపు = ఈమాయావ్యామోహమన్నది యే
 మో? మమత యేమొపోదు = ప్రీతియేమొ యెడఁబాయదు, దైవము = విధినాథుఁ
 డు, ఈరీతిన్ = ఇట్లు, నన్నున్ ఏచన్ తలఁచినాఁడో = నన్ను మోసగించున
 ట్లేంచెనో?

తా. పది సంవత్సరములకీ ఏయస్సు నిలిచియుండునా? నిలిచెనుపో, యీమో
 హముపుట్టుకొని వచ్చునా? అట్లుపుట్టుకొనివచ్చెను, ఈతీపులు అప్పుడెక్కడి
 వి? ఏటిమాటలు? నాకు తుల్యముగా విభునకును ఈమరులు ఉండవలదా? బే
 ను, అతనికి మరలు లేమికి కారణమేమి? అట్టి కారణమును దెలిసికొన లేక
 దూతికను అంపుటవల్ల ప్రయోజనంచేమి? అంపితినిపో? అతఁడురానుపో అన్న
 ఏమిచేయవచ్చును? మా పోరాటములే యిట్లుండఁగా మధ్య మన్తధునిపోరా
 టములుగదా ఎచ్చెను. ఏమో? నాకేమిచెప్పటకును వలను పడదు. ఈమాయ
 వలపును ఈమమతయును దొలఁగకున్నవి. నన్నెట్లు హింసింప విధినాథుఁడు ద
 లఁచియుండువాఁడో?

సీ॥ తమిచాలహెచ్చనేరతా బాసలిచ్చనే
 యాటిడివుచ్చనేరయతివలార

వలపెందుడాతునే శ వరునెట్లుచూతునే ?

నేనేమిసేతునే శ నెలతలార !

హితనై నబాలనే శ యెపుడువాదేలనే ?

యికఁ దాళఁ జాలనే శ యింతులార !

వలరాజు డాసెనే శ వడినమ్ములేసెనే

విభుఁడెడఁబాసెనే శ వెలదులార !

గీ. మనసిజాశుగదావాగ్నిశ్రమధ్యమందు

నిన్నుఁ దలఁచుచుఁ దపియించుచున్నదనరె॥ చెలియ॥ 24

టీ. అతిశలార = స్త్రీలార! తమి = తహతహాలు, చాలహెచ్చెనే = మిగుల సధి కమయ్యెను. తాబాసలిచ్చెనే = తాను మొదటనాకు సమ్మకములను ఇచ్చియుండెనే. ఆఱిడిపుచ్చెనే = (ఇప్పుడవన్నియును) ఆఱిడిపోనిచ్చెను. నెలతలార! వలపున్ = మోహమును, ఎందుదాతునే = ఎచ్చటదాఁచిపెట్టుదును. వరున్ ఎట్లు చూతునే = భర్తనుఎట్లు చూడఁగలను? నేనేమిసేతునే = నేనేమిచేయుదును? ఇంతులార! హితనై నబాలనే = నేనతనికిఁ గూర్చుపడుచను. ఎపుడువాదేలనే = ఎప్పటికిని ఈవాదులేల? ఇకన్ తాళఁజాలనే = ఇంక నోర్వజాలను. వెలదులార! వలరాజు = మదనుఁడు, డాసెనే = దగ్గఱించెనే, వడిన్ = వేగముతో, అమ్ములేసెనే = బాణములేసెనే, విభుఁడెడఁబాసెనే = కాంతుఁడు తొలఁగించెనే, మనసిజాశుదావాగ్నిమధ్యమందున్ = మన్నఘనిబాజాగ్నిఅనెడి కార్చిచ్చుశదుమ, నిన్నె తలఁచుచున్ = నిన్నే తలపోయుచు, తపియించుచున్నది అనరె = వేఁగుచున్నది అనిచెప్పరే.

తా. తమియోయెచ్చుచున్నది. తాను మునుపు నాకు బాసలిచ్చినవాఁడు, ఇప్పుడు ఆఱిడివెట్టెనే. ఈవలపును ఎక్కడ దాఁచిపెట్టుదును? వరుని నేరీతిగాఁ జూడఁగలను? ఏమిచేయుదును? అతనికి ప్రేమాస్పదురాలగు బాలనుగదే నేను. ఈపాడువాదులాటలేలనే? విభుఁడెడఁబాసెనుగదే, చెలువారా! “మన్నభాశుగాగ్ని” అనునట్టి కార్చిచ్చుగోఁ బడి. తపియించుచున్నది యని యతనితోచెప్పరే.

సీ. కోమలి నెఱికురుల్ శ కొప్పునకలదెనా ?
 వింజామరల సేవ శ వేడ్కఁజేతు;
 మగువవాజ్ఞాధురి శ మాటాడనేర్చెనా ?
 చూరవుత్తును బంచదార రాశి
 చెలియసాలిండ్లు పూఁజెండులంతయ్యెనా ?
 యమరింతుఁబైఁడికుంభములగుడిని;
 ఏణాక్షి వేఁగమీడేరి శ నన్నొందెనా
 చేయింతుఁదిరునాళ్లు శ శ్రీధవునకు;

గీ. నంచునాకనివేల్పుల శ కందఱుకును
 మ్రొక్కినన్నేలినాఁడన్తు శ మోహనాంగి॥ చెలియ॥ 25

టీ. కోమలి నెఱికురుల్ = పదుచయొక్క దట్టమయిన వెండుకలు, కొప్పు
 నకు అందెనా = కొప్పు వెట్టుటకు చాలినంతయాయెనో? (ఓస్వామి!) నీకు
 వేడ్క = వినోదముగా, వింజామరల సేవ = చేతు = వింజామరలతో సేవ
 చేయుదును. (ఇచ్చో “చేతు” లక్షణవిరుద్ధము) మగువ = ఇంతి, వాజ్ఞాధు
 రి = మధురమైన, అనఁగా - తియ్యనిమాటలతో, మాటాడనేర్చెనా = మా
 ట్లాడఁజాలెనా, పంచదారరాశి = చక్కెరకుప్పను, చూరవుత్తును = చూడబో
 నిత్తును. చెలియ... ఆయెనా = ప్రేయసాలి ఏవోరువాములు పూలచెండ్లంతాయె
 నో? గుడిని = నీదేవాలయముపై, పైఁడికుంభము = స్వర్ణకలశమును, అమరిం
 తు = పూన్చుదును. ఏణాక్షి = మృగలోచన, వేఁగమీడేరి = త్వరగా వయస్సు
 ని, నన్నొందెనా = నన్నుఁజేరెనా? శ్రీధవునకు = లక్ష్మీకాంతునకు, తిరునా
 ళ్లు = ఉత్సవము (ఇది అన్యదేశ్యము.) చేయింతు = ఒనరింతును. అంచు,
 నాకని = నన్నుఁ గూర్చి, వేల్పులకందఱికిని = దేవతలకందఱుకును, మ్రొక్కి = వేడు
 కొని, మోహనాంగి = మోహింపఁజేయు నయవములఁ గలదానా? నన్నేలి
 నాఁడన్తు = నన్ను ఏలెనుగదన్తు.

తా. ఓమోహనాంగీ! తన దైవముంగూర్చినావయఃపరిపక్వమునకైప్రా
 చుకొని నన్నేలెను.

నీ. గోముగానాకురుక్ గొప్పవెట్టినవార్త
 సకియచెప్పినబన్న సరము లొసఁగె
 నట, చనుల్ నిమ్మపండ్లం తలాయెనటంచు
 బల్కినబోఁటికిఁ శ బతక మొసఁగె
 నందమానూగుటా శ రమరినసద్వార్త
 మగువసెప్పిన కంఠమాల నొసఁగె
 నతిశుభంబుగ ఋతుశమతిన్ నె నవార్తలీ
 వెఱిఁగింప వేవరా శ లిచ్చెనీకు

గీ. నిట్లునామిఁదిప్రేమచే శ నీవులొసఁగి
 మచ్చికలుచేసియపుడయా శ మమతమటచె॥ చేరీయ॥ 26

టీ. గోముగాన్ = అందముగా, గొప్పవెట్టినవార్త, సకియ = చెలి, చెప్పినన్
 బన్నసరములు = హారములు, ఇచ్చెన్, అటన్ ... ఆయెనటంచున్ = అంతటకుచ
 ములు నిమ్మపండ్లంత ఆయెనని, పల్కినబోఁటికిన్ = చెప్పినకాంతకు, పతకమొ
 సఁగెన్ = పతకమిచ్చెను, మగువ = చెలికత్తెయొకతె, అందమానూగుటారు = అంద
 మయిననూగారు (ఇచ్చటటుగాగమము చింత్యము) అమరినసద్వార్తన్ = ఏర్ప
 డిన క్షేమవర్తమానమును, చెప్పినన్ = చెప్పఁగా, కంఠమాలన్ = కంఠహారమును,
 ఒసఁగెన్ = ఇచ్చెను. ఈవు = నీవు, అతిశుభంబుగాన్ = మిగులమంగళంబుగా,
 ఋతుమతిని ఐనవార్తలు = రజస్వలనైనసంగతులను, ఎఱిఁగింపన్ = తెలు
 పఁగా, వేవరాలు = కేయివిష్కములను, నీకున్ ఇచ్చెన్ = నీకొసఁగెను. ఇట్లు =
 ఇవ్విధముగా, నామిఁదిప్రేమచేన్ = నామిఁదిప్రియముచేత, ఈవులొసఁగి =
 బహుమతులనుజేసి, మచ్చికలుచేసి = స్నేహించి, అపుడె = అప్పుడే, ఆమమ
 తన్ = ఆప్రియమును, మటచెన్ = మఱచిపోయెను.

తా. ముచ్చటగా నాకు గొప్పను దిద్దినసంగతిని పోయి చెప్పినకాంతకు
 బన్నసరములు ఇచ్చెను. యశావనాంకురమును గూర్చిన నూచనములను జెప్పిన
 కామినీమణులకుఁ బతకమును కంఠమాలయును నిష్కసహస్రములునుగా నా

మీడి ప్రేమాత్మంతతచేత నొసగి, నాతోడ మచ్చికలుగా వెలగియి
తతో నన్నిటిని మఱచినాడు గదమ్మ.

సీ. జంపులై సొంపులై శ్రీ జాఱునీ కురులకు.

సామ్యమోబిరుసైన శ్రీ చామరములు?

నిష్కళంకంబైన శ్రీ నీమోము తేటకు

సకళంక చంద్రమ శ్రీ సాటియగునె ?

నీమధురాధర శ్రీ నిర్మలరుచికి నీ

రసమాప్రవాళవారంబు సరియె ?

కఠినముల్ మృదువులు శ్రీ గాని నీచండ్రకు

జంటనుండెడు కలశములు సరియె ?

గీ. యని గణించిన కదలెన్న శ్రీ నలవియగునె ?

నమ్మికలఁగూర్చి యిట్లే చరనాయమగునె॥ చెలియ॥ 27

టీ. జంపులై = జంపులవలె చెవులయొద్ద నల్లలనాడునవియై, సొంపులై =
రమణీయములై, జాఱునీకురులకు = ప్రేలాడుచున్నట్టి నీవెందుకలకు, బిఱు
సైనచామరములు = బిఱుసుందనమును గలిగిన చమరీమృగమునెందుకలు, సా
మ్యమో = సమముచేయఁదగునా? నిష్కళంకంబు ఐననీమోముఁదేటకు =
కళంకములేని నీముఖమునందలితేటకు, సకళంక చంద్రమ = కలంకంబుతోడి
చంద్రుండు, సాటియగునే = సమానుఁడా? నీమధురాధరనిర్మలరుచికి = మధు
రమృతోఁ గూడినట్టి నీమోవియొక్క కాంతులకు, నీరసమాప్రవాళవారంబు =
రసహీనమైన పడడములయొక్కగుంపు, సరియె = సమానమగునా? కఠినముల్ మృ
దువులుగాని = కఠినములుగాఁగాని మెత్తనివిగాఁగానియుండని, నీచండ్రకు,
జంటఁ ఁడెడుకలశములు = జతకూడియున్నట్టికుంభములు, సరియె = సమా
నములగునా? అని గణించినకతలు = అని లెక్క పెట్టినట్టి పూర్వపుకథలనన్ని
టిని, ఎన్నఁ = లెక్కించుటకు, అలవియగునె = సాధ్యమగునా? నమ్మికలం
గూర్చి = నమ్మించి, ఇట్లేచఁ = ఇట్లు మోసగించుట, నాయమటవె = నీతియా?

తా. చెవులకు పెట్టని జంపులుగా, మనోజ్ఞతలనుగూర్చుచు రంజిల్లునట్టి నీముంగురులమొత్తముతో చమరీమృగముల కఠినములయిన వెండ్రుకలను దెచ్చి పోల్చుట యుక్తమగునా? కలంకములేక తేటగాఁ దేజరిల్లు నీముఖబింబము నకు నకలంకుడైన చంద్రుని యెట్లు పోల్పవచ్చును? మాధుర్యసుధలతో మహిమలాండునట్టి నీయధరంబునకా సామ్యమగును ఆ నీరసప్రవాళము? నాతి కఠినములును నాతిమృదువులును అయిన నీవక్షోరుహములతో కనకకలశద్వయమును పోల్చుట న్యూనోపమమగునుగదా? అని పరిపరివిధములుగా గణించిన తొల్లింటికథలను ఇపుడు గణించుట కలవియగునో? అవ్వురో! యిట్లు నమ్మించి మోసగింప నతనికి నాయమగునా?

నీ. విరులుకొప్పన దోఁపు శ వేడ్కమైఁ జూచుమే

సొమ్ములఁదగవేసి శ చోద్యమందు
దిలకంబు చక్కఁగా శ దిద్దిముద్దిడుకొను
కంచుకంబును బూన్చి శ కాఁగిలించు
వలువజగ్గుగఁగట్టి శ వగఁగని మోదించు
పైటసొంపుగదిద్ది శ బ్రమసిపొంగు
గడె గడె కొకవింతశగాను శృంగారించి
తలమూచి యజునిస్తోశత్రంబు సేయు

గీ. నింతి ! యతిమోహియైన ప్రాశానేశుఁ డిట్లు

నన్నుఁ బొయుటకలనొక శ నాటి కెఱుఁగ॥ చెలియ॥ 28

టీ. కొప్పన = కబరీభరంబునందు, విరులకొప్పన = పూలనుదులుమును, వేడ్కమైచూచును = వినోదముగాఁజూచును, మే = దేహమందు, సొమ్ములనుదగ = బాగుగావేసి, చోద్యమొందు = ఆశ్చర్యపడును, చక్కఁగా = అందముగాఁతిలకంబుదిద్ది = తిలకమునుదీర్చి, ముద్దిడుకొను = ముద్దువెట్టుకొనును, కంచుకంబునుపూన్చి = రవికనుదొడిగించి, కాఁగిలించు = ఆలింగనమునుజేసికొనును. జగ్గుగ = నీటుగా, వలువఁగట్టి = చీరఁగట్టించి, వగఁగని = నాసో

యగమునుజూచి, మోదించుకొ = సంతసించును. పైటకొ = నాపయ్యెదను, తీవిగకొ
 తీర్చి = అందముగాదిద్ది, బ్రమసిపొంగుకొ = భ్రమించియాశ్చర్యపడును. గడియ
 కుకొ = క్షణక్షణంబునకు, ఒకవింతగాను = ఒక్కొక్కవైఖరిగాను, శృంగారించి =
 సింగారమునుజేసి, తలయూచి = మెచ్చి, అజునికొస్తోత్రంబుసేయుకొ = (అట్టియు
 త్తమగా యిలను సృష్టించిన కాశలమునకై) బ్రహ్మదేవుని పొగడును. ఇంతి =
 ఓచెలీ! అతిమోహియైనప్రాణేశుడు = నాయెడల మిగుల మోహమునుగొన్న
 జీవితేశుడు. ఇట్లునన్ను బాయుట = ఇట్లునన్నెడఁబాసియుండుటను, క
 లకొ = స్వప్నమునందును, ఒకనాటికికొ = ఎన్నటికిని, ఎఱుగకొ = తెలియను.

తా. కొప్పుదిద్ది వేడ్కతో చూచును; సొమ్ములనుదాల్చి చోద్యపడును;
 తిలకంబుదిద్ది ముద్దిడుకొనును, కంచుకంబును పూన్చి ఆలింగనము చేసికొనును.
 వలువనుగట్టించి నావింతవగలకు మోదించును, పైటలసవరించి బ్రమసినుతిం
 చును. నన్ను గడియకొకవిధముగా కైసేసి, యొప్పిదములకు నానందమొంది
 తలయూచి సృష్టికర్తను స్తుతించును. అక్కటా! చెలీ! నాయెడ మిగుల మో
 హమును గొనియున్న నాజీవితేశుడు ఇట్లు నన్నెడఁబాసియుండఁగలఁడని
 యే నాడును దెలిసినదాననుగాను.

నీ. సుదతి నీ నెమ్మోము శ సుందరంబును జూచి
 యిందు బింబముఁజూచు శ నిచ్చ తొలఁగె
 పొలఁతి నీ గుబ్బల శ పొంకంబులను జూచి
 కడుఁజక్కవలఁ జూచు శ కాంక్షతొలఁగె
 కలికి నీసోగక శన్నులయందమును జూచి
 మఱిమీనములఁ జూచు శ మమత లుడిగె
 పడఁతి నీచౌశీతి శబంధరీతులఁ జూచి
 యన్యకాంతలఁ గోరు శ నాసలుడిగె

గీ. ననిన మమతలనానాఁడె శ యాఱుమూఁడు
 సేసి మఱచెను నేనేమి శ సేతునమ్మ! - చెలియ ॥

టీ. సుదతి! = ఓప్రాణేశ్వరీ! నీనెమ్మైముసుందరంబునుజూచి = నీముఖము
యొక్క చక్కదనమునుచూచి, ఇందుబింబముకొంచు నిచ్చ = చంద్ర
మండలమును చూడవలయునను నానక్తి, తొలగెన్ = పోయెను. పొలతి! నీ
గుబ్బలపొంకంబులనుచూచి = నీస్తనములపొందికలనుచూచి, కడున్ = మిక్కి
లిగా, జక్కవలనుచూచుకాంక్ష = చక్రవాకంబులను చూచునట్టియాస, త
ప్పెన్ = తొలగెను. కలికి = ఓమనోజ్ఞవతీ; నీసోగకన్నులయందమునుజూచి =
నీవాలుకన్దవలసీవినిజూచి, మఱిమీనములజూచుమమతలు = మత్స్యంబులను
వీక్షించునట్టి యడియాసలు; ఉడిగెన్ = వదలెను. పడతి = ఓకాంతా! నీచౌ
శీతిబంధరీతులకొంచు = నీచే రచింపబడునట్టి బంధములనైపుణమును గనుఁ
గొని, అన్యకాంతలకొరొనాసలు = పరకీయనాయికలయందలిప్రేమలు, ఉ
డిగెన్ = వీడెను. అనినమమతలన్ = అన్నట్టిప్రేమాలిశయవాక్యములను, ఆనాఁ
డె = అప్పుడే, ఆటుమూఁడుచేసి = పటాపంచలుచేసి, మఱచెను = నన్ను విస్తరిం
చెను. ఏ నేమి నేతునమ్మ = నే నేమి చేయుదును.

తా. “ఓప్రాణేశ్వరీ! నీసుందర మైనముఖమును దర్శించినపిమ్మట చంద్రదర్శ
నము ఇంపుగొల్పదు. నీబట్టువైనగుబ్బలపొంకంబుం గనుంగొనిన పిమ్మట జక్కవలు
చూపుకు నోద్యమొనఁగూర్పదు. నీ నేత్రములసోయగంబును జూచినపిమ్మట
గండుమీలకు జూచునానక్తిపుట్టదు. పడతిరో! నీబంధనైపుణుల కెదమోడిం
చినవెనుక యితర కామినుల కూటములకు నిచ్చఁగొనదు”. అనిన ప్రేమోత్కంఠవ
చనములను నాటికే మఱచినాడమ్మ ఏమిచేయుదును?

నీ. కలువలు నీసోగకండ్ల బోలుటఁజేసి

యవి దేవతతికి యోగ్యంబులయ్యె

జక్రవాకములు నీరచన్దవఁబోలఁగా

మిన్నగా సత్కవులెన్నఁగల్గె

పగడంబునీమోవిరపగిదిని దీపింపఁ

దొమ్మిదోరత్నమై రయెమ్మెఁగాంచె

నళులు నీకురులనై నైల్యంబులఁ బోలఁగా

మారునారిగమీటిఁ మహిమఁగాంచె

గీ. నినుసృజించినయజుని వర్ణింపఁదరమె !

యనిమనోహరుఁడీలాగు ననుఁగఁగించు॥ చెలియ॥

30

టీ. కలువలు = కైరవములు, నీసోగకండ్లన్ పోలుటంజేసి = నీవాలుకండ్లను పోలియుండుటవలన, అవి = ఆకలువలు, దేవతతికిన్ = దేవతలకు, యోగ్యంబులు అయ్యెన్ = పూజార్హములాయెను. చక్రవాకములు = జక్కపిట్టలు, నీచన్దవఁబోలఁగాన్ = నీచన్దోయిన పోలియుండుటంబట్టి, మిన్నగాన్ = ఘనముగా, నత్కవులు = కవీంద్రులు, ఎన్నన్ గలిగెన్ = గణింపనాయెను, పగడంబు = ప్రవాళంబు, నీమోవిపగిదిన్ = నీయధరము విధమున, దీపింపన్ = ప్రకాశించుటంజేసి, తొమ్మిదోరత్నమై = తొమ్మిదవరత్నమై (తొమ్మిదో అన్నది గ్రామ్యరూపము) ఎమ్మెన్ కాంచెను = అంద మొందెను. అళులు = తుమ్మెదలు, నీకురుల నైల్యంబులన్ = నీవెండ్రుకల నీలిమలను, పోలఁగాన్ = పోలుటచేత నే, మారునారిగన్ = మన్మథుని వింటినారిగా, మీటి = అతిశయించి, మహిమన్ కాంచెన్ = మహిమ లొందెను. నిను సృజించినయజునిన్ = నిన్ను సృష్టించిన బ్రహ్మదేవుని, వర్ణింపన్ తరమె = స్తుతింపసాధ్యమగునా; అని = ఇట్లు చెప్పుచును, మనోహరుఁడు = విభుఁడు, ఈలాగుగఁగించున్ = ఇట్లు స్తుతించును.

తా. కాంతా! నీకండ్లను పోలుటచేతఁ గాదా కలువలు దేవతల కర్హమయ్యెను. చక్రవాకములు నీకుచములను బోలుటచేతఁ గదా కవులవర్ణనలకెక్కినను. పగడము నీమోవిని బోలుటంజేసిగదా అది తొమ్మిదవ రత్నముగా పరిగణింపఁబడుట. నీవెండ్రుకల నీలిమనుబోలిననీలిమనుశరీరచ్ఛాయగాఁ గలిగియుండుటంబట్టిగదా తుమ్మెదలు మన్మథునిచే నారిగానంగీకరింపఁబడెను. నిన్ను పుట్టించిన బ్రహ్మదేవుని పొగడుటకు సాధ్యమగునా?" అని మనోహరుఁడు నన్ను గారఁచించుచుండును.

నీ. కమలాక్షి యను వాలుగన్నులజిగిఁజూచి

శశిలేఖయనుమోము న సారుఁజూచి

బింబాధరా! యనుఁ, ర బెదవినిగ్గులఁజూచి
 యలివేణి! యను, కుంతరలాళిఁజూచి
 గురుకుచా! యను, గబ్బిరగుబ్బలొప్పుఁగఁజూచి
 హరిమధ్యయను, సుమరధ్యంబుఁ జూచి
 గజయాన! యను, మందరగతులచోద్యముఁజూచి
 లలితాంగి యను మేనిరచెలుపుఁజూచి

గీ. గడియకొక పేరుననుఁ బిల్చి ర గారవించు
 దైతునకు నివునేఁగానిరదాన నైతి॥ చెలియ॥

31

టీ. వాలుకన్నుల జిగిఁజూచి=సోగకన్నుల కాంతినిచూచి, కమలాక్షీయ
 నుఁ=(అన్వర్థగా) తామరసాక్షీయని పిలుచును. మోముసొరుఁచూచి=ముఖ
 మునందమునుజూచి, శశిలేఖయనుఁ=చంద్రరేఖాయని పిలుచును. పెదవినిగ్గు
 లఁచూచి=మోవికాంతులను జూచి, బింబాధరాయనుఁ=దొండపండువంటి
 పెదవిగలదానా! యనిపిలుచును. కుంతలాళిఁజూచి=వెండ్రుకలగుంపునుజూచి,
 అలివేణియనుఁ=భ్రమరములవరుసవంటిజడగలదానా! యనిపిలుచును. గబ్బి
 గుబ్బలు=పాలిండ్లను, ఒప్పుగఁచూచి=చక్కఁగన్గొని, గురుకుచాయనుఁ=ఈ
 న్నతస్తనములు గలదానా! యనును. మధ్యంబుఁచూచి=నడుమునందమును
 జూచి, హరిమధ్యయనును=సింహమధ్యా యనిపిలుచును. మందరగతులచోద్య
 ముఁచూచి=మెల్లనియొయారపునడకలను జూచి, గజయానయనుఁ=గజరాజ
 గమనాయని పిలుచును. మేనిచెలుపుఁచూచి, శరీరమునందమునుజూచి, లలి
 తాంగియనుఁ=లలితాంగీయని పిలుచును. గడియనుఁ=క్షణమునకు, ఒక పేరున
 నుబిల్చి=ఒక పేరును పెట్టి, గారవించు = గౌరవించునట్టి, దైతునకుఁ=కాంతు
 నకు, ఇప్పుడు నేఁగానిదానను ఐతిఁ = ఇప్పుడు నేను పగదాననైతిని.

తా. కండ్లయందమునుజూచి కమలాక్షీయని పిలుచును. మోమునందమును
 జూచి శశిలేఖయని పిల్చును. పెదవినిగ్గునుచూచి బింబాధరయని పిలుచును. వెం
 ద్రుకలయందమునుజూచి అలివేణి యనిపిలుచును. వక్షోరుహములరీవిని గాంచి

గురుకుచా యనిసంబోధించును. నడుమునొయారమునుజూచి సిహ్వామధ్యాయని పిలుచును, మందగమనములనుజూచి గజయాన ! యనిపిలుచును. శరీరసౌందర్యంబునుంజూచి లలితాంగీయని పేర్కొనును. ఇట్లు గడియకొక పేరితో పిలిచి నన్ను గారవించినట్టివిభునికి నేనిప్పుడు పగదాననుగదాయైతిని.

నీ. తిలకంబునీటుగాఁదెద్ది మోముటుచూచి

బలుదర్పణముద్రిప్పిరపాటవైచు

కురులుకొప్పమరించి ర విరివిగా నటుచూచి

విడినీలములద్రిప్పి ర విసరివైచు

కంచుకంబమరించి ర కడువేడ్క నటుచూచి

పూలబంతులద్రిప్పి ర పుడమి వైచు

సొమ్ము శృంగారించి ర సుందరంబటుచూచి

తెప్పనరత్నముల్ ర ద్రిప్పివైచు

గీ. నిన్నివిధముల నన్ను మోహించి యేలు

మచ్చికలనెట్లు మదిలోనరమఱచినాఁడొ॥ చెలియ॥ 32

టీ. నీటుగాఁ = అందముగా, తిలకంబుద్రెద్ది = బొట్టునుదీర్చి, మోముటచూచి = ముఖముయొక్క సౌమ్యతనువీక్షించి, బలుదర్పణము = మేలైనయద్దమును, ద్రిప్పి = మోముకు దృష్టిదోషముతీలునట్లుచుట్టి, పాటవైచు = పాఱవేయును. కురులు కొప్పమరించి = కబరీభరంబును రచించి, విరివిగాఁ అటుచూచి = అట్లే యాసోయగంబునుజూచి, విడినీలముల = నీలమణులను, ద్రిప్పి విసరివైచు = నివాళించిపాఱవేయును. కంచుకంబమరించి = అవికఁదొడిగించి, కడువేడ్క = మిగులవినోదముగా, అటుచూచి = దర్శించి, పూలబంతుల = పూల చెండ్లనుచుట్టి, పుడమివైచు = భూమిపైపాటవైచును, సొమ్ముశృంగారించి = నగలచే నలంకరించి, సుందరంబు అటుచూచి = అందమునుచూచి, తెప్పన = తటాలున, రత్నముల్, ద్రిప్పివైచు = దృష్టిదీయును, ఇన్నివిధముల = ఇన్నిరీతులుగా, నన్ను మోహించియేలు = నన్ను మోహించియేలునట్టి, మచ్చికల =

వాఁడుకలను, ఎట్లుమదిలోనన్ మఱచినాఁడో = ఎవ్విధముగా మనస్సునందు మఱకువచెందినాఁడో ?

తా. నొసటతిలకమునుదీర్చి ముఖము నందమునుజూచి దృష్టిపరిహారార్థము అద్దమునుచుట్టి పాఱవైచును. కొప్పువేసిచూచి విడిసీలిమణులను చుట్టివైచును. రవికనుఁదొడిగి అందమునుజూచి పూలబంతులను ద్రిప్పిపాఱవైచును. నగలను పూనిచి అందమును గండ్లారజూచి, రత్నములను నివాళించిపాఱవైచును. ఇన్నిరీతులుగా మోహించి నన్నేలుచుండిన ప్రాణేశ్వరుఁ డిప్పుడు మనస్సులో శాస్త్రరణను వహింపఁడు. ఎట్లు మఱచినాఁడో తెలియదు.

సీ. “అతివనేనీమధురరాధరంబునుగ్రోల
నానుధామధురంబు శీలరుచులయ్యె
నీమోముకళ లహార్నిశమునుజూచిన
నిందుబింబముఁజూచు శీనిచ్చదొలఁగె
భామ నీపాలిండ్లపైఁ బవ్వళింపఁగా
శేషతల్పముమీఁదిఁచి త్త మెడలె
రామనీయకావనశరాజ్యంబునేలుచో
సకలాధిపత్య మశసహ్యమయ్యె
గీ. నింకనినుబాయఁజాల నేనెన్నటికిని”

అనినమాటలమఱచినాఁ శీ డల్లనాఁడె॥ చెలియ॥

33

టీ. అతివ = ఓకాంతా ! నేను నీమధురరాధరంబును గ్రోలగాన్ = తీఁపైన నీమోవిసుధలను ఆనఁగా, ఆనుధామధురంబులు = ఆయమృతపుతియ్యఁదనములు, అరుచులయ్యెన్ = రుచులులేనివయ్యెను. అహార్నిశమును = పగలునురేయియును, నీ మోముకళలను చూచినన్ = నీముఖమునందలి తేటలను చూడఁగా, ఇందుబింబమున్ = చంద్రుండలమును, చూచునిచ్చ = చూడవలయును అనునాస, తొలఁగెన్ = వీడెను. భామ! నీపాలిండ్లపైఁ బవ్వళింపఁగాన్ = నీకుచములపై పరుండఁగా, శేషతల్పముమీఁదిఁచి త్తము = ఆదిశేషునిపై పరుండవలయుననుకోర్కి, ఎడ

లెన్ = పీడెను. రామ! నీయావనరాజ్యంబును = నీవయస్సనెడి సామాజ్యమును, ఏ
లుచోన్ = పరిపాలించునప్పుడు, సకలాధిపత్యము = భూమిపరిపాలనము. అన
వ్యామయ్యెన్ = ఇంపుపుట్టనిదాయెను. నేను, ఎన్నటికిని = ఎప్పటికిని, నినుఁబా
యఁజాలను = నిన్ను వదలలేను; అనిన మాటలన్ = అన్నమాటలను, అల్లనాఁడె =
అదినమే, మఱచినాఁడు = విస్మరించినాఁడు.

తా. ఓజీవితేశ్వరీ! నీయధరామృతమువలె దివ్యామృతము రుచినిగలిగింప
డు. నీమోముకళలనుజూచి కండ్లకు కళానిధిబింబమును దర్శింప ఇచ్చుపుట్టదు.
నీవక్షోరుహంబులపై పరుండిన నాకు శేషతల్పముమీఁదియాస కొనసాగదు.
నీవయోరాజ్యపాలనముతప్ప భూపరిపాలనముమీఁద బుద్ధి పుట్టదు. ఇంక నెప్ప
టికిని నిన్నెడఁబాసియుండఁజాలను అన్నమాట లన్నిటిని చెలియా! నాటికే
మఱచినాఁడు.

సీ. కడుమేలు గా జాతరకములు వ్రాసిరిగాని
పతియొల్లఁ డనుచుదై రవజ్జులనరు
సాముద్రకముఁజూచి ర సంతసించిరిగాని
నొచ్చుకొందు నటంచు ర నుడువరై రి
పొంతనంబులు చాలఁబొందు లందురుగాని
యెప్పు డీయెడఁబాట్లఁ ర జెప్పరై రి
ప్రేమనేలు నటంచుఁబెండ్లి సేసిరిగాని
యతిజారుఁ డనిప్రాజ్ఞు ర లాడరై రి
గీ. యందఱు భ్రమింప నతనికి ర నజుఁడు గూర్చె
నిపుడు తలపోసినందుల ర నేమిఫలము॥ చెలియ॥ 34

టీ. కడుమేలుగాన్ = మిగులమేలిమిగా, జాతకములు వ్రాసిరిగాని = జన్మపత్ర
కలురచించిరిగాని, పతియొల్లఁడు అనుచున్ = మగఁడు తిరస్కరింపఁగలఁడు
అని, దైవజ్ఞులు = జ్యోతిష్కులు, అనరు = చెప్పరు. సాముద్రకమున్ చూచి = రేఖా
శాస్త్రమునుజూచి, సంతసించిరిగాని = సంతోషమొందిరేగాని, నొచ్చుకొందున్,

అటంచున్ = చింతాకులయగుదునని. నుడువరైరి = చెప్పఁజాలకపోయిరి. పొంత
నంబులు = రజ్జుఆదిగాఁగలపొందికలు, చాల పొందులు = మిగుల పొందికలనుజేంది
నవి, (అని) అందురుగాని = చెప్పదురుగాని, ఎప్పుడును ఈ యెడఁబాట్లు చెప్ప
రైరి = ఎప్పటికిని ఈవిరహంబునుగూర్చి చెప్పరు. ప్రేమనేలున్ = ప్రీతితో ఏలికొ
నును, అటంచున్ = అనిభావించి, పెండ్లిచేసిరిగాని = వివాహ మొనర్చిరిగాని, ప్రా
జ్ఞులు = తెలిసినవారు, అతిజారుడు = మిగుల స్త్రీలోలుడు, అనిఆడరైరి = అని
చెప్పకపోయిరి. అందఱున్ = ఇట్టి జ్యోతిషాది శాస్త్రవేత్తలు అందఱును, భ
మింపన్ = భ్రమచెందునట్లుగా, అతనికి = విభునికి, అజుడుకూర్చెన్ = (ఇట్టిగుణ
మును) బ్రహ్మదేవుడు గలిగించెను. ఇపుడు తలపోసినందులన్ = వీనినన్నిటిని
ఇప్పుడుతలఁచుటచేత, ఏమిగుణము = ప్రయోజనమేమి ?

తా. జ్యోతిష్కులు మేలిమిగా జాతకములను వ్రాసిరిగాని “భర్తయొల్లఁడు
దీనిని” అని యేదైవజ్ఞుఁడును జెప్పఁడు. రేఖావిధానములనుగూర్చిపండితులు సంత
సించిరిగాని, నేను విభునికై నొచ్చుకొందునటంచొక్కరును చెప్పరు, పొంత
నములు సతీపతులకు మిగుల పొందికలని వచించిరిగాని, యీవియోగంబుం
గూర్చి యెవ్వరును సూచించినారుగారు. ప్రీతితో పతి దీని నేలికొనునటంచు
నుద్వాహమొనరించిరిగాని, యితఁ డతిజారుడని యేప్రాజ్ఞుఁడును నుడువఁడ
య్యెను. ఇట్టివిద్యద్వరులు ఇందఱును భ్రమయునట్లు బ్రహ్మదేవుడేమొ యతని
కిట్టి గుణములు గూర్చినాఁడు. వీనినన్నిటిని ఇప్పుడు తలఁచుటచేఁ బ్రయోజనం
బేమి ?

సీ. తరుణిరో! నానిశ్చితంబునకై రాఁగ
ద్విజులిద్దఁడైదురైరితెరువులోన
నింతిరో! వరునిఁ దేరనేగఁగా నావేళఁ
బూర్ణకుంభంబులు ర వైడమెనెదుట
నుదతిరో! మంగళశూత్రంబు గట్టఁగా
బహుశుభంబుగ గౌళి ర వలికెనపుడు

V. K. S

వెలఁది! నేను గృహప్రవేశంబుసేయఁగా

తీరుగా గరుడుండు ర తీర్చితిటిగె

గీ. శకునదేవతలెల్ల నాశత్రులగుచు

నిట్టినిర్దయునకుఁగూర్చి ర రేమిసేతు॥ చెలియ॥

35

టీ. తరుణిరో = చెలీ! నానిశ్చితంబునకై రాఁగఁ = నానిశ్చితార్థంబునకై రాఁగా, తెరువులోనఁ = మార్గమందు, ద్విజులిద్దఱు = ఇరువురు బ్రాహ్మణులు, ఎదురైరి = ఎదురుపడిరి (అనఁగా శుభశకునమాయెననుట.) ఇంతిరో = స్త్రీ! వరుని తేఁ ఏగఁగాఁ = పెండ్లికొడుకును దేబోవునపుడు, ఆవేశఁ = అట్టికాలమున, ఎదుటఁ పూర్ణకుంభములు పొడ మెఁ = ఎదురుగా జలపూరితకుంభములు దోఁ చెను. సుదతిరో = కాంతా! మంగళసూత్రంబుగట్టఁగాఁ = మంగళసూత్రధారణము చేయుకాలమున, అపుడు, కడుశుభంబుగఁ = మిక్కిమంగళకిరముగా, గౌళి పలికెఁ = బల్లిపలికెను, వెలఁది = ఓచెలీ! నేను గృహప్రవేశంబుచేయఁగాఁ = వరునింటిని ప్రవేశించుకాలంబున, తీరుగాఁ = బొందికగా, గరుడుండు = గరుత్మంతుండు, తీర్చితిటిఁగెఁ = నవ్యాపసవ్యములకుఁ దీర్చితిటిగెను, శకునదేవతలు = శుభనూచనముల తెలుపుటకు అధి దైవతములైనవియన్నియును, నా శత్రుల గుచుఁ = నాకువిరోధులగుచు, ఇట్టి నిర్దయునకుఁ = ఇటువంటి దయలేనివానికి, కూర్చిరి = కట్టిపెట్టిరి, ఏమిసేతుఁ = ఏమిచేయుదును.

తా. ఓయితీ! నా నిశ్చితార్థమునకై వరునియింటివారురాఁగా తోవలో బ్రాహ్మణు లిరువురు ఎదురుపడిరి. వరునిఁ దెచ్చెడువేశ మార్గములో పూర్ణకుంభంబులు ఎదురుపడెను. మంగళసూత్ర ధారణసమయంబున బహుశుభంబుగా గౌళిపలికెను. నా గృహప్రవేశ సమయంబున, గరుడపక్షి శుభముగా పాల దీర్చెను. ఇట్లు శకునదేవతలందఱును నాకు పరమశత్రువులగుచును ఇట్టి దయా విహీనునకుం గూర్చిరి. ఏమిచేయుదును.

సీ. విరులేల? ముత్యాలరసరులేల? ప్రాణేశుఁ

దూఱక ననుఁబొసరీయున్నయపుడు

వగలేల? మెయినిండునగలేల? విభుఁడిట్లు
దూరీకరించి హా!తొలఁగినపుడు

గృహమేల? మీయనుగ్రహమేల? నానాధుఁ
డలుక నెమ్మదిలోనరనిలిపి నపుడు

జగ్గేల? మేనికినిగ్గేల? సరసుండు
మించుగా మదిమచ్చరించునపుడు.

గీ. మగఁడు చూడనిసాగసుల? సమగువలకును?

బురుషుఁడెడఁబాయ కేలుతేభూషణంబు॥ చెలియ॥ 36

టీ. పాణేశుఁడు = జీవితేశుఁడు, ఊటక; ననుబాసియున్న యపుడు = న
న్నెడఁబాసియుండఁగా, విరులేల = పూలతోడి పనియేమి? ముత్యాలనరులేల =
ముత్యాలహారము లే? విభుఁడు = జీవితేశుఁడు, ఇట్లు దూరీకరించి =
ఇట్లు తొలఁగించి, హా = అయ్యో! తొలఁగినపుడు = పాసినవేళ, వగలేల =
అందములేల? మెయినిండు నగులువల = శరీరమునిండుగ భూషణములేల? నానా
ధుఁడు = నాస్రియుఁడు, నెమ్మదిలోన = మనస్సులో, అలుకనిలిపినపుడు = కోప
ముంచినపుడు, గృహమేల = ఇల్లేల? మీ యనుగ్రహమేల = మీ దయలువల? సర
సుండు = రసికుండు, మించుగా = అధికముగా; మది మత్సరించునపుడు = మనస్సు
నందు కోరించునప్పుడు, జగ్గేల = కాంతులేల? మేనికి = శరీరమునకు, నిగ్గేల =
నీటులేల? మగువలకును = స్త్రీలకు, మగఁడు చూడని సాగసుల = పెనిమిటి చూ
డంగలేని అందములేల? పురుషుఁడు = మగఁడు, ఎడఁబాయక ఏలుటే = వదలక
పాలించుటే, భూషణంబు = సొమ్ము.

తా. పెనిమిటి యెడఁబాసియున్న కాలములయందు, విరులును, ముత్యాల
నరులను, గృహమును, మీబోటిబోటుల యనుగ్రహములును, తీవులును, సొమ్ము
లును, జగ్గులును నిగ్గులును ఎందుకు? మగనికికాని సాగసులతో ప్రయోజనం
లేమి? పురుషుఁడు జతకూడియుండుటే గదా స్త్రీలకు భూషణము.

సీ. విభుఁడు దగ్గఱలేనిర వెలఁదివాగ్చతురిమ

పాడింట చిలుకలు ర వల్కినట్లు

పతి నెడఁబాసినరభానుశృంగారంబు

రాజబింబము లేనిరరాత్రియట్లు

ప్రాణేశుఁ డెడసినరపడఁతి యొయారంబు

అడవికోనల నెమిరల్లాడినట్లు

పురుషుఁ డొల్లనియట్టిరపాలఁతియావనమెల్ల

ముష్టిచెట్టది పూలఁబూసినట్లు

గీ. ఈవిధం బాయెనాబ్రదురకేమిసేతు

నేలపుట్టించె నజుఁడు నరన్నిట్టలేచ॥ చెలియ॥

37

టీ. విభుఁడు దగ్గఱలేని వెలఁది = పతి కెడఁబాసిన కాంతయొక్క, వాగ్చతురిమ = మాటలచాతుర్యము, పాడింటచిలుకలు పల్కినట్లు = పాడుపడిన యింటి యందు చిలుకలు మాటలాడినట్లు; పతి నెడఁబాసిన భామ = పెనిమిటినుండి తొలఁగిన స్త్రీయొక్క, శృంగారంబు = అందము, రాజబింబములేని రాత్రియట్లు = చంద్రబింబములేని రాత్రివలె, ప్రాణేశుఁ డెడసిన పడఁతి = జీవితేశుఁ డెడఁబాసిన స్త్రీయొక్క, ఓయ్యారంబు = నీటు, అడవికోనల నెమిరల్లాడినట్లు = అడవులయందలి కోనలలో నెమిళ్లు నర్తించినట్లు, పురుషుఁడొల్లని యట్టిపాలఁతి = కాంతుఁడు ప్రేమింపనట్టి స్త్రీయొక్క, జవ్వనమెల్లఁ = యావనమంతయును, ముష్టిచెట్టు = విషముష్టి, అదిపూలఁ పూసినట్లు = అదిపుష్పించునట్లు, నాబ్రదుకు = నా జీవితము, ఈ విధంబుఆయెఁ = ఇట్లు వ్యర్థమాయెను, ఏమిసేతుఁ = ఏమిచేయుదును, ననుఁ, ఇట్లుఏచఁ = ఇట్లు మోసగించుటలకై, అజుఁడేల పుట్టించెఁ = బ్రహ్మయేల సృష్టించెనో?

తా. కాంతుఁడు జోడువీడిన వెనుక పలఁదికి గలవాఙ్మంజమ పాడుపడిన యిండ్లయందలి శుకముల యాలాపముల వలెను, దాని శృంగారంబు చంద్రుఁడు లేని రాత్రివలెను, దాని యొయారము అడవికోనలయందలి మయూరముల

వలెను. దానిజవ్వనలక్ష్మీ, పుష్పించిన విషముష్టిచెట్టువలెను వ్యర్థములగును. నా బ్రదుకు దుద కిట్టులాయెను. ఏమిచేయుదును? నన్నీ యాఱిడిపాటు కనియే బహు నృజించినాఁడేమో?

సీ॥ తిలకమ్ముఁ జక్కఁగా రదిద్దనేరనివాఁడు
జగ్గుగా సొగసులు ర సలుప నేర్చె.
నతివలయెదుట మారటాడనేరనివాఁడు
చదురులాడఁగ నేడురసాహసించె
నేప్రోద్దుఁ గోపించి ర యెఱుఁగనేరనివాఁడు
మిన్నక నలుకలర మెలఁగ నేర్చె
లీలనొంటిగఁ బవ్వరళింపనేరనివాఁడు
తెగువమై రేలొంటఁ ర దిఱుఁగ నేర్చె

గీ॥ నెవతెనేర్చెనొగా! చెల్ల! ర యేమిసేతు?

మందు తలకెక్కియలదానిరమరగినాఁడు॥ చెలియ॥

38

టీ. తిలకమ్ము = బొట్టును, చక్కఁగా రదిద్దనేరనివాఁడు = చక్కఁగాఁ బెట్టుకొనుటకు రానివాఁడు, జగ్గుగా = అందముగా, సొగసులు సలుప = సింగారించుకొనుటలకు, నేర్చె = నేర్చికొనెను. అతివలయెదుట = స్త్రీలకెదుట, మారటాడనేరనివాఁడు, నేడు, చదురులాడఁగ = చతురోక్తులను పలుకుటకు, సాహసించెను = తెగించెను, యేప్రోద్దు = ఎప్పటికిని, కోపించి యెఱుఁగనేరనివాఁడు = అలుగుటకు తెలియనివాఁడు, మిన్నక = ఊఱక, అలుకలఁ మెలఁగ నేర్చె = కోపించుటలయందే యలవాటుపడెను, లీల = విలాసముగా, ఒంటిగ = ఒంటరిగా, పవ్వరళింపనేరనివాఁడు = పరుండుటకుఁ గానివాఁడు, తెగువమై = సాహసముతో, రేలు = రాత్రులు, ఒంట = ఒంటరిపాటుగా, తిఱుగ = సంచరించుటకు, నేర్చె = గ్రహించెను, చెల్ల = ఆశ్చర్యము, ఎవతెనేర్చెనొగా = ఎవతెకఱపినదో? ఏమిసేతు = ఏమిచేయుదును, మందు = దానిపెట్టిన వశీకరణౌషధము, తలకెక్కి = తలవఱకును వ్యాపించి, అలదాని = మరగినాఁడు = దానితోడనే యలవాటుపడినాఁడు.

తా. తిలకము దన నొసటియందు నేరుగా పెట్టుకొనుటకు రానివాఁడు, వింతశృంగారంబులను నేర్చినాఁడు. స్త్రీలయెదుట తలయెత్తి మాటలాడ నేరని వాఁడు చదురులు పలుకుటకుఁ దెగించినాఁడు. కోపమన్నది యెన్నఁడును దెలియనివాఁడు ఊఱక యలుకలతోడనే ప్రొద్దులు గడుపనేర్చినాఁడు. ఒంటరిగా పరుండుటకు కానివాఁడు రేలు ఒంటరిపాటున సంచరించుటయందు గడి దీఱినాఁడు, ఆహా ! ఎవతె నేర్చెనో యిట్టి విపరీతచర్యలను? దానిమందులు తల కెక్కుటంజేసి దానినే మరగియుండువాఁడు.

నీ॥ నినుఁబాయ లేనని న నెఱబాసలిచ్చిన

మాటల నానాఁడె న మఱచినావై?

నీపుక్కిటివిడెంబు న నెలఁత! యిమ్మనివేఁడు

మచ్చిక నానాఁడె న మఱచినావై?

యలరేయి నుపరతిఁ న గలసినిన్నెచ్చిన

మరుకేళి యానాఁడె న మఱచినావై?

యలిఁగిన ననుఁబల్కు న మంచుఁ బల్లఱుమొక్కు

మరుల నీ వానాఁడె న మఱచినావై?

గీ॥ యనుచు నేఁ బల్కినట్లుగా న నతనిమనసు

తాఁక నాడుము నాకైన న దానవీవు॥ చెలియ॥

39

టీ. నినుబాయ్ లేను = నినువదలఁజాలను, అని, నెఱబాసలిచ్చినమాటలన్ = నిందునమ్మకములను ఇచ్చిన సంగతులను, ఆనాడె మఱచినావో = ఆదిన మేమఱచి పోతివో? నెలఁత = ఓ ప్రియురాలా ! నీ పుక్కిటివిడెంబున్ = నీ నోటితమ్ములమును, ఇమ్ము అని వేఁడుమచ్చికల్ = ఇమ్ము అని ప్రార్థించు స్నేహములను, ఆనాడె మఱచినావో = ఆదిన మే విన్నవించితివో? అలరేయిన్ = ఆ రాత్రియందు, ఉపరతిని = పురుషా యితకేళియందు, కలిసి = నిన్ను చేరి, ఎచ్చినమరుకేళిన్ = నిన్ను మీఱిన రతిక్రీడలను, ఆనాడె మఱచినావో = ఆదిన మే మఱచితివో? అలిగినన్ = పోలియల్కులుగొన్న, నన్నుకే పల్కుమంచున్ = నన్ను మాటలాడుమని,

పల్కలు మ్రొక్కుమరులకొ = పలుతడవలకు మ్రొక్కులు పెట్టుచుండినమోహమును, నీవు ఆనాడెమఱచినావొ = నీ వాదినమే మఱచితివో? అనుచుకొ = ఇట్లు చెప్పుచు, నేనుపల్కినట్లుగాకొ = నేనుచెప్పినవిధముగా, అతనిమనసుతాకొకొ = అతనిచిత్తమునకు వచ్చునట్లు, ఆడుము = పలుకుము, ఈవు నాకైనదానవు = నీవునా హితురాలవు గదా?

తా. ఓ కామినీమణీ! నిన్నెన్నటికిని ఎడఁబాయను అనిచెప్పినమాటలను ఆనాడే మఱచితివా? ఓ ప్రియురాలా! నీ పుక్కిటివిడెంబును ఇయ్యంగదేయని వేడికొన్నవైఖరుఁబను, ఆరేయిపురుషాయితకేళిని నిన్ను కూడియెచ్చిన ముచ్చటలను, నేను కోపగించిన పడిమ్రొక్కి ప్రసన్నవు గమ్మనివేడికొన్నవిధములను అన్నిటిని అదినమే మఱచిపోతివో అని నామాటలుగా నతనికి తాఁకునట్లు చెప్పఁజెప్పు నీవేగద నా కైనదానవు.

సీ॥ ముదమున సామికి శ మ్రొక్కితి నని దెల్పి

శ్రీఘంబు నాయిల్లు శ సేరమనవె,
యిందేవసింప నీ శ కిచ్చలేకుండెనా

నెలకై న నాయింట శ నిలువుమనవె,
నిలువఁగానతనికి శ నెనరులేకుండెనా

యారేయిరతిసుఖం శ బీయమనవె,
రతిసుఖం బిడుటకా శ రామకు వెఱచునా
యింపుగా ననుఁ గొఁగిరింపు మనవె,

గీ॥ యంతమాత్రంబునన్మృభ యంశబందెనేని,

యాననమునైనఁ జూపిపోశ్చునవె నేఁడు॥ చెలియ॥ 40

టీ. సామికికొ = నా ప్రియునికి, ముదమునకొ మ్రొక్కితినని దెల్పి = సంతోషముతో నమస్కరించితిని అని దెలియజేసి, శ్రీఘంబు = త్వరగా, నాయిల్లు చేరుము అనవె = నాయింటిని చేరుమని చెప్పవే, ఇందేవసింపకొ = నాయింటి యందే యుండుటకు, ఇచ్చలేకుండెనా = ఇష్టపడకుంటివా? నెలకైనకొ నా

యింట నిలువుమనవె=ఒక నెల రోజులకైనను ఇందువసించి యుండుమనుము,
 అతనికి=కాంతునికి, నిలువఁగా=ఇందువసించుటకు, నెనరులేకుండెనా=కృ
 తజ్ఞత లేకపోయెనా? ఈ రేయిరతిసుఖం వీయమనవె=ఈ రాత్రికయినను క్రీ
 డించి పొమ్మనవె. రతిసుఖంబిడుటకు=క్రీడించుటకు, ఆరామకు వెఱచెనా=
 ఆకాంతకు భయపడెనా, ఇంపుగా=ఇష్టముతో, నన్ను కఱగించుకొనుము,
 అనవె, అంతమాత్రంబునకు= ఈస్వల్పకృత్యమునకును, భయంబందె నేని =
 భయపడినాడో, నేడు=నేటికి, ఆననమునైన=యుఖమునైనను, చూపి
 పొమ్మనవె= చూపిపొమ్మని అతనికి చెప్పమా.

తా ఓ చెలియా! నా కాంతుని నమస్కరించితి నని యతనికి నామాటలుగా
 ఇట్లు చెప్పము. “ఓనాయకుడా శ్రీఘముగా నాయింటిని చేరుము. ఇచ్చటనే
 యుండుటకు నీ కిచ్చలేకుండెనా? నెలరోజులకైన నిలువుముచాలును; నిలుచుట
 కిష్టములేకుండెనా? యీ రేయికైనను ఇందువసించి రతిసుఖంబిచ్చి పొమ్ము;
 ఆరామకు భయపడి రతిసుఖమియ నొల్లవేని, నీయాలింగనమునందుఁ దేల్చి
 సౌఖ్యమిమ్ము అంతకునును నీకు దానిభయము మిక్కుటమాయెనో మోము నై
 నను చూపిపొమ్ము” అని చెప్పవే.

సీ॥ బాలప్రాయమునాడు శ పతియని యెఱుఁగక

యూరిక కొన్ని నారళ్లుంటినమ్మ,
 పూప్రప్రాయపువేళఁ శ బురుషుచెంతకురాక
 వెఱపుచేఁ గొన్ని నారళ్ల టిగెనమ్మ,
 కొమరుప్రాయంబునఁ శ గోర్కులుదాచిన
 యంగునఁగొన్ని నారళ్ల టిగెనమ్మ,
 గబ్బిప్రాయంబున శ ఘనుడు నాయెడనల్ల
 నెనయక గొన్ని నారళ్ల టిగెనమ్మ,

గీ॥ యబ్బరంబైన జవ్వనం శ బడవిఁగాయు

నట్టివెన్నెల వైఖరి శ వ్యర్థమయ్యె॥ చెలియ॥

టీ. బాలప్రప్రాయమునాఁడు = పదునాఱు సంవత్సరముల యీదునందు, పతియని యెఱుగక = మగఁడను జ్ఞానములేక (మగనివలన నిట్టిసుఖము లుదయించు నను తెలివితేక) ఊఱక కొన్ని నాళ్లు = ఏమియునులేక కొన్ని దినములు, ఉంటి నమ్మ, పూప్రప్రాయపువేళకొ = పుష్పిణియైన కాలములందు, పురుషుఁడెంతకుకొ రాక = మగనిని దగ్గఁజేసింపకయే, వెఱపుచేకొ = భయముచేత, కొన్ని నాళ్లు అతీగె నమ్మ = కొన్ని రోజులు గడిచెను గదమ్మ, కొమరు ప్రప్రాయంబునకొ = అందమయిన యావనమునందు, కొర్కులుదాచినయంగునకొ = కొరికలను మనస్సుపడక దాచి పెట్టుకొను పద్ధతయందు, కొన్ని నాళ్లు అతీగెనమ్మ = కొన్ని రోజులు గడిచె నమ్మ, గబ్బిప్రప్రాయంబునకొ = ప్రౌఢ నాయకత్వమును జేందినప్పుడు, ఘనుఁడు నాయెడకొ అలుగకొ = ప్రియుఁడు నాయెడఁ గోపింపఁగా, ఎనయక = చేరక, కొన్ని నాళ్లు ఏగెనమ్మ = కొన్ని దినములు జరిగెను, అబ్బురంబయిన యావి నంబు = అరుదైనజవ్వనము, అడవిఁగాయు వెన్నెలవైఖరికొ = అడవిని గాసిడి చంద్రికవలె; వ్యర్థమాయెను.

తా. ఈపద్యమునందు నాయక తనముఁ గామధ్యప్రగల్భ నాయకాస్థితులను గూర్చి చెప్పుకొనుచున్నది. ఓసఖీ నేనుముగ్ధ నాయకగా ఉండునప్పుడు పతి వలనిప్రయోజన మిట్టిదను జ్ఞానములేక కొన్ని నాళ్లుగడిపితిని; మధ్యనాయక నైన వేళలందు, కొర్కులువెలిపుచ్చుటకు సిగ్గునొంది కొన్ని దినంబులు వ్యర్థ ములుగాఁ గడపితిని. ప్రగల్భనాయకనగు నీవేళలందు నతనితోడియలుకలతో డనే దినములు నడచుచున్నవి. హా! చెలీ నాయకావనము అడవిని ఆశ్రయించి న చంద్రికవలె నాశరీరమును ఆశ్రయించి వ్యర్థమయ్యెను.

సీ॥ బలిమిని నేనయై శ పలుకరించుటగాని

యాదరంబున మాటలలాడ నెఱుంగ,

ముందుగా నేనట్లు శ ముద్దిడుటేగాని

యతఁడు ప్రేమనుమోవి శ యానుటెఱుంగ,

కదిసినే నటుగ్రుచ్చి శ కౌఁగిలిర్చుటేగాని

చేపట్టియక్కునఁ శ జేర్చుటెఱుంగఁ,

గ్రక్కున నేనటురక దిసికూడుటెగాని

కోరియంగజుకేళిఁ గూడుటెఱుగ,

గీ. పతులుసతులును దమప్రాణపదములట్ల,

చూచికొనియుంట కేనోమునోచికొనిరో॥ చెలియ॥

42

టీ. బలిమిని=బలాత్కరించి, నేనయై పలుకరించుటగాని=నేనుగా మాటలాడించుటగాని, (విభుఁడు) ఆదరంబునఁ=ఆదరించి, మాటలాడఁ=మాటలాడి యుండుటను, ఎఱుగను, ముందుగాఁ=ముందుకొని, నేనుముద్దిడుటెగాని=నేనుగా ముద్దులు పెట్టుకొనుటగాని, అతఁడు, ప్రేమను, మోవియానుటఁ ఎఱుగఁ=అధరామృత పానమును చేయుటను చెలియను, కదిసి=దగ్గఱించి, నేనయికొఁగిలించుటగాని=నేనుగా ఆలింగనముచేసికొనుటగాని, చేపట్టి=చేరఁదీసి (విభుఁడు) అక్కునఁ చేర్చుట=ఱొప్పునచేర్చుకొనుట, ఎఱుగఁ=తెలియను, నేనయి=నేనుగా, కదిసి=చేరి, కూడుటెగాని=రతినల్పుటగాని, కోరి అంగజుకేళిఁ=మన్నధక్రీడలను, కూడుట ఎఱుగఁ=కలియుటనుచెలియను, పతులు సతులును=(ప్రపంచమునందలి) భర్తలును భార్యలును, తమ ప్రాణపదములుగా భావించిమెలఁగుటకు, ఏనోమునోచికొనిరో = ఎట్టి యుత్తమమైన వ్రతమునుచేసికొనిరో.

తా. అమ్మా! నేను బలాత్కరించి మాటలాడుటగాని యతఁడుగా నాతో మాట్లాడుటను చెలియను, నేనుగా అతనిముద్దిడు కొనుటయేగాని, యతఁడు నా మోవిని ఆనుటను ఎఱుగను, నేనుగా అతని కొఁగిలించుకొందునుగాని చేరఁదీసి యతఁడు ఱొప్పునఁజేర్చిన సుదినమును గనియుండను. నేనయిరతిక్రీడ నలుపుటగాని యతనిముందుకొనిన క్రీడలనెఱుగను. భావరో! ప్రాణపదములుగా నున్న భార్యాభర్తలు తొల్లిటిజన్తములం దేనోములు నోచికొనియుందురో ఎఱుగను.

సీ॥ ఇటుమల్లినను గాఁగిరేలింతునో నేనని

యవ్వలిమోముగాఁ బవ్వలించు

ప్రేమతోముద్దేడఁ శ పెట్టుదునో యని
 మాయనిద్దురఁగొని శ మలయుచుండు,
 బలిమిగా రతికినేఁ శ బైకొందునో యని
 యెదశయ్య నొయ్యనఁ శ గదియఁజేయు
 నరసియేనేమాట శ లాడుదునో యని
 బిగి దుప్పటిముసుంగుఁశపెట్టికొనును,

గీ॥ దానిపై మోహమున నన్నుఁ శ దలఁపఁడనుచుఁ
 దెలియలేనైతికపటంబు శ తేటపడియె॥ చెలియ॥

43

టీ. ఇటుమల్లినన్ = ఇట్లు దిటుగఁగా, నేను కాఁగిలింతునోయని = నేను ఆ
 లింగముచేసికొందు నేమోయను నూహచేత, అవ్వలిమోముగాన్ పవ్వళించున్ =
 పార్లి పండుకొనును. ప్రేమతో, ముద్దున్, ఏడ పెట్టుదునోయను శంకచేత, మా
 యనిద్దురన్ కొని = కపటపు నిద్రనుపూని, మలయుచుండున్ = ఉండును. బలిమి
 గాన్ = బలాత్కరించి, నేను రతికిపైఁగొందునో = ఉపరతికి మొదలుపెట్టు
 దునోయని, చయ్యనన్ = శీఘ్రముగా, శయ్యన్ = పడుకయఁడు, ఎదన్ కదియఁ
 జేయున్ = బోరగిల పండుకొనును. అరసి = తెలిసి, ఏమాట లాడుదునోయని =
 ఏపలుకులనుగూర్చి పలుకరింతునోయని, బిగిదుప్పటి ముసుంగున్ = దుప్పటముతో
 గట్టి ముసుంగును, పెట్టికొనును = వైచికొనును. (అట్టి కాలములందు) దాని
 పైమోహమునన్ = దానిమీఁది ప్రేమాతిశయముతో, నన్నుఁ దలఁపడు అనుచున్ =
 నన్నుఁగోరఁడు అని, తెలియలేనైతిన్ = గ్రహించునైతిని, కపటంబుతేటపడి
 యెన్ = మోసము దెలియవచ్చెను.

తా. ఇట్లు తిటిగిన నన్నుఁ కాఁగిలింతునోయని, అవలి ముఖముతోఁ బవ్వ
 లించును. ప్రేమతో ముద్దేడ పెట్టుకొందునోయని మాయ నిద్దురలనుదీయును
 బలాత్కరించి యెక్కడపైకొందునోయని, బోరగిల పరుండును. నేను ఏమాట
 లాడుదునోయను శంకచేత దుప్పటిముసుంగు బిగిగాపెట్టుకొనును. దానివలపువలని
 యతిశయముచేనిట్లు చేయుచున్నాఁడని యాకాలములందుఁ దెలియకపోతిని.

సీ॥ వడలుపాయసముల శ వ్వారిసేయింతుగా

విభుఁడుప్రేమనుగారవించెనేని,
బండ్లపైఁజక్కెరఁ శ బంచిపెట్టింతుగా
ప్రియుఁడు రమ్మనిపేరఁ శ బిలిచేనేని,
గోపురంబులఁబైడి శ కుండలెత్తింతుగా
గబ్బిగుబ్బలఁగ్రుమ్మఁ శ గలిగెనేని,
తిరుపావడఘటించి శ తిరునాళ్లుసేతుగా
కరుణఁబ్రాణేశుండు శ గలసెనేని,

గీ॥ ఇన్నిదేవతలను వేడుకొన్నయపుడె

తలఁపులొనఁగూడకుండునా శ ధవళనయన॥ చెలియ॥ 44

టీ. ధవళనయన = ఓధవళాక్షి ! విభుఁడు = నాయకుడు, ప్రేమనుగారవించెనేని = ప్రీతితో గారవించెనా ? (దేవునకు) వడలు పాయసములు, అవ్వారిచేయింతు = అధికముగా చేయించుదును. ప్రియుఁడు, రమ్మని, చేరఁపిలిచెనేని = పేరుపెట్టి పిలిచినయెడల, బండ్లపై = బండ్లమీఁదవేసి, చక్కెర పంచిపెట్టింతుగా; గబ్బిగుబ్బల = మదించిన న్తనములను, గ్రుమ్మఁ గలిగెనేని = విభుని) తొమ్మనందు గ్రుమ్మనంతటి వైభవము గలిగినయెడల, గోపురంబుల = గోపురములమీఁద, పైడికుండలెత్తింతు = బంగారు కలశములను పెట్టింతును. తిరుపావడము ఘటించి = నాలుకకోసికొను ప్రార్థననుచేసి, కరుణ, ప్రాణేశుండు, కలిసెనేని = కూడనేని, తిరునాళ్లచేతు = ఉత్సవముచేయింతునుగదా ! ఇన్ని దేవతలకు = ఇందలుదేవతలకు, వేడుకొన్నయప్పుడె = ప్రార్థించుకొన్నపుడె, తలఁపులు ఒనగూడకుండునా = కోర్కులు కొనసాగకుండునా ?

తా. చెలియరో? నానాయకుఁడు, నన్ను గారవించి నట్లయిన వడలుపాయసములు ఘటించును, నన్ను పేరుపెట్టి పిలిచెనేని బండ్లమీఁదఁ జక్కెరను వేయించి పంచిపెట్టింతును; నాయెద నతని యురమునఁజేర్పఁ గలిగినప్పుడు బంగారుకలశములను గోపురోపరిభాగమ్మనందుచేర్పింతును. నన్నురతులగూడెనో తిరు

పావడము వేయింతును, ఇట్లు దేవతలకు ప్రార్థనలనుజేసి కొన్నప్పుడే, నాకోర్కూలు కొనసాగకపోవునా?

సీ॥ విరులుచుట్టఁగఁబోఁగ శ వేఁగదిగ్గునలేచు
మడుపు లీఁబోవంగ శ మాఱుమసలుఁ,
బదములొత్తఁగఁబోఁగ శ బదములువినుమను
వడిగఁబై కొనఁబోఁగ శ వగలుచేయు,
ముద్దిడంగనుబోఁగ శ ముచ్చటలాడించు
మోవి నానఁగఁబోఁగ శ ముసుఁగుపెట్టు,
కొఁగిలిచఁగఁబోఁగ శ కలకలమనినవ్వు
కదిసికేళికిఁబోఁగ శ కదలుసెప్పు,

గీ॥ మమతలలదానిపైనున్న శ మర్తమపుడు
దెలియలేనైతి మర్తంబు శ దేటపడియె॥ తెలియ॥ 45

టీ. విరులుచుట్టఁగఁ బోఁగ = పూలుచుట్టుటకుఁ బోవఁగా, వేఁగ = శీఘ్రమున, దిగ్గునలేచు = తటాలుమనిలేచును, మడుపులీపోవంగ = అకుమడుపు లీయఁబోఁగా, మాఱుమసలు = పదములొత్తఁగఁబోఁగ = పాదములు ఒత్తుటకయిపోవఁగా, పదములు వినుమను = పాటలు వినుమని పాడసాగును, వడిగ = వేగముగా, పైకొనఁబోఁగ = రతి కలయింపఁగా, వగలుచేయు = రీతులనుపన్నును, ముద్దిడంగనుబోఁగ = ముద్దుపెట్టికొనుటకయిపోవఁగా, ముచ్చటాడించు = మాటలకుదిగును, మోవి అనఁగఁబోఁగ = అధరపానమునకయి పోవఁగా ముసుఁగుపెట్టు = ముసుఁగిడుకొనును. కొఁగిలిచఁగఁబోఁగ = అలింగనము చేసికొనుటకయిపోవఁగా, కలకలమనినవ్వు = పకపకమనినవ్వును. కదిసికేళికిఁబోఁగ = చేరిక్రీడింపఁబోవఁగా, కదలుచెప్పు = పురాణములను విప్పును. మమతలు = ప్రేమలు, అలదానిపైనున్న మర్తము = దానిపైయుంచి యుండినగుట్టును, అప్పుడు ఎఱుఁగనైతి = అప్పుడు తెలియలేనైతిని? దేటపడియె = తెలియవచ్చెను.

తా. పూలుచుట్టుటకుఁబోయిన యెడలఁ ద్వరగాలేచును, మడుపులిచ్చుటకుఁబోవఁగా మాటుమనలును; పాదములాత్తుట కఱుపోవఁగా, పదములుపాడును; పెక్కొనపోతినిోవగుచూపును. ముద్దిడుటకై పోవఁగ ముచ్చటలంకురించును; అధరమానుటకుపోవుచో ముసుగు పెట్టికొనును. ఆలింగనము చేయుటకయిపోవఁగా పకపకనవ్వును, ఇట్లుమమతలు దానిపైనుంచియుండిన మర్తము. అప్పుడే తెలియ నైతిని. ఇప్పుడు చక్కఁగాఁ దెలియవచ్చెను.

సీ॥ వనితరోయీరేయి శ వల్లభుఁ డిటువచ్చి
 లెమ్మని నిద్దుర శ లేపినట్లు,
 లేపిన ముసుఁగిడి శ లేవక బిగువున
 నలిగియేఁబొమ్మని శ యన్నయట్లు,
 అన్నంతనామోవి శ యానికొఁగిటఁజేర్చి
 మనవిగానను బతిమాలునట్లు,
 బతిమాలఁగా బ్రేమ శ పట్టజాలక యప్పు
 క్రక్కునఁ బతితోడఁ శ గలసినట్లు,

గీ॥ మాయ కలఁగని బలుజాలి శ మలసినాను
 ఇట్లురానేలరాకన శ న్నే చువాఁడు॥ చెలియ॥

46

టీ. వనితరో = ఓచెలీ ! ఈరేయి = ఈరాత్రి, వల్లభుఁడు = పెనిమిటి, ఇటువచ్చి, లెమ్మనినిద్దురలేపినట్లు = లెమ్మనినిద్రనుండి లేపినట్లును, లేపిం = అట్లులేపఁగా, ముసుఁగిడి = ముసుగువెట్టుకొని, లేవక, బిగువున = గర్వముతో, అలిగి = అలుకనుగొని, ఏనుపొమ్మనియన్నట్లు = పొమ్మనిచెప్పినట్లును, అన్నంత = అట్లునేను జెప్పినతోడనే, నామోవిన్ ఆని = నాయధరమునుగ్రోలి, కొఁగిటన్ జేర్చి = పొమ్మనఁజేర్చి, మనవిగాన్ = విన్నపముగా, ననుబతిమాలినట్లు = నన్ను వేడుకొన్నట్లు; బతిమాలఁగాన్ = అట్లువేడుకొనఁగా, అప్పుప్రేమన్ పట్టజాలక = అప్పుడు ప్రీతినినిలుపఁజాలక, క్రక్కునన్ పతితోడన్ కలసినట్లు = శీఘ్రముగా విభునితోఁజేరినట్లు, మాయకలన్ గని = మోసపుఁగలనుకని, బలుజాలిమలసినాను = మి

గులజాలిచెందితిని. రాకనన్నేచువాఁడు = తానురాకయేనన్ను మోసగించువాఁడు, ఇట్లురానేల = ఇట్లేలరావలయును.

తా. ఓసఖీ! విభుఁడు ఈరాత్రివచ్చినట్లును, వచ్చినిదురలేపినట్లును, నేనందులకు బిగువుచెఱుపలేక యతని పొమ్మన్నట్లును అంతనతఁడు నన్ను తొమ్మునఁజేర్చి మోవియానినట్లును అప్పుడేను ప్రేమను పట్టియుంచఁజాలక నానాభునితోఁగూడినట్లును కలగఁజేరినది. అంతనది కలయనితెలిసి జాలిగొఁజిని. తానురాకయే నన్ను మోసగించువాఁడేల ఇట్లురావలయును?

సీ॥ చల్లవెన్నెలఁగాయు ర చంద్రబింబంబది

ప్రళయాగ్నినిభమయ్యె ర భాపమేమొ,

హాయిగాఁ ప్రాణుల ర కనువైనతెమ్మెఱ

వేడివీపులవీచు ర విధమదేమొ,

రమణీయశుకపికారావములెవలకు

విననింపుగానట్టివిధమదేమొ,

సరసమాసంగీత సాహిత్యములఁబ్రీతి

నెక్కినకుండెడు ర నిక్కమేమొ,

గీ॥ వింతలెల్లను నానాట ర విస్తరించె

నొంటి నీరేయి విభుఁడొస ర యుండుఁజెట్లు॥ చెలియ॥

47

టీ. చల్లవెన్నెలఁగాయుచంద్రబింబంబు = చల్లఁగావెన్నెలలు వెదచల్లునట్టి చంద్రబింబము. అదిప్రళయాగ్నినిభమయ్యె = ప్రళయకాలపు అగ్నినిబోలియున్నది. ఏమొపాపము = నేనుచేసిన పాపకార్యంబునది యెట్టిదో? హాయిగాఁ = నెమ్మదిగా, ప్రాణులకుఁ = జీవులకు, అనువైనతెమ్మెఱ = అనుకూలించిన మందమారుతము వేడివీపులకు వీచువిధము = సెగలతో వీచునట్టివిధము, అదేమొ = అది యెట్టిదో? రమణీయ = మనోజ్ఞమయిన, శుకపికారావముల్ = చిలుకలయొక్కయు, కోకిలములయొక్కయు కూజితములు. చెవులకుఁ, విననింపుగానట్టి విధముఅదేమొ = వినుటకిష్టపడని రీతియదేమో. సరసమాసంగీతసాహిత్య

ములక్ = రసవంతములయిన కవిత్వగానములయందలి, ప్రీతినెక్కొన కుండెడు
నిక్కము ఏమొ = ఇష్టముకుదురనట్టి గుట్టుఎట్టిదో? వింతలెల్లక్ = అన్ని విచిత్రము
లును, నా నాటక్ విస్తరించెను = దినదినమునకు అధికమయ్యెను. విభుక్ బాసి =
కాంతునియెడఁబాసి, ఈరేయి = ఈరాత్రి, ఒంటియుండు టెట్లు = ఎవ్విధముగా
ఒంటరిగానుండును?

తా. జనులకు చల్లఁదనమిచ్చు చంద్రబింబము వేడివెన్నెలలను గాయుచు
న్నది. చల్లని మెల్లని మలయానీలము వేడిసెగలను వెదచల్లెడిని. మనోజ్ఞంబు
లైన శుకపికంబుల కూజితంబులు వినసాంపులు గలిగింపవు. సరసమైన సంగీత
సాహిత్యములయందు బుద్ధిచెల్లదు, ఏమోదినదినమునకు వింతలేర్పడుచున్నవి.
యీరేయి యెట్లు గడపుదానను.

నీ॥ ఈరేయి ప్రాణేశుఁ ఁ డిందువచ్చునటంచుఁ

బల్కుఁగల్గునటేమొ ఁ భామలార,

గబ్బిగుబ్బలనెదఁ ఁ గదిమినే నదుముచుఁ

బవళింపఁగలనటే ఁ పడఁతులార,

కుసుమాస్త్ర కేళిని ఁ గొసరినాతమిఁదీఱఁ

గలయఁగల్గునటేమొ ఁ కాంతలార,

వలరాజుతోఁబోరు ఁ వదలినిర్భయముగా

నుండఁగల్గునటేమొ ఁ యువిదలార,

గీ॥ విభునిరాకకువేచినే ఁ విసివినాను

గడియయేడుగ నెన్నాళ్లు ఁ గడుపుదాన॥ చెలియ॥

48

టీ. భామలార = స్త్రీలారా! ప్రాణేశుఁడు = విభుండు, ఈరేయి = ఈరాత్రికి, ఇం
దువచ్చునటంచుక్ = ఇచ్చటికివచ్చునని, చెప్పఁగల్గునటేమొ = చెప్పుటకు అగు నే
మొ చెప్పఁడి, పడఁతులార = స్త్రీలారా! గబ్బిగుబ్బలక్ = నావతోరువాములను,
ఎదక్ = (విభుని) కృదయమున, నేనుగదిమియదుముచుక్ = నేనుచేర్చియదుము
చును, పవళింపఁ గలనటే = పరుండజాలియుండునో? కాంతలార = చెలికత్తెలారా?

కుసుమాస్త్రాకేళిని = మన్తధక్రీడలయందు, నాతమితీఱ్ఱ = నాతహతహాలు దీటు
నట్లు, కొసరి = మఱిమఱివేడి, కలయఁగల్గునఁటేమో = చేరఁగలుగునా? ఉవిదః
ర = యువతీమణులారా? ఎలరాజుతోఁ పోరువదలి = మన్తధునితోడి పోరాటము
నువదలి, నిర్భయముగాఁ = భయములేక, ఉండఁగల్గునటేమో = ఉండుటకగు
నేమో? విభునిరాకకువేచి = నాకాంతునిరాకకు నిరీక్షించి, నేనువిసివినాను =
నేనువిసుఁగుచెందితిని. ఎన్నాళ్లు = ఎన్నిరోజులకని, గడియయేడుగఁ గడుపు
దానఁ = ఒకగడియఒక సంవత్సరముగా పోనిత్తును?

తా. చెలియలారా? ఈరేయికయినను కాంతుఁ డిందు రాఁగలడనునూ
చనము లేవయినను గలవా? నాయురమును నాభుతోమ్మన గ్రుమ్మగల భా
గ్యమునా కబ్బునా? మన్తధక్రీడలను గొసరిపొందఁగలనో? యింకనైనను మ
దనునితోడి పోరాటమణఁగునో? ప్రియునిరాకలకయి చూచిచూచి విసుఁగు
నొందితిని. ఎన్నిదినములకని గడియను సంవత్సరముగాఁ గడుపుదానను.

సీ॥ ప్రాణేశుకాఁగిటఁ శ్రీ బవళించి నట్లుగాఁ

గాంతరో నేఁగల శ్రీ కంటినమ్మ,

యలుకఁ దీర్చుచుఁ జెక్కు శ్రీ లదిమి ముద్దిడి మ్రొక్కి

కడువేడె ననికల శ్రీ గంటినమ్మ,

గబ్బిగుబ్బలఁగ్రుమ్మి శ్రీ గాఢరతులఁగూడి

కళలంఁటెనని కల శ్రీ గంటినమ్మ

కమ్మవాతెఱఁ బంటఁ శ్రీ గసిదీట నొక్కఁగఁ

గలిగితిని కల శ్రీ గంటినమ్మ

గీ॥ యెన్నఁడిటువంటి కలలనే శ్రీ నెఱుఁగనమ్మ

యెచటనున్నాఁడొ రాఁడాయె శ్రీ నేమిసేతు॥ చిలియ॥ 49

టీ. కాంతరో = ఓసఖీ! ప్రాణేశుకాఁగిటఁ = విభునికాఁగిలియందే, పవ
ళించినట్లుగాఁ = పరుండినట్లుగా, నేఁగల కంటినమ్మ, అలుకఁదీర్చుచుఁ = నాకో
పమును బోకార్చుచు, చెక్కిలదిమిముద్దిడి = చెక్కిళ్లయందొత్తిముద్దునుబెట్టి,

కడుక్ వేడెనని=మిగుల ప్రార్థించెనని. కలగంటినమ్మ. గల్బిగుబ్బలక్ గ్రుమ్మి=
 తొమ్మలనదిమి, గాధరతులక్ గూడి=గాధమయిన రతిబంధమునందుఁ జిక్కిం-
 చి, కళలంపెక్ అని=కళాప్రదేశములను తాఁకెనని, కలగంటినమ్మ, కమ్మవా
 తెఱ్ఱ=మధుర మైన యధరమును, పంటక్=పంటిచేత, కసితీఱక్=నాకోపము
 తీఱునట్లుగా, నొక్కఁగాఁ గలిగితిని అని=ఆనంగఁ గలిగితిని, కలగంటినమ్మ,
 ఎన్నఁడును=ఏనాఁటికిని, ఇటువంటికలలను ఏను=నేను, ఎఱుఁగనమ్మ=తెలియ
 నమ్మ, ఎచటనున్నాఁడో=ఏతావునందు వసించువాఁడో? రాఁదాయెను, ఏమి
 నేతుక్=ఏమిచేయుదును.

తా. ఓసఖీ! నేను నాప్రాణేశ్వరుని కాఁగితియందే పరుండియుండినట్లును
 అతఁడు నాయలుకలను బోఁగొట్టుచు చెక్కిళ్లను నొక్కి మద్దులిడినట్లును,
 గాధరతులను గలిసినట్లును, అప్పుడేను అతని మధుగాధరమును నాకసి
 తీఱునట్లు పండ్లచే పీడింపఁగలిగినట్లును, కలలను గంటిని. ఎన్నఁడును ఇట్టికలలను
 గన్నదాన నేగాను నాపతియిప్పు డెచటనున్నాఁడో? తెలియను. ఇచటికి రాఁదా
 యెను. ఏమిచేయుదును?

సీ॥ పతివచ్చె ననువార్త ॥ పలికినసతికినా
 పతకంబుమెడవేతుఁ ॥ బంకజాక్షి,
 సొంపుగా విభుమోముఁ ॥ జూపిన నాముద్దు
 టుంగరంబిత్తునే ॥ యుత్పలాక్షి,
 యతని నాతోమాట ॥ లాడింప నజ్రాల
 కమ్మల నిత్తునే ॥ కంబుకంఠి,
 క్రక్కునఁ బ్రాణేశు ॥ కాఁగిలిఁజేర్చిన
 చిలుకతాళిని నిత్తు ॥ చిగురుబోణి,

గీ॥ వానిఁగలిసినఁ బదివేలు ॥ వచ్చినట్లు
 సొమ్ములివి యేమిగణ్యమే ॥ సుందరాంగి॥ చెలియ॥ 50

టీ. పతి=విభుఁడు, వచ్చెనని పలికినసతికిన్=వచ్చినాఁడని చెప్పినకాంతకు,

పంకజాక్షి = ఓతామరసనేత్రా! నాపతకంబు మెడవేతుక్ = నాకంఠహారమునం
దలిపతకంబును దాసి మెడనేసి గారవింతును, విభుమోముక్ = కాంతునిముఖ
మును, సాంపుగాఁ జూపినక్ = ఇంపుగాఁ గనబఱచిన, ఉత్పలాక్షి = నల్లకలు
వలవంటికండ్లు గలదానా? నాముద్దుటుంగరంబును ఇత్తునే, ఆతనిక్ = విభుని,
నాతో మాటలాడింపక్ = నాతో ముచ్చటలాడునట్లు సేయఁగా, కంబుకంఠి =
శంఖమును బోలినగళము గలదానా! వ్రజాలకమ్మలక్ = రవలకమ్మలను, ఇ
త్తునే = ఒసంగుదునే, చిగురుఁబోణి = చిగురాకువంటి మృదువైన శరీరముగల నా
చెలీ! క్రక్కునక్ = శీఘ్రముగా, పాణేతు = విభునియొక్క, కౌఁగిటఁ జేర్చినక్ =
కౌఁగిలియందు నేను చేరునట్లు చేసినయెడల, చిలుకలతాళిని = చిలుకలవంటి
బొట్టును, ఇత్తునే = ఇచ్చుదాననే, వానిక్ కలిసిన పదివేలు వచ్చినట్లు = వానితోఁ
జేరిన పదివేలు నాకు లభించినట్లు, సుందరాంగి = సౌందర్యవతీ! సొమ్ములివి యేమి
గణ్యమే = ఈనగలు నాకొకలక్ష్యమా!

తా. ఓ చెలీ! నాథుఁడు వచ్చినాఁడు అని శుభవర్తమానమును దెచ్చినకాం
తకు నాపతకమును దానికంఠము నలంకరించి గారవింతును. అతనిమోము నాకు
జూపించినతన్నికి నాముద్దుటుంగరమును ఇత్తును. అతని నాతో మాటలాడునట్లు
చేయుదానికి వ్రజాలకమ్మల నిత్తును. నాథుఁడు నాతోఁ గ్రీడించునట్లు సేయు
దానికి చిలుకలబొట్టును ఇత్తును. అతనిని గూడుటే నాకు పదివేలు. ఈసొమ్ము
లు నాకు లక్ష్యమునఁ జేరినవికావు.

సీ॥ నిలిచిన చోటను శ నిల్వనీదు మనంబు
మున్నె నిదాహారములు దొలంగె,
నీరీతి రేవగ శ లెదురెదు రీక్షింప
నట తలవాకిలే శ యయ్యె నిల్లు,
పట్టగారాని నా శ బలుగుబ్బ లవి నిక్కి
కడువడిఁ బిగిలించె శ గంచుకములఁ,
గడువిరహగ్ని కి శ గ్రాఁగి ముత్తైపు సరుల్

వన్నెదక్కి కఱంగి శసున్నమయ్యె,
గీ॥ వానిదలఁచక యుండనా శవశముగాదు

తలఁచి, తమిహెచ్చఁగానోర్వఁ శదరముగాదు॥ చెలియ॥ 51

టీ. నిలిచినచోటను=నిలిచియున్నచోటియందు, మనంబునిల్వనీదు=మనస్సు నిలిచియుండనియ్యదు, నిద్రాహారములు=నిద్రయునుతిండియును, మున్నె తొలఁగెన్=మందుగానే తొలఁగెను. ఈరికెన్=ఈవిధముగా, రేవగలు=రాత్రింబవళ్లు, ఎదురెదురు ఈక్షింపన్=ఎదురులు చూచుచుండఁగా, అటన్=అంతట. తలవాఁకిలే=ఇంటిబైటిద్వారబంధనమే, ఇల్లుఅయ్యెన్=నివాసస్థలమయ్యెను. పట్టగారాని=నాయాజ్ఞకులోబడని, బలుగుబ్బలు అవినిక్కి=ఉన్నతస్తనములు ఉబ్బి, కంచుకములన్=రనికలను, కడుపడిపిగిలింఁచెన్=త్వరితముగా పిగిలిపోవునట్లు చేసెను. కడువిరహాగ్నికిన్=అధికమయినవిరహానలమునకు, ముత్తెపునరుల్ గ్రాఁగి=ముత్యాలహారములు క్రాఁగినవియై, వన్నెదక్కి=వర్ణముచెడి, సున్నమయ్యె=నీలు ఆయెను. వానిదలఁచకయుండన్=వానిని మఱచిపోవుటకు, నావశముగాదు=నాశక్యముగాదు, తలఁచి=స్తరించి తమిహెచ్చఁగాన్=తమగము అధికముకాఁగా, ఓర్వఁదరముగాదు=తాళుకొనియుండుటకు శక్యముగాదు.

తా. నిలిచినచోటియందు నిలిచియుండుటకు బుద్ధిపుట్టదు. ఆతనిరాకలేయెదురుచూచుటలచేత యింటివాకిలియే నాయునికిపట్టయిపోయెను. మోహాతిశయమున ఉల్బణముచెందిన స్తనములు గంచుకములను బిగిలింపసాగెను. విరహాగ్ని సెకలకు ముత్యాలహారముక్రాఁగి సున్నమయ్యెను. వాని స్తరింపకయుండుటకు గాకున్నది. స్తరణము వలన తమకమును ఓర్చుటకుఁగాదు.

సీ॥ నిదురఁ బోవుచులేచి శనిట్టూర్పు లధికమై

నెలఁతనేఁడ మొక శన్నీగునించె,

చివ్వునఁ దా లేచి శచిలుకను ముద్దాడి

దయయుంచు మనిచాలఁ శదల్లజిల్లె,

వీణానినాదముల్ శ వెలఁదులచేరికల్
కడుభారము లటంచు శ గళవళించె,
జెక్కిటఁజే జేర్చి శ చింతించు నూటక
తలవాంచి కాల భూతలము వ్రాయు,

గీ॥ నన్న పానీయములఁ గోర శ కున్నదకట!
యతివ యొక వేళఁ దెగునేమొ శ యంచుఁదెలిపి॥ చెలియ॥52

టీ. నెలఁత=నీనాయిక, నిదురఁ బోవుచున్ లేచి = నిద్రించుచుండిలేచి, నిట్టూర్పులు అధికమై=పెద్దయూఁపిరులు అధికముకాఁగా, నేఁడు ఏమొకన్న రునించెన్ = నేఁడెందులకో కంటఁదడిపెట్టుకొనెను. చివ్వునన్ =తటాలుమని, తానులేచి, చిలుకనుముద్దాడి, దయయుంచుము=కృపపెట్టుము, అని చాలఁ దల్లడిల్లెన్ =అని మిగుల పరితపించెను. వీణానినాదముల్ =వీణానాదములను, వెలఁదుల చేరికల్ =చెలికత్తెలసావాసములను, కడుభారము లటంచున్ = మిగులభారములని, కళవళించెన్ =తొట్రిలెను, చెక్కిటన్ చేజేర్చి=చేతిని చెక్కిలియందు పొందించి, ఊటక చింతించున్ =మిన్నకయోచించును. తలవాంచి =తలవంచుకొని, కాలన్ = కాలి (బొటనవ్రేలి) తో, భూతలమున్ =వ్రాయున్ =భూమిపై లేఖలువెట్టును. అకట=అయ్యో! అతివ=కాంత, అన్న పానీయములన్ =ఆహారపానీయములను, కోఱున్నది=దగ్గఱరానీదు. ఒకవేళ తెగునేమొ=ఒకవేళమరణించు నేమొ? అంచున్ తెలిపి=అనుచు మనవినిజేసి(కృష్ణుని తెచ్చు.)

తా. “ఒకృష్ణా! నీకాంత నిద్రించుచుండినదై తటాలుమనిలేచి, కండ్లనీరు నించెను. చివ్వునలేచి చిలుకను ముద్దులువెట్టి, దయచూపుము అని వేడికొనెను. వీణాధ్వనులును వెలఁదులకూటములును వ్రేఁగని యెంచి విడనాడును. చెక్కిట చేతినిచేర్చి దీర్ఘాఱోచనచేయును. తలవంచి భూతలమును కాలిబొటనవ్రేలితో లిఖించును. అయ్యో! నీనాయిక అన్న పానంబులయందుకూడ రోతఁజెంది యున్నది. ఒకవేళ మరణమొందునేమొ” అని విన్నవించి నాయకునితోడి తెచ్చు.

సీ॥ బలువిసంబై నట్టిపాలుచక్కెరఁ ద్రావఁ
 బోవ వేడెదరు పూఁబోణులార,
 వెన్నెలచిచ్చులోర వే నురికెద నటన్న
 నడ్డముల్ వచ్చెద రతివలార,
 తెగువతోఁ బూదండఁ దీసి కుత్తుకనిడఁ
 జూచివద్దనెదరు సుదతులార,
 బాగుగా నెదనుబూరబాకునఁ గ్రుమ్మఁబోఁ
 జేవిడిపించెదర్ స చేడెలార,

గీ॥ యోర్చి, యింకఁ బ్రాణములు బొంది స నుంచఁదరమె ?
 నెనరుగా మీరు దెల్పఁగా స నిల్వఁదరమె? ॥ చెలియ॥ 53

టీ. బలువిసంబు=అధికవిషము, ఐనట్టిపాలుచక్కెరన్ = అయియుండు పాలును చక్కెరను, త్రావఁబోవన్ = త్రాగి మరణింతును అని పోవఁగా, పూఁబోణులార=కుసుమకోమలులార! అడ్డముల్వచ్చెదరు=అడ్డపెట్టెదరు. తెగువతోన్=సాహసముతో, పూదండన్ దీసి=పూలహారమునుఎత్తి, కుత్తుకనిడన్ = (దేహమువదలుటకై) ఉరిపోసికొనపోఁగా, చూచి, సుదతులార=చెలులారా! వద్దనెదరు=వలదనెదరు. బాగుగాన్=పొంకముగా, ఎదను = తొమ్మునందు, పూబాకునన్=పుష్పమనుఖడ్గముచేత, గ్రుమ్మన్ పోన్=గ్రుమ్మికొనుటకుపోఁగా, చేడెలార=చెలులారా! చేవిడిపించెదరు=చేతనుండి యాయుధములను దొంగించెదరు. ఓర్చి=తాలిమినిజెంది, ఇంకన్=ఇంకమీద, ప్రాణములన్=జీవములను, బొందిన్ = గాత్రమునందు, ఉంచఁదరమె=ఉంచియుండుటకు శక్యమా?

తా. ఇక్కడ నాయికయొక్క వ్యభిచారీభావమునందలిమరణభావమును గవి వర్ణించినాడు. చెలులారా! శరీరయాత్రను నిలుపవలె ననుతలంపుతో పాలుచక్కెర అనువిషమును ద్రావఁబోఁగా చూచివద్దనెదరు. వెన్నెల అను పెను చిచ్చులో దుముకుటకుపోవఁగా అడ్డుపడెదరు. పూదండతో నురిపోసి

కొనుటకుపోవఁగా తప్పించెదరు. పూబాకుతో తొమ్మనఁ బొడిచికొనుటకు ప్రయత్నింపఁగా వలదని యాటంకపఱచెదరు. ఇకనోప్పును దెచ్చుకొని జీవించియుండ నాశక్యమా?

సీ॥ శుకమ నావెతఁ జూచి ర్చమాడనట్లున్నావు
ప్రియుని రమ్మని వేఁగఁ ర్బిల్వరాదె !
పికమ నావెతఁ జూచి ర్ప్రేమలేకున్నావు
విభునకు నెనరుట్ట ర్వేడరాదె
హంస నావెతఁ జూచి ర్యట్లూఱకున్నావు
పతిమతిఁ గృపపుట్టఁ ర్బల్కరాదె
తేటి నావెతఁ జూచి ర్మాటాడకున్నావు
శ్రీహరితోఁజేరి ర్చెప్పరాదె,

గీ॥ యనుచు బతిమాలునది యని ర్మనము సోకు
నట్లు సెప్పంగఁ గరుణతో ర్నచటికిఁబు॥ చెలియ నీవేగి॥ 54

టీ. శుకమ=ఓకీరమా ! నావెతఁజూచి = నాకవ్వములనుజూచియు, చూడనట్లున్నావు=పరామరిక దక్కియున్నావు. వేఁగఁ=శీఘ్రముగా, ప్రియునిఁ=విభుని, రమ్మనిపల్కరాదె=రమ్మ అని చెప్పరాదా? పికమ = ఓకోయిలా! నావెతఁజూచి=నావ్యసనమునుగాంచియు, ప్రేమలేకున్నావు = ప్రీతిదక్కియున్నావు. విభునకుఁ=ప్రియునికి, నెనరుఉట్టఁ=కృతజ్ఞతగలుగునట్లు, వేడరాదె=ప్రార్థించరాదా? హంస=ఓమరాళమా? నావెతఁజూచి=నాహింసను 'జూచి' అట్లు ఊఱకున్నావు=పలుకకున్నావు. పతిమతిఁ=విభునియెదకు, కృపపుట్టఁ=దయగలుగునట్లు, పల్కరాదె=చెప్పరాదా? తేటి=ఓతుమైదా! నావెతఁజూచి=నీబాములనుగని, మాటాడకున్నావు=పలుకకున్నావు, శ్రీహరితోఁజేరి=శ్రీనాథునికడకేగి, చెప్పరాదె=నాపాటులను చెప్పకూడదా, అనుచు బతిమాలునది=అనిశుః పికమరాశీభ్రమరంబులను వేడుచున్నది, అనిమనసుసోకునట్లు=దెందమునకుఁ దగులునట్లు, చెప్పంగఁ=చెప్పటకయి, కరుణ

తోఁ = నాయందలిదయతో, అచటికిఁ నాధుఁడున్నచోటికి, ఇష్ట = ఇష్టడే,
(నీవేగి కష్టనితోడితెచ్చు.)

తా. ఓశుకమా! పికమా! మరాళమా! భ్రమరమా! మీరేల నావెతలనుగాం
చియును నోరు తెలువకున్నారు. పోయి నాకష్టములును పతికి విన్నవింపరా
దాయని పలువరించెడిని “నీనాయిక”యని చెప్పికాంతుని యిష్టడే తోడితెచ్చు.

నీ॥ పంచశరుం డొకశ్రపశయకాలయముండు

చిన్న పెంపుడుచిల్క ॥ చిట్లకొఱవి

సాకు నీకోయిల ॥ చంపెడుపెనుబోయ

సంతరించిననెమ్మి ॥ చాడికతై

పవనంబు చూడ నిర్భర మైనమృత్యువు

వెనుఁగొన్న తేటులే ॥ యనలరాశి

ప్రియమైనహంసల ॥ పిల్లలు పిడుగులు

చంద్రుండు పగవాఁడు; ॥ శత్రుకోటి

గీ॥ యైనవారలె కాని నాశ్చకై నవారిఁ

గాన; నేనెట్లు జీవించు ॥ వానిఁగనక॥ చెలియ॥ .

55

టీ. పంచశరుండు = మున్నగుఁడు, ఒకశ్రపశయకాలయముండు = లయకాలయ
ముఁడును, చిన్న పెంపుడుచిల్క = సాకునట్టి యీచిన్న రాజకీరము, చిట్లకొఱవి =
మంటమాటి; సాకునీకోయిల = పెంపుడుకోకిల మయినయిది, చంపెడు పెనుబోయ =
కూరుఁడయిన వ్యాధుఁడును, సంతరించిన = బాగుపఱచిపెట్టిన, నెమ్మి = యీనెమి
లి, చాడికతై = చాడిచెప్పనది, పవనంబు చూడ = గాలినిచూడఁగా, నిర్భర
మైన మృత్యువు = ఓర్వరాని మృత్యుదేవత, వెనుఁగొన్న తేటులే = (యనుచరము
లై నావేణిని) అంటివచ్చెడు తుమ్మెదలే, అనలరాశి = అగ్నిసంచయము, ప్రియ
మైన హంసలపిల్లలు = ఇష్టములైన యంచపిల్లలపిండులు, పిడుగులు = పిడుగుతుని
యలును, చంద్రుండు పగవాఁడు = చంద్రుఁడు శత్రువు; శత్రుకోటి యైనవారలె

కాని=విరోధులగుంపులే వీరలుగాని, నాకై నవారిక గానను=నా కీష్టులను గానను, వానిఁగనక=వానింజూడక, ఏనెట్లు జీవించుట=నేనెట్లు బ్రదుకుదును.

తా. మన్తధుం డొక కాలుఁడు; ఈ పెంపుఁడు చిలుక యైనది చిట్లకొఱవి. పె చునట్టి యీకోవెల చంపునట్టి వ్యాధుఁడు. పెంచినట్టి యీ నెమిలి చాడిక తె ఈమలయానిలు డొకమృత్యుదేశత. ప్రియాస్పదములయిన యంచలపిల్లలు పిడు గుతునియలు. చంద్రుఁడు విరోధి. ఇట్లు నాకై నవారలె శత్రుకోటిలోని వారలై కానివారయిరి; కాబట్టి వానిఁగనక యెట్లు జీవించును.

సీ॥ అళుల నబ్జబిలంబులందుఁ జొప్పింతును
తరుపత్రముల శుకతతిని వైతు,
కోకిలంబులఁ జెట్లకొనల నుండఁగబంతు
నడవిఁ గల్పుదు మయూరరావళులను,
తెమ్మెర నుటికింతు శ దిగ్దేశములమీఁద
జాబిల్లిఁ గళలంట శ సమయఁజేతు,
మంటలఁ గలుపుదు శ మన్తధుశరములు
వేఁగ నచ్చటి కేఁగి శ విభునిదెత్తు,

గీ॥ నిపుడు పిల్వఁగ రాకున్న శ నిందువదన

యేననినపంతముల నిర్వరహింతు ననవె॥ చెలియ॥

56

టీ. ఇప్పుడు పిల్వగ రాకున్న=పిలిచినతోడనే నిపుడు నాయకుఁడు రాకుండినయెడల, ఇందువదన=ఓచంద్రముభీ! అళుల నబ్జబిలంబులందుకొ చొప్పింతును=తుమ్మెదలను తామర మొగ్గలబొరియలలో దూఱునట్లు చేయుదును, తరుపత్రములకొ=చెట్లయాకులతోడుపాటుగ, శుకతతినివైతుకొ=చిలుకల గ మిని వేయుదును. కోకిలంబులకొ=పికములను, చెట్లకొనలకొ=చెట్లమొనల యందు, ఉండఁగకొ పంతుకొ=ఉండునట్లు ఆజ్ఞాపింతును, మయూరరావళులను= నెమిళ్లగుంపులను, అడవిఁ గల్పుదుకొ=అడవులయందు వసింపఁగా చేయుదును, దిగ్దేశములమీఁదకొ=నానా దిక్ప)దేశములను, తెమ్మెరకొ ఉరికింతుకొ=గాలిని

పరుఁగై త్త నిత్తును. జాబిల్లిఁ = చంద్రుని, కళలంటఁ నమయింతుఁ = కళలను
ధ్వంసము చేయుదును. మన్తఘశరములఁ = మదను బాణములను, మంటఁగ
లుపుదుఁ = మంటలపాలు చేయుదును. అచ్చటికిఁ = నాపగదాని యింటికి, వే
గఁ ఏగి = శీఘ్రముగాపోయి, విభునిఁ తెత్తుఁ = పెనిమిటిని వెంటఁ బెట్టుకొని
రాఁగలను. నేననిన పంథములఁ = నేను పల్కిన పంథములను, నిర్వహింతుఁ =
సమర్థింతును. అనవె = అని చెప్పమి.

తా. ఓచంద్రవదనా! నీవిపుడుపోయి పిలిచినదే యతఁడు రాక మనలెనో
తామరమొగ్గల బిలంబులయందు భ్రమరములను చొప్పింతును (భ్రమరములు
తామరసకుట్టలములయం దణఁగియుండుట కవినమయము. దాని నీనాయక
పనుపుగా వర్ణించుట కవియొక్కచమత్కారవిశేషమని తెలియునది ఇట్లే అం
తటనూహించునది) చెట్లయాకులతోడిపాటుగ నుండునట్లు చిలుకలను జేయుదు
ను. చంద్రునితోఁ గలఁగునిగాఁజేయుదును. మదనుబాణములను మంటఁగలుపుదును.
అత్యంతత్వరితముగా నచటికిఁబోయి, పతిని తెత్తును. ఇప్పుడు చెప్పిన పంథపు
మాటలను తప్పక నిర్వహించి తీటుదునని చెప్పము.

సీ॥ విభుని నేఁ బిలిచెద ర వేఁగరాఁడాయెనా
యతినిష్ఠురోక్తుల ర నందుఁగాక,
రాక నన్నేచి మా ర ర్వలికిన విడుతునా
తెగువఁ జేతులఁ బట్టి ర తెత్తుఁగాక,
యంతలో నది చూచి ర యడ్డంబు వచ్చెనా
వెఱవక జడఁగొని ర వేతుఁగాక,
యిందులకతఁడు వరహించుక వచ్చెనా
దానితోఁ దగవాడఁ ర దలఁతుఁగాక,

గీ॥ యింతమాత్రంబు సేత నా ర కెంత గనఁగ

నిలను మర్యాద కోర్చితి ర నింతదనుక॥ చెలియ॥

57

టీ. విభునిఁ = నాయకుని, నేఁబిలిచెదఁ = పోయి నేను పిలిచెదను. వేగఁ =

రాదాయెనా=శీఘ్రముగారాఁడో? అతినిష్ఠురోక్తులకు అందుకు గాక=మిక్కిలికఠినము లయినమాటలను ఆడుదునుగాక! రాక,నన్నేచి=నన్నుమీటి, మార్వలికినకు=బదులుచెప్పినయెడల,విడుతునా=విడిచిపెట్టుదునా? తెగువకు=సాహసమున, చేతులకు పట్టి=అతనిచేతులను బట్టుకొని, తెత్తుకు గాక=వెంటఁబెట్టుకొని వత్తునుగాక, అంతలోకు=ఈలోఁగా, అదిచూచియడ్డంబు పచ్చెనా=అది కనుఁగొని యడ్డపడెనా? వెఱవక=భయపడక, జడగొని = నాజడనుపట్టుకొని, వేతుగాక=కొట్టుదునుకాక. ఇందులకతఁడు వహించుకవచ్చెనా=ఇందులకయియతఁడుదానిని వహించికొని వచ్చెనో? దానితోఁదగవాడకు=దానితో జగడమాడుటకు, తలఁతుఁగాక=ఆలోచింతునుగాక. ఇంతమాత్రంబుచేత = ఇంతమాత్రపుపని, కనఁగకు=చూడఁగా, నాకెంత=నాకెంతమాత్రము, ఇలను=పుడమిమీఁద, ఇంతదనుక=ఇంతవఱకును, మర్యాదకోర్చితికు=పరువునకు భయపడుచుంటిని.

తా. ఓనభీ! ఇదే పోయి కాంతుని పిలిచెదను. రానుఅన్నయెడల నిష్ఠురము లాడెదను. అందుకుమాటు పలికినవదలుదునా? చేతినిబట్టి యిచ్చికొనివచ్చెదను. అందులకది యడ్డమువచ్చెనో? నాజడతో దాని గొట్టెదను. అందులకతఁడు వహించుకొనివచ్చునో, తప్పకదానితో బెద్దకలహమును పెట్టుకొనెదను. ఇంత తెలియకపోయెనా? యిదివఱకును పరువును దలఁచియుంటిని.

నీ॥ ప్రాణేశుఁ డేతేరఁ శ బారఁజూచుచు వాని

కెదురేగి కౌగిట శ నిడఁగలేదొ,

యాకుమడ్పుల నిచ్చునంతలో దమి హెచ్చి

కరుణతో నుపరతిఁ శ గలియలేదొ,

యలిగి నే మునుఁగిడి శ యటు పవ్వళించిన

విభుఁడు పల్కఱు నన్ను శ వేడలేదొ,

ప్రియుఁ డల్కుఁగొని నన్ను శ వెన డాయకయయున్న

నక్కునఁ జేర్చ నే శ మ్రొక్కలేదొ,

గీ॥ నాటివారమగామె; యీనాటి కిట్లు

దైవ మతనికి ననుఁ గానిదానిఁ జేసె॥ చెలియ॥

58

టీ. ప్రాణేశుఁడు ఏతేరన్ = పెనిమిటి వచ్చుచుండఁగా, పాటఁబాచు
చున్ = దృష్టిని సారించుచు, వానికెదురేగి = వానికి నెదురుగాపోయి, కౌఁగి
టన్ = కౌఁగిలియందు, ఇడఁగలేదొ = ఉంచుకొనలేదా. ఆకుమడుపులన్ ఇచ్చునం
తతోన్ = ఆకుమడుపులను అందియిచ్చునంతటిలో, తమిహెచ్చి = మోహమ
ధికమయి, కరుణతోన్ = దయతో, ఉపరతిన్ గలియలేదొ = పుంభావక్రీడలను
నలుపలేదా, నేనుఅలిగి, ముసుఁగిడి, అటుపవ్వళించినన్ = తిటిగిపరుండఁగా, ప
ల్కఱున్ = పలుమాటును, నన్ను, విభుఁడు, వేడలేదొ = వేడుకొనలేదా, ప్రియుఁ
డు = విభుఁడు, అల్కఁగొని = కోపమునొంది, నన్నున్, వెనన్ = త్వరితముగా, డా
యకయ యున్నన్ = దగ్గఱించకయే యుండఁగా, అక్కునన్ చేర్పన్ = తొమ్మ
నందు చేర్పించుటకై, ఏనుమొక్కలేదొ = నేనునమస్కరింపలేదొ, నాటివార
మగామె = ప్రాతవారమేగదా? ఈనాటికి ఇట్లు = ఈకాలమునకు గదా, దైవ
ము = విధి, అతనికి, ననున్, కానిదానిన్ = పగదానినిగా, చేసెన్ = చేసెను.

తా. జీవితేశుఁడు వచ్చుటనుజూచి, యెదుర్కొనిపోయి కౌఁగిలింపనో?
ఆకుమడుపుల నిచ్చునంతలో నాకు మోహము అగ్గలముకాఁగా ఉపరతినల్పనో?
నేను కోపమొంది యుండునప్పు డతఁడుగాని, యతఁడుపొలయల్కలను జెం
దియున్నప్పుడు నేనుగాని, పరస్పరము వేడికొనుటచే ప్రసన్నతలనుజెంది, రతి
సుఖంబనుభవింపమో? మేమేమియీనాటివారమా; పాడువిధి నేటికాల
మున కేమొ నన్నతనికి కానిదానినిగాఁ జేసెను.

సీ॥ కోకిల లవిచాలఁ శ గూయసాగు నటంచు,

బద మున్నతస్థాయిఁ శ బాడ వెఱుతు;

చిలుక లాలించినఁ శ జెలఁగి వల్కు నటంచు,

నోటఁ దిన్నఁగ మాట శ నుడువ వెఱుతు;

నళులు గన్గొన్న జు శ మ్మనుచు మ్రోఁగు నటంచు,

బయ్యెద జడనుండి ర పాపవెఱుతు;

నిలువెల్లఁగాఁ జంద్రుఁ ర డేర్చికాయు నటంచు,

వేడివెన్నెలఁ దేటి ర చూడవెఱుతు;

గీ॥ వీరికెల్లను నేనింత ర వెఱుచుచున్న

వేడ్కలొదవెను వెఱపించి ర వెంబడింప॥ చెలియ॥ 59

టీ. కోకిలలు=పికములు, చాలకొకూయసాగును అటంచుకొ=మిగులకేకలువేసి మదనోన్మాదమును పెంచునో? అని భయపడి, పదముకొ=పాటను, ఉన్నతస్థాయికొ=పంచమస్థాయిలో, పాడవెఱుతుకొ=పాడుటకు భయపడుదును, చిలుకలు ఆలించినకొ=కీరములు విన్నయెడల, చెలఁగిపల్కునటంచుకొ=చెలరెగి మాటలాడునని, నోటకొ=నోటినుండి, మాటఁ దిన్నఁగకొ నుడువకొ=మాటను నెమ్మదిగా మాటలాడుటకు, వెఱుతుకొ=భయపడుదును. అళులుగన్మొన్నకొ=తుమ్మెదలు చూచినయెడల, జుమ్మనుచు మ్రోఁగునటంచుకొ=జుమ్మని యుంకారములు నలుపునని, జడనుండి=వేణీభరమునుండి, పయ్యెదకొ=కొంగుముసుఁగును, పాపకొ వెఱుతుకొ=తొలఁగింప భయపడుదును, ఇలువెల్లఁగాకొ=ఇంటినుండి కదలినచో, చంద్రుండు, వేడివెన్నెలకొ=వేడియైన వెన్నెలను, వీర్చికాయుకొ అటంచుకొ=విజృంభించి కాయును అని, చూడవెఱుతుకొ=చూచుటకు భయపడుదును, వీరికెల్లను=ఇట్టిమన్తధపరివారముల కన్నిటికిని, వెఱుచుచున్నకొ=భయపడుచుండఁగా, (వానికి) వెఱపించి వెంబడింపకొ=భయపఱచుచు వెంబడించి వచ్చుటకు, వేడ్కలొదవెను=సంతోషము గలిగెను.

తా. కోకిలలు ఎక్కడప్రతిధ్వనులచే దిగులును పెంచెడినో యని పదములను పంచమస్వరమునఁ బాడుటకు భయముచెందుదును. చిలుకలు ఎక్కడమాటు పలికి బెదరించునోయని మాటలను గట్టిగా ఆడను. తుమ్మెదలు చూచిన నెక్కడ వెన్నంటివచ్చునో యని జడమీఁదిముసుఁగునుదీయను. చంద్రుండు వేడివెన్నెలలచేత ఎక్కడ నాశరీరమును గాల్చునోయని యిలువెడలను. ఇట్లు మన్తధపరివారముల కేను భయపడి నడుచుకొనఁగా, భయపడినదానిని మఱింత వెఱపించుటకు వాని కుత్సాహము గలిగియున్నది.

సీ॥ మరునికేతనములు శ్రమడువులఁ గలవంచు

నందుల జలకంబు శ్రీలాడ వెఱుతు,
దర్పకుధను విత్తు శ్రీదండంబటంచు నే
నేమఱి చెఱుకుపే శ్రీరెత్త వెఱుతు
విరులెల్ల మన్తధు శ్రీశరజాలము లటంచు
ముచ్చటకై పూలు శ్రీముడువ వెఱుతు,
భావజుచతురంగ శ్రీబలము లటంచును
శుకపిక నికరముల్ శ్రీసూడ వెఱుతు,

గీ॥ నోట 'వలరాజ' టంచును శ్రీముడువ వెఱుతు

వెఱుచుచున్నను దయలేక శ్రీవెంబడించె॥ చెలియ॥

60

టీ. మరునికేతనములు = మన్తధ ధ్వజములైన మీనములు, మడువులఁ గల
వులంచుఁ = మడుగులలోనున్నవని, అందులఁ = అచ్చోట, జలకంబులాడఁ =
స్నానములాడుటకు, వెఱుతుఁ = భయపడుదును. దర్పకుధనువు = మదనునివిల్లు,
ఇత్తుదండంబటంచుఁ = చెఱుకుకోలయని, చెఱుకుపేరుఁ = చెఱుకు అనుమాటను,
ఏమఱి = మఱిచియైనను, శ్రీరెత్త వెఱుతును = ప్రస్తావించుటకు భయపడుదును. వి
రులెల్లఁ = పుష్పము లన్నియును, మన్తధుశరజాలములు = మన్తధునిబాణములు,
అటంచుఁ = అనుచు, ముచ్చటకై = వినోదార్థముగా నైతము, పూలుముడువఁ =
పుష్పములను కొప్పుఁజేర్చుటకు, వెఱుతుఁ = భయపడుదును. భావజు = మన్తధు
నియొక్క, చతురంగబలములు = చతురంగసేనలు, అటంచుఁ = అనుచు, శుకపిక
నికరముల్ = చిలుకలు కోవెలలు మొదలగువాని గుంపులను, చూడవెఱుతుఁ =
చూచుటకు భయపడుదును. నోటఁ = మాట మాత్రముగా, వలరాజు = మ
న్తధుఁడు, అటంచు, నుడువఁ = చెప్పటకు, వెఱుతుఁ = భయపడుదును. వెఱ
ుచున్నను = ఇట్లు భయపడుచున్నను, (అవి) దయలేక = కృపయునులేక, వెం
బడించెఁ = నావెన్నంటివచ్చెను.

తా. మన్తధునిధ్వజములని మీనములుండు పద్మాకరములయందు స్నానమా

డను. మన్మథునివిల్లు అని మఱచియైనను చెఱకు పేరును ఎత్తను. పువ్వులు మన్మథుని బాణములని యెంచి కొప్పున దురుమను. మదనుని చతురంగబలములనుచు శుకపికాదులను దేఱిచూడను. నోటితో మన్మథస్తరణమును జేయను. ఇట్లు భయపడుచుండినను వీరందఱు నన్ను మఱింత భయపఱచెదరు.

సీ॥ పక్షులఁ దిట్టుట శ పాపమంచు గణింప,
 నెదుర్కొడ్డి కూయుట శ లేమిపికమ?
 యందఱకనుకూలిశవని దయఁజూచిన,
 తాపంబు వెంచుదు శ తగదు చంద్ర!
 ప్రాణికోట్లకునీవు శ పరమాపుండ్రు డని యోర్వ,
 నెప్పుడువీఁచెద శ వేమిపవన?
 తనయుని శపియింప శ దగదని తాళిన,
 నిషువుల నేసెద శ వేమి మదన?

గీ॥ యనుచు నయభయంబుల నెన్నేని శయనిన వినరు,
 బహుదురాత్ముల కేటికృతపారసంబు॥ చెలియ॥ 61

టీ. పక్షులఁదిట్టుట=పక్షిగములను దూషించుట, పాపమంచు గణింప=దోషమంచు ఎన్నఁగా, పికమ=ఓకోయిలా! ఎదుర్కొడ్డి కూయుటలేమి=ఎదిర్చి పలుకుటలేమి? అందఱికి=సర్వప్రాణులకును, అనుకూలివిఅని=అనుకూలమయినవాఁడవని, దయఁజూచిన=కృపపెట్టఁగా, తాపంబు వెంచెదు=వేడిమిని వెలయించెదవు, చంద్ర=ఓచంద్రుఁడా! తగదు=ఇట్టిపని నీకు నెల్లదు, ప్రాణికోట్లకు=జంతుజాలములకు, నీవుపరమాపుండ్రు అనియోర్వ=నీవు మిక్కిలియిష్టుఁడవు అని యోర్చికొనియుండఁగా, పవనా=ఓమారుతమా! ఎప్పుడును వీఁచెద వేమి=ఎప్పటికిని వీఁచుచున్నావేమి? తనయుని=కొమారుని, శపియింప=తగదు అనితాళిన=శాపమియ్యరాదు అనియోర్చికొనిన, మదన=ఓమన్మథా! ఇషువుల నేసెదవేమి=ఏల బాణంబులను ఏయుచున్నావు? అనుచు=ఇట్లునుచు, నయభయంబుల=నీతిగాను భీతిగాను, ఎన్నేనియనిన=

ఎన్నెన్నో చెప్పినప్పటికిని, వినరు=వినువారు గారు. బహుదురాత్తులకు=మిక్కిలి చెడుగులకు, ఏటికృపారసంబు=దయారసంబెక్కడిది.

తా. పక్షిగణములను దూషించుట మహాదోషమనియెంచిన అదేమి పికమా ఊటక ఎదురొడ్డి పదరెదవు? అందఱకును హితుఁడవని దయపెంచఁగా, చంద్రా! మిత్రమిత్ర వేడివెన్నెలలను గానెదవేల? ప్రాణులకందఱకును మిగులనిష్ఠఁడవని యొర్చికొనియుండఁగా, ఓపవనా! అదేలయిట్లు వీఁచెదవు? కుమారునికి శాపమిచ్చుట రోతగాఁ దలపోయుచుండఁగా ఓమన్నథా! యీవిట్లేల బాణములేసెదవు? అనినయభయములు దోచుపల్కులనెన్ని చూడిననువినరు. దుష్టులకేది దయారసము?

సీ॥ అడవిలో నొకవృక్ష మై పుట్టఁగావచ్చు,

బుడమిపై నాఁడుదై శ పుట్టరాదు;

కడుఁబెద్దచట్రాయి శ గాఁ బుట్టఁగావచ్చు,

బుడమిపై నాఁడుదై శ పుట్టరాదు;

పురుషులై పలుమాఱు శ బొదలి పుట్టఁగవచ్చు,

బుడమిపై నాఁడుదై శ పుట్టరాదు;

పక్షులై మృగములై శ పఱఁగఁబుట్టగవచ్చు,

బుడమిపై నాఁడుదై శ పుట్టరాదు;

గీ॥ ఆఁడుదై పుట్టనీచమా శ నదియుఁగాక,

పురుషు నెడఁబాయుదానిచో శ పుట్టుకేల?॥ చెలియ॥

62

టీ. అడవిలో=కాఁటిలో, ఒకవృక్షమై=ఒక చెట్టుగా, పుట్టఁగావచ్చు=జన్మింపవచ్చునుగాని, పుడమిపై=భూమిపై, ఆఁడుదివి పుట్టరాదు=స్త్రీజన్మ మెత్తతగదు. కడుఁబెద్ద చట్రాయిగా=పెద్దచెట్టు బండఁగా, పుట్టగావచ్చు=జన్మింపవచ్చునుగాని, పుడమిపై నాఁడుదై పుట్టరాదు; పురుషులై=మగవాండ్రుగా, బొదలి=ఒప్పి, పలుమాఱుపుట్టగవచ్చు=పలుతడవలకు పుట్టగావచ్చునుగాని, పుడమిపై నాఁడుదై పుట్టరాదు; పక్షులై మృగములై పఱఁగఁబుట్టగవ

చ్చౌ = పక్షులగాను మృగములుగాను ఒప్పనట్లుగా పుట్టవచ్చునుగాని, పుడమి
పైనాఁడుదై పుట్టరాదు; ఆఁడుదైపుట్టౌ = స్త్రీ)గాజన్మించినయెడల, నీచమాన
దియుఁగాక = హీనత్వము గలుగుటయెగాక, పురుషుఁ ఎడఁబాయుదానిది =
జీవితేశుని తొలఁగియుండు దానియొక్క, జన్మ మేల = పుట్టుకయేల?

తా. అడవిలోఁచెట్టుగా పుట్టవచ్చును; పెద్దచట్రాయిగా జన్మ మెత్తవచ్చును;
అనేక తడవలకు పురుషులుగా జన్మింపవచ్చును. పక్షులుగాను జన్మింపవచ్చును.
గాని, ఆఁడుజన్మమీభూమిపై నెత్తరాదు. ఆఁడుదిగా జన్మించినను, పురుషుడెడఁ
బాయునదిగా శరీరము నెత్తరాదు.

సీ॥ మహి నూతనాప్రియుల్ శ మగవాండ్రటందురే

యామాట నిక్కువం శ బయ్యెనమ్మ,
ననబోడి పురుషుల శ నమ్మరా దందురే

యామాట నిక్కువం శ బయ్యెనమ్మ,
యాఁడుది వలచిన శ హాయిలే దందురే

యామాట నిక్కువం శ బయ్యెనమ్మ,
యధిపులు కఠినాత్ము శ లని జనులందురే

యది యిప్పు డనుభవం శ బయ్యెనమ్మ,

గీ॥ సకియ! పెద్దలమాటలు శ సటలు గావు

పలుకుసామ్యంబులెల్ల దశబ్ధరలు గావు॥ చెలియ॥ 63

టీ. మహి = భూలోకమునందు, మగవాండ్రు = పురుషులు, నూతనాప్రియు
లటందురే = క్రొత్త స్త్రీలయెడల ఆసగలవారని చెప్పుదురే, అమాట = అనుద్ది, ని
క్కువంబయ్యెనమ్మ = నిజమాయెనమ్మ, ననబోడి = చిగురువంటి మేనుఁ గలదానా!
పురుషులనమ్మరాదందురే = మగవాండ్రునమ్మకూడదనిచెప్పుదురే, అమాటతథ్యం
బయ్యెనమ్మ = అమాట సత్యమేయయ్యెనమ్మ, అఁడుదివలచిన = స్త్రీ)తానుగా
మోహించినచో, హాయిలేదుఅందురే = నెమ్మదిగలుగదు అనిచెప్పుదురే, అమాటన
త్యంబయ్యెనమ్మ = అనూక్తి నిజమే యాయెనమ్మ. అధిపులు = ప్రభులు, కఠినాత్ములు

అనిజనులందురే = కఠినహృదయులు అనిజనులు వాడుకొందురే, అది = ఆమాట, ఇప్పుడు అనుభవంబయ్యెనమ్మ = ఇప్పుడు నిజమాయెనమ్మ, సకియ = ఓచెలీ, పెద్దలమాటలు సటలుగావు = పెద్దలు చెప్పనుడువులు వ్యర్థములుగావు, పలుకుసామ్యంబులెల్ల = వాగాడునట్టి సాదృశ్యవాక్యము లన్నియును, దబ్బరలుగావు = అసత్యములుగావు.

తా. ఓచెలీ! మగవాండ్రు నూత్నస్త్రీప్రియులనిచెప్పదురే యామాటలును నిశ్చయములే. స్త్రీలు మోహించుటవలన సుఖములేదనిచెప్పదురే, యాయుక్తియును సత్యమే. ప్రభువులకు చిత్తకాఠిన్యము అధికమనిచెప్పదురే అదియును యధార్థమే. పెద్దలు చెప్పనూటలును సామ్యములును అసత్యములగునా?

సీ॥ పలపుమందెఱిగిన శ వారిని నడుగరే !

దానిపై మోహంబు శ దఱుఁగుఁగాని;

మంత్రజ్ఞులను బిల్చి శ మక్కువ లడుగరే !

వేగంబ యలదాని శ విడుచుఁగాని;

మచ్చుఁజల్లెడుయుక్తి శ మఱుఁగుగా నడుగరే !

యూఱక సనుఁ బాయ శ కుండుఁగాని;

యంత్రమ్ములను వేయుశనధికుల వెదుకరే !

వడిగనాయింటికిశవచ్చుఁగాని;

గీ॥ యయిన నొకసారి పోయిరా శ వమ్మ ! విభుఁడు

రాకయుండిన నాకర్త శ మేకదమ్మ॥ చెలియ॥

64

టీ. పలపుమందుకొ = మోహనౌషధమును, ఎఱిగినవారిని = తెలిసినవారిని, అడుగరే = అడిగి తెలిసికొనుఁడి (ప్రయోగించిన) దానిపైపలపుకొ = దానిమీఁది మోహము, తఱుఁగుగాని = తగ్గిపోవచ్చును, మంత్రజ్ఞులను బిల్చి = మాంత్రికులను రప్పించి, మక్కువలు అడుగరే = (వశీకరణంబులం గూర్చిన) ప్రేమలనుగూర్చి విమర్శింపుఁడి, వేగంబ యలదాని విడుచుకొగాని = (విభుఁడు) శీఘ్రంబుగా దాని వదలిపెట్టునుగాని, మఱుఁగుగాకొ = రహస్యముగా, మచ్చు చల్లెడియుక్తికొ =

సొక్కుపాడమువేయునట్టిగుట్టును, అడుగ రే=అడిగి తెలిసికొనుఁడీ, (విభుఁడు)
 ఊఱక ననుఁబాయక ఉండుఁగాక=మిన్నక నాతోడనే పడియుండునుగాక,
 యంత్రములను వేయునధికులకొ=యంత్రములను వేయునట్టిని పుణులను, వెదుక రే=
 వెదుకుఁడీ, వడిగకొ=శీఘ్రముగా, నాయింటికికొ=నాగృహమునకు, వచ్చుఁగాని=
 (విభుఁడు)వచ్చునుగాక, అయినకొ=ఎట్లున్నను, ఒక సారిపోయిరావమ్మ=ఒక తేఁ
 పకు పోయిరమ్మ, విభుడు=కాంతుఁడు, రాకుండినకొ=రాకపోయినయెడల, నాక
 ర్త మేగదమ్మ=నేను తొల్లిచేసినదుష్కర్తమే గద!

తా. మోహనౌషధములను దెలిసినవారిని పిలుచుకొని రండు, అందువలన
 నతఁడు దానిపై తలంపును వీడునుగాక, మాంత్రికులను రప్పించి వశీకరణప్ర
 యోగంబులను జూడుఁడీ! అందుచేత విభుఁడు దాని వదలిపెట్టునుగాక! మ
 చ్చుపాడులు చల్లుమర్తంబులను దెలిసికొనుఁడు అందుచే నన్నీ పాయకయుం
 డునుగాక యంత్రములను వేయునట్టివారిని అరయుఁడు. అందువలన నతఁడునా
 యింటికి వచ్చునుగాక. ఐనప్పటికిని ఈతూరికీవుఅచటికిపోయిరమ్మ అతఁడువ
 చ్చెనా? మేలయ్యెను. రాక నిలిచినయెడల నాకర్తమనుకొనెదను.

సీ॥ కమలాక్షువాతెఱఁ శ గసిదీఱనొక్కి నా

పగఁదీర్చుకొందునో శ పంకజాక్షి !

చన్ద్రానలనె యురశ్శలము నొప్పించి నా

చలము సాధింతునో శ చంద్రవదన !

యక్కున బిగఁజేర్చి శ యలయికఁ గ్రమ్మించి

మచ్చర మీడ్డేర్తు శ మరదయాన !

(వాఁడిచూపులఁ జూచి శ వరుని వేడగఁజేసి

కోర్కులఁ బోషింతుఁ శ గోమలాంగి,)

గీ॥ యాతఁ డిచ్చటఁ జేరిన శ యంతలోన,

నేను బలికినశపథముల్ శ నిర్వహింతు॥ చెలియ॥

65

టీ. “ఒపంకజాక్షి=ఒకామరసలోచనా ! కమలాక్షు వాతెఱకొ=వెన్నుని

యధరంబును, కసి తీఱన్ నొక్కి=మత్సరముతీటునట్లు క్షతముచేసి, పగఁదీ
ర్చుకొందున్=నావిరోధమును బాపుకొందును, చంద్రవదన=ఓ చంద్రునివంటి
మోము గలదానా! చన్ద్రానలనె, ఉరస్థలమున్=నాధునితోమ్మును, నొప్పించి=
బాధించి, నాచలము సాధింతున్=నాకోపమును సాధించుకొందును. మందయా
న=మెల్లనినడకలుగలచెలీ! అక్కునన్=తోమ్మున, బిగన్ జేర్చి=బిగువుగాచేర్చి,
అలయికన్ గ్రమ్మించి=అలనటసుగలిగించి, మచ్చరమ్మి డేర్తున్=నాక్రోధమును
కొనసాగించుకొందును, వాఁడిచూపులన్ జూచి=చుఱచుఱమనిచూచి, వరునిన్
వేఁడఁగన్ చేసి=నాధుని ప్రార్థించికొనునట్లుచేసి, కోమలాంగి=లలితాంగీ! కో
ర్కులఁబోషింతున్=కోరికలను గాపాడికొందును. అతఁడిచ్చటఁ జేరినయంతలో
నన్=అతఁడిచేటికి వచ్చినతోడనే, నేను బలికినశపథముల్=నేను చెప్పిన పంథ
ములను, నిర్వహింతున్=సాధింతును.

తా. ఓచెలీ! వెన్నునిమోవిని నాకసిదీఱునొక్కి నాపగఁదీర్చుకొనెదను.
నాకుచములనతనియురమున మెఱమి బాధించి నాచలమును సాధించుకొనెదను.
అతనిని నాయక్కునఁజేర్చుకొని, అలయించి నా కతనియెడఁ గల్గినమత్సరంబును
కొనసాగించుకొనెదను. చుఱచుఱ చూపులతో నతనిని జూచి, నన్ను ప్రార్థిం
చుకొనునట్లు చేసికొనెదను. అతఁడిచ్చోటికి వచ్చినతోడనే చూడుము, నాప
లికినశపథముల నన్నిటిని సాధించుకొనెదను.

సీ॥ బలువిడి బోయఁడై శ పగలుసాధించునే

మీనధ్వజుని కెంతఁమిడికిపాటె !

గబ్బిచన్దవలవై శ ఘనసాయకంబులఁ

గ్రుమ్మువీనికి నేమి శ దిమ్ము వట్టె?

మర్క(స్థలంబంట) శ మఱి తూపులేయునే?

తనయింటివైఁ గీడు శ దలఁచుద్రోహి

పతులను బాసినశభామల నేఁచునే

యాఁడుతోడునఁ బుట్టఁ శ డమ్మ వీఁడు

గీ॥ తలిరుఁబోలులయును రింత శ దాకదయ్యె

విభుఁడు రాఁడని దెలిసి, నాశవెంట నంటె॥ చెలియ॥ 66

టీ. బలువిడిక = అధికముగా, బోయఁడు వి = వ్యాధుఁడై, పగలు సాధించునే = విరోధములు కొనసాగించుచున్నాఁడు. మినధ్వజునికి = మన్తధునికి, ఎంతమిడికిపాటె = ఎంతగర్వమే, ఘనసాయకములక = తీక్షణంబులౌ బాణములను, గబ్బిచెన్నవలపెక గ్రుచ్చుక = మదించినగుబ్బలమీఁదుగా గ్రుచ్చును, వీనికి నేమిదిమ్ము పట్టెక = వీనికేమిమదముగలిగెనే, మర్తస్థలంబంటక = గుట్టుపట్లనుదవులునట్లు, మఱి తూపులేయునే = మఱిమఱి బాణంబు లేయుచున్నాఁడు. తనయింటిపెక = తనజన్మగృహమందు, కీడుక తలఁచుద్రోహి = తలఁచునట్టిద్రోహఁగ్గింతగలవాఁడు, పతులను బాసనభామలక = పెనిమిటులనుండి తొలఁగినకామినులను, ఏచునే = హింసించునే, వీఁడు = ఈమన్తధుఁడు, ఆఁడుతోడునఁబుట్టడమ్మ = స్త్రీలతోడ జన్మించినవాఁడుగాఁడమ్మ, తలిరుఁబోలులయునురు = ఆఁడుపాపము; ఇంతతాకదయ్యెక = కొంచెమైనను వీనిని అంటదు, విభుఁడు, రాఁడు, అని, నావెంటఁద విలెక = నన్ను వెంబడించెను.

తా. వ్యాధునివలె పగలు సాధించుచున్నాఁడమ్మ. ఈమన్తధునకు నెంతగర్వమే. తోమ్ములపై కూరాస్త్రములను వేయుచున్నాఁడు. వీనికెంత గర్వము. ఏమని చెప్పుదును? విరహిణీజనములను బాధించువీఁడేమి యాఁడుతోడునఁబుట్టినట్లు దెలియఁబడదు. అయ్యో! వీనికి ఆఁడువాండ్రయునురు కొంచెమయినను దాకదేమి? విభుఁడు రాలేఁడు అని తెలిసి మఱింత నన్ను వెంబడించుచున్నాఁడు.

సీ॥ (వాసుదేవుని వివి శ వక్షోరుహంబులు)

వీనిపై బాణముల శ వేయఁబోకు,

నామానధనము శ్రీనాథున కిచ్చితి

నిక బోకముడివీడ శ నేయఁబోకు,

మఱినికిఁ దనయుండ శ వాదువు నీకు నే

దల్లిని నాపేరుఁ శ దలఁపఁబోకు,
 జనని తిట్టినతిట్టు శ చయ్యనఁ దగులును
 గుణహీనతను దిట్లు శ గుడువఁబోకు,
 గీ॥ మనుచు మరుఁడనుద్రోహి నేమనిన వినఁడు

వావి యెఱుఁగనియాపాపవ ర్తనుండు॥ చెలియ॥

67

టీ. ఇవి వక్షోరుహంబులు=ఈకుచములు, వాసుదేవునివి=నీతండ్రియగు విష్ణుదేవునివి, వీనిపై బాణముల్ వేయఁబోకు=వీనిమీఁదుగా బాణములను వేయకుము. నామానధనమున్=నాయొక్క ప్రీడాధనమును, శ్రీనాథునకున్ ఇచ్చితిని=శ్రీపతికొనఁగితిని. ఇంకన్=ఇంకమీఁద, పోకముడిన్=నీవిని, వీఁడ నేయఁబోకు=వీఁడిపోవునట్లు ఏయకుము. అతనికిన్ తనయుండవు ఔదువు=అతనికి పుత్తుఁడవు అగుదువు. నీకు నేను తల్లిని; నాపేరున్ తలఁపఁబోకు=నాపేరెత్తకుము. జనని తిట్టినతిట్టు=తల్లి దూషించినదూషణము, చయ్యనన్ తగులును=శీఘ్రమున తాకును. గుణహీనతను=దుర్గుణములనుగలిగి, తిట్లుకుడువఁబోకుము=దూషణములను దినకుము. అనుచున్=ఇట్లనుచు. మరుఁడు అనుద్రోహిని=మన్మథుఁడు అనెడిద్రోహచింతగలవానిని, ఏమనినన్ వినఁడు=ఏమిచెప్పినప్పటికిని వినఁడు, వావియెఱుఁగని=భాంధవ్యమును దెలిసికొనని, ఆపాపవ ర్తనుండు=అదుష్కార్యములను చేయువాఁడు.

తా. ఇవి మీతండ్రివైన వక్షోరుహంబులు. ఈమానధనము వెన్నునిదిగానకు చములమీఁదను నీవీబంధము మోచనము అగునట్లును బాణములేయకు. అతనికి పుత్తుఁడవు. ఏను నీకు జననిని. తల్లి తిట్టిన నీకుఁదప్పక తగులును. ఏలదుర్గుణివై తిట్లుతినెదవు? అనుచు ఆపాపిని ఎంత దూషించినప్పటికిని వినఁడమ్మ.

సీ॥ కడుబీదకును బెద్దశక త్తియుఁ గలదుగా,
 నాకులు విరు లమ్ము శ లాయెఁ గదర!
 చెంచువానికినై న శ మించువి ల్లుండంగ,
 నయ్యయో? తుంటవి శ ల్లాయెఁగదర'!

కొఱగానివానికి శ గుఱ్ఱంబు లుండంగ,
నడవిచిల్కల నెక్క శ నాయెఁగదర!
యాకృతు ల్పాణుల శ కందఱ కుండంగ,
నంగహీనపుబ్రదు శ కాయెఁగదర!

గీ॥ చెడుగుబుద్ధుల నీవిట్లు శ సెడితి వంచు,
నెన్నిచెప్పిన మత్సరం శ బెచ్చెనమ్మ॥ చెలియ॥

68

టీ. కడుబీదకును=మిక్కిలి బీదవానికిని, పెద్దకత్తియున్ కలదుగా=పెద్ద
ఖడ్గమనున దొక్కటియుండునే, (నీకు) ఆకులు విరులు=చెట్లయాకులును పూవు
లును, అమ్మలాయెను గదా? (బీదకంటెను గర్భదరిద్రుడవుగదా నీవుఅనుట)
చెంచువానికి నై నన్=అడవిబోయకుకూడను, మించువిల్లుండఁగన్=పెద్దధనువొ
కటి యుండఁగా, అయ్యయో! (నీకు) తుంటవిల్లు=చెఱుకువిల్లు, ఆయెఁగదర-
(చెంచుకంటెను నీవు హీనుడవనియర్థము) కొఱగానివానికిన్=పనికిమాలినవా
నికిఁగూడ, గుఱ్ఱంబులుండంగన్=వాహనములుండఁగా, (నీకు) అడవిచిల్కలన్=
అడవిలోనున్న చిలుకలను, ఎక్కనాయెన్ గదర=ఎక్కుటకాయెనుగదా! ప్రా
ణుల కందఱకున్=జీవకోట్ల కందఱికిని, ఆకృతులుండంగన్=రూపములు ఉం
డఁగా, అంగహీనపు బ్రదుకు=శరీరములేని జీవనము ఆయెఁగదర, చెడుగుబుద్ధు
లన్=చెడ్డబుద్ధులచేత, ఈవు, ఇట్లుచెడితివి అంచున్=నశించితివని, అన్ని చెప్పి
నన్=అంత చెప్పినప్పటికిని, మత్సరంబు=మాత్సర్యము, ఎచ్చెనమ్మ=అధికమాయె
నమ్మ.

తా. ఓరిమన్నథా! నీకెంతదుర్గతిరా? మిగులబీదవానికిని ఖడ్గ మొకటిగలదు నీక
దిలేక ఆకులు పూవులేగద యాయుధములు. చెంచువానికి నైత మొకధనువుగలదు.
నీకు చెఱుకు విల్లాయెను. పనికిమాలినవానికి నైత మొక యశ్వముగలదు. నీకన్న
నోఅడవిచిలుక వాహనమాయెను. లోకమునందలిసకలప్రాణులకును శరీరమన్న
దిగలదు; నీవు శరీరప్రాప్తికిని ఇచ్చిపెట్టుకొన్న వాడవుగావు. ఇట్లు నీవుచెడిన
దంతయు నీదుర్బుద్ధిఫలననేగదా! యని నేనెన్నివిధముల వాని దూషించినను వా
నికి మాత్సర్యము అధికమాయెను గదమ్మ.

సీ॥ చిలుక నెక్కియు నెన్నిచేష్టలఁ జేయునే !

తురగమెక్కఁగను మై ర మఱచునేమొ?

తుంటవిల్ చేఁ బూనఁ ర ద్రుళ్ళుపాట్లబ్బెనే !

ధనువైన నెగిరిపోఁ ర దలఁచునేమొ?

ననవిరిశరముల ర గని విఱ్ఱవీఁగునే !

ఘనవజ్రమైనఁ ర గన్దానఁడేమొ?

కాయంబు లేక యే ర కడుఁబోరుచుండునే!

మేనుగల్గినయంత ర మిడిసిపడునొ?

గీ॥ మగలఁ బాసిన స్త్రీలపై ర మచ్చరించి,

యేఁచఁ జొచ్చినమదనున ర కేటిలజ్జ॥ చెలియ॥

69

టీ. చిలుక నెక్కియున్ = పక్షిని ఎక్కియును, ఎన్ని చేష్టలఁ జేయునే = ఎన్ని పనులను జేయుచున్నాఁడే, తురగమెక్కఁగను = గుఱ్ఱమెక్కినయెడల (అనఁగా గుఱ్ఱమెక్కు యోగ్యతగలిగినయెడల,) మైమఱచునేమొ = దేహమే తెలియఁదో? తుంటవిల్ చేఁబూనన్ = చెఱుకు విల్లును చేతఁబూనినంతటనే, త్రుళ్ళుపాట్లు అబ్బెనే = మిడిసిపడుటలు ఏర్పడెను. ధనువైనన్ = (లోకసామాన్యంబైన) ధనుస్సుగా నుండినయెడల, ఎగిరిపోఁదలఁచునేమొ = గాలికిగాలిగ ఎగిటిపోవలయునని యెంచునొ? ననవిరిశరములన్ = చిగుళ్ళును పూలునుగానుండు బాణములను, గని విఱ్ఱవీఁగునే = చూచి గర్వించునే, ఘనవజ్రమైనన్ = దృఢమైన వజ్రాయుధముగా నున్నయెడల, కన్దానఁడేమొ = కండ్లతోఁగూడచూడఁడేమొ, కాయంబులేకయే = శరీరంబులేకయే, కడుఁబోరుచుండునే = మిగుల పోరులు పెట్టుచుండునే, మేను గల్గినయంతన్ = శరీరమొకటి మాత్రమిచ్చినయెడల, మిడిసిపడునొ = త్రుళ్ళిపడునో? మగలఁబాసిన స్త్రీలపైన్ = పురుషుల నెడఁబాసిన స్త్రీలయెడల, మత్సరించి = క్రోధించి, ఏఁచఁజొచ్చినమదనునకున్ = హింసింపఁదలపడిన మత్సరునికి, ఏటిలజ్జ = సిగ్గుకొడిది.

తా. పక్షి నెక్కియు నిన్ని చేష్టలను చేయుచో, వీనికి గుఱ్ఱమునెక్కుకాలము

వచ్చినప్పుడు శరీరమే మఱచిపోనో? తృణమువిల్లు ధరించియే త్రుళ్లునట్టివానికి, దివ్యధనువుదొఱకినయెడల నెగిరియే పోదలఁచునో? ఆకులును పూవులును బాణములుగాఁ గల్గియేవిజ్ఞప్తిఁగునట్టివానికి వజ్రాయుధము దొఱకినయెడల, కండ్లే కనఁదో? శరీరములేకయే మిగుల పోరాడువీనికి దేహ మబ్బిన మిడిసిపడునో? విరహిణులను బాధించునీమదనునికి లజ్జయొక్కడిట.

సీ॥ నామీఁద నేయుసూనశరంబు లతనిపై
నెందుకువేయవ శ దేమి మార?
నావంటిదే యలనలినాక్షి దానిపై,
నిగురుఁదూపులవేయ శ వేమి మార?
యందఱ మొకసమ శ మౌదుము దానిపై
నింత యక్కటికం బశదేమి మార?
మగలను బాసిన శ మానినీమణులను
హీనత బాధించు శ తేమి మార?

గీ॥ యనుచు రోషమ్మురా నెగ్గు శ లాడి విసివె
వానికౌర్యంబు నాయెడ శ వదలఁడమ్మ॥ చెలియ॥ 70

టీ. నామీఁదన్ ఏయుసూనశరంబులు = నామీఁదబ్రయోగించునట్టి పుష్ప బాణంబులను, అతనిపైన్ = అతనిమీఁదుగా, ఎందుకువేయవు = ఏలప్రయోగింపవు? అదేమిమార = మన్మథా! అందులకేమికారణమో? అలనలినాక్షి = ఆతామరసనేత్ర, నావంటిదే = నన్నుఁబోలినదే, దానిపైన్ = ఆనాపగదాని మీఁదుగా, ఏమిమార = మన్మథా! యెందులకు, ఇగురుతూఁపులన్ ఏయవు = చిగురుటాకుబాణంబుల నేయవు? అందఱమున్ ఒకసమమౌదుము = మేమందఱమును నీకొకటే, దానిపైన్ = దానిమీఁదుగా, అదేమిమార = మన్మథా! యదియేమి? ఇంతయక్కటికంబు = ఇంతదయ, ఏమిమార = ఏమిరామన్మథా! మగలఁబాసినమానినీమణులను = విప్రలబ్ధులను, హీనతబాధించుట = నీచత్వబుద్ధితో నేచుట. అనుచు రోషమ్మురాన్ = అనికోపముగల్గునట్లు, ఎగ్గులాడి = దూషించి, వి

సివే = విసుగుఁజెందెను. నాయెడ = నాయందు, వానికౌర్యంబు = వాని క్రూరస్వభావంబును, వదలఁడమ్మ = విడువఁడమ్మ.

తా. నామీఁద ప్రయోగించుపుష్పాస్త్రములను మదనా! వీల విభునిమీఁద ను బ్రయోగింపవు; ఓరిమారా! అదేల నన్నుఁ బోలినదేగద యానలినాక్షియు ను, దానిపై నెందుకు బాణప్రయోగంబుసల్పవు? మేమందఱమును నీకుఁ దుల్య లమే! అదేలరా మదన! దానిపై నీకింతదయావిశేషము? మదనా! అదేలరా విరహీణీజనములను దక్కువచూపునుజూచి హింసించుట? అని నేనువాని నెన్ని విధంబుల దూషించినప్పటికిని, వానిక్రూరభావమేమొ నాయందు చూపుచునే యుండువాఁడు.

సీ॥ మగవాఁడవై సరిమగవాండ్రుఁ బోరక,

యాఁడువారల నేతు శ వటర మదన !

వీరులపై శరశవేగంబు సూపక,

యాఁడువారల నేతు శ వటర మదన !

ప్రమథేశుఁ డాకి వై శరము దీర్చుకోలేక,

యాఁడువారల నేతు శ వటర మదన !

మాగోప్యసీమ నీరమందిరం బై యుండ,

నాఁడువారల నేతు శ వటర మదన !

గీ॥ యయ్యయో ! యింతసిగ్గు లే శ దయ్యో ననుచు,

అట్టుఁ జేసిన వానికి శ రాదు బుద్ధి॥ చెలియ॥

71

టీ. మగవాఁడవై = పురుషుఁడవై యుండియు, సరిమగవాండ్రు = నీకుసములైన పురుషులతో, పోరక = కలహింపక, మదన = మత్తథా! ఆఁడువారల వీతువటర = స్త్రీలనుహింసించుటరా? వీరులపై = శూరులమీఁదుగ, శర శవేగంబు చూపక = నీ బాణములపటుత్వమును జూపక, ఆఁడువారల వీతువటరమదన! ప్రమథేశు = ఈశ్వరుని, తాకి = ఎదుర్కొని, వైరము తీర్చుకోలేక = నీపగను సాధించుకొనఁజాలక, ఆఁడువారల వీతువటరమదన! మాగోప

నీమ నీమందిరంబైయుండఁ = మాగుట్టుపట్టులు నీయునికిపట్టుగా నుండఁగా, ఆఁ
డువారలఁ ఏఁతువటరమదన! అయ్యయో = అయ్యో, ఇంతసిగ్గు లేదయ్యెఁ =
న్వల్పమయినను సిగ్గురాదనుచు, అట్టుచేసినఁ = అట్టివెట్టినను, వానికిరాదుబుద్ధి =
వానికి బుద్ధిరాదు.

తా. ఓమన్నభూఁడా! నీవు మగవాఁడవైయుండియును సరిమగవాండ్ర
తో పోరాడక ఆఁడువారి నేఁచుటయేమిపని? నీశరవేగమును వీరులపైఁ
జూపక నారులపైఁ జూపుట యొకపౌరుషమా? ఈశ్వరు నంతటివానితోఁ
బోరియును పగను సాధించుకోలేనినీకు నబలలపైని యేమిరవైరము? మాగోప్య
నీమలు నీ గృహము లై యుండఁగా మచ్చునే యేఁచుట పాడియా? అయ్యో!
నీకేలర యింతైనను సిగ్గు రాదు అని యెంత అట్టి వెట్టినను వానికిబుద్ధిరాదు.
నీ॥ వేఁడెద నినుఁ గోరి నీ వేఱు పల్కను మార !

పయ్యెద నెదమీఁద నీ వెయ్యనీర !

మ్రొక్కెద నిదె పోకనముడి వీడెరా మార?

కట్టుఁగొంగై నను నీ గట్టనీర!

విన్నవించెద నీకు నీ విరితూపు లేయకు

మైగాయములనై న నీ మాననీర !

బతిమాలి విసిఁగితి నీ బడలినానుర మార !

తఱు చైనయలుకలఁ నీ దఱలనీర !

గీ॥ మనవి చేకొను మ్రొక్కెద నీ మార మార !

యన శరవర్ష మంతంత నీ నతిశయించె॥ చెలియ॥

72

టీ. మార = ఓమన్నభూ! నినుఁ గోరివేఁడెదను = నిన్నేదలఁచిప్రార్థించెదను,
వేఱుపల్కను = మాటుమాట్లాడను, పయ్యెదఁ = పైఁటను, ఎదమీఁదఁ = తొ
మ్ములపైని, వేయనీర = వేయనిమ్మర, మార = ఓమన్నభూ! మ్రొక్కెదఁ ఇదె = ఇ
దో నమస్కరించెదను, పోకముడివీడెరా = నీవీబంధమువదలెనురా. కట్టుకొం
గైనను = లోఁపలికొంగునైనను, గట్టనీర = కట్టుకోఁమ్మరా, నీకు విన్నవించెదఁ =

నీకు విజ్ఞప్తి చేసికొనెదను, విరితూపులు ఏయకు=పూలబాణములను ప్రయోగిం
పకుము, మైగాయములనైనన్=శరీరమునం దిదివఱ కేర్పడిననీబాణములవలని
గాయములైనను, మాననీర=అఱనిమ్మరా. మార=మదనుఁడా! బతిమాలి విసిఁగి
తిన్=నిన్ను వేడికొని రోపుచెందితిని, బడలి నానుర=అలయికను జేందితినిరా,
తఱుచైన యలుకలన్=గాఢమయిన ప్రణయతో పమునుండి, తఱలనీర=మఱలని
మ్మర, మారమార=ఓమన్న థా! మన్న థా! (ఇదటి పునరుక్తిసంప్రార్థనంబును దె
లుపునది,) మనవిచేకొను=నావిజ్ఞాపనమును గైకొనుము. మ్రొక్కెదన్=నమ
స్కరించెదను, అనన్=ఇట్లెంత చెప్పినను, శరవర్షము=బాణవృష్టి, అంతంతన్=
అంతకంత, ఆతిశయించెన్=అధికమయ్యెను.

తా. ఓరీమన్న థా!నిన్ని దేవేడెదను, అొమ్ములపై పయిటను వేయనిమ్మ. పో
కముడి వీడెను, కట్టుకొంగునైనను చుట్టుకొననిమ్మ. ఊటకయేల బాణములేసె
దు, ఇదివఱకేర్పడిన గాయములయినను మాననిమ్మ. నిన్నూటక వేడికొని వేడి
కొని బడలితిని. విసిఁగితిని. ఓరీమారా! మారా!! చాలును నీయుద్వృత్తి-నామనవి
నివిను; మ్రొక్కెదను అని యెంతవేడినను వానిశరవృష్టి అధికమయ్యెనుగ
దమ్మ.

సీ॥ ప్రాణేశు కాగిటఁ బాయ కుండిననాఁడు,

దుష్ట! నీవిల్లేడ ర తునియలయ్యె?

శ్రీ. కుమగఁడు నాపైఁ జాల ర మమత నించిననాఁడు,

నీమార్గణము లేడ ర నీళ్లఁ గలిసె?

గవకూడి పతి నేను ర గడు సుఖించెడునాఁడు

చెడుగ! నీబల మేడ ర చెట్లఁ గలిసె?

వేడుక రతి నన్ను ర విభుఁడు గూడెడునాఁడు,

నీధ్వజరాజ మేరనీటఁ బడియె?

గీ॥ నోరిమన్న థ ! నే నొంటిరీనున్న వేళ

వేయవ ద్దనఁగాఁ దూపు ర లేయు నమ్మ॥ చెలియ॥

టీ. దుష్ట=ఓదుష్కార్యరతుడవైనవార! ప్రాజేశుకౌగిటన్=జీవితేశుని
కౌగిలియందే, బాయకుండిననాడు=ఎడబాయక వసించియున్నప్పుడు, నీవి
లేడతునియలయ్యెన్=నీధనువుతునిగి పొడొందియుండెనో? మగడు=పురుషు
డు, నాపెన్ చాలమమత నించిననాడు=నాయెడల మిగులప్రీతి నించియున్న
కాలమందు, నీమార్గణములేడ నీళ్లగలిసెన్=నీబాణములు నీళ్లగలిసియుండెనో?
(అనగా చెఱుకుతునియ లగుటయు పూలునీళ్ళనుండటయు సహజములని యభి
ప్రాయము.) కపన్ కూడి=జంటగా, పతి నేను=పెనిమిటియును నేనును, కడుసుఖిం
చెడునాడు=మిగులసౌఖ్యములఁ దేలునట్టిసమయమునందు, చెడుగ=దుర్బుద్ధి! నీ
బలము ఏడచెట్లన్ కలిసెన్=నీసేనలన్నియును చెట్లపాలయియుండెనో, (మద
నునిసేనలు=శుకములుకోకిలము మొదలగునవి. ఇవి చెట్లవసించుట సహజము. వీని
దూషణముగా చెప్పుట కవియొక్కచమత్కారము.) విభుడు=నాయకుడు,
వేడుకన్=ఉత్సాహాతిశయముతో, రతిన్ కూడెడునాడు=క్రీడలుసలుపువేళ
యందు, నీధ్వజరాజము=నీశ్రేష్ఠమయినధ్వజము మీనము. (అదినీటవసించుట
స్వాభావికము.) “ఓరిమన్నధ! ఏనుఁజంటినున్న వేళన్=నేనొంటరిగానున్నపుడు,
తూపులుఏయన్ వద్దు=బాణములను ప్రయోగింపకుము.” అన్నన్=అన్నను, ఏ
యునమ్మ=బాణములను బ్రయోగించునమ్మ.

తా. ఓరీదుష్కార్యరతుడవైనవారా! నాధునియాలింగనమునందే యన
వరతమును నేను లాలింపఁబడుచుండిననాడు నీవిల్లుతునియలయిపోయియుండె
నో? మనోహరుడు ప్రేమతో ననుఁ గాంచుచున్న కాలములందు నీబాణములు
నీళ్ళబడియుండెనో? నాప్రియుడు జత్తకూడి నాతోడ రతిసౌఖ్యములఁ దేలు
చున్న కాలములయందు నీసేనలన్నియుఁ జెట్లపాలయియుండెనో? యప్పుడు
నీపతాకము ఏనీళ్లపాలయి యుండెను? నేను ఒంటరిపాటుననున్నప్పు డానీశా
ర్యము? వలదు, “బాణములేయవలదు.” అని నేనెంతగాఁజెప్పినను వాడేయు
బాణములను వేసియే తీఱుచున్నాడమ్మ.

సీ॥ నినుఁజూడ రోసిగా రీ నీచుడ ! నీతండ్రి

యవతారములఁ దాల్ప రీ నవనిఁజేరె,

నినుఁ గన్నపిదప నొందినయపకీర్తికై -
 యెచ్చిన కార్చిచ్చుఁ ర జొచ్చెఁ దల్లి,
 నీమాట వినలేక ర నిర్దోహపాశ యై
 ప్రాణికోటులనోళ్లఁ ర బడియె వదినె,
 నినుఁ గొన్న పగచేత ర నీయన్నతలఁ బట్టి
 కోపంబుచే శూలి ర కొట్టివైచె,

గీ॥ ననుచు సిగ్గుంతఁగడిగి ద్రోహముల నెన్న
 మత్సరం బెచ్చి తనయోజ ర మానలేడు॥ చెలియ॥ 74

టీ. నీచుఁడ=ఓయల్పుఁడా! నినుఁ మాడను రోసిగా=నిన్నుఁ జూడ రోతఁ
 జెందికదా, నీతండ్రి=నీజనకుఁడైన వెన్నుఁడు, అవతారములన్ తాల్పన్=పుట్టు
 కలనుజెంద, అవనిన్ చేరెన్=భూమిని చేరెను. నినుఁగన్నపిదపన్=నీవు జనిం
 చినవెనుక, ఒందినయపకీర్తికై=నీజన్మమువలన సంభవించినయపయశంబునకై,
 తల్లి=నీజనని యగులక్ష్మీదేవి (నీత) ఎచ్చినకార్చిచ్చున్ చొచ్చెన్=అధికమయి
 న సోదను ప్రవేశించెను. (అగ్నిప్రవేశము చేసెను అనుట.) నీమాట వినలేక=
 నిన్నుఁ గూర్చినయపకీర్తిని వినఁజాలక, వదినె=నీయన్న యగుబ్రహ్మదేవుని
 భార్యయూ సరస్వతి, ప్రాణికోటులనోళ్లన్ పడియెన్=జనులచే దూషితయా
 యెను. (వాగ్రూపిణిగా వెలసెను అనుట) నినుఁ గొన్న పగచేతన్=నీయెడ వ
 హించిన విరోధముచేత నేగదా! నీయన్నతలన్ పట్టి=బ్రహ్మదేవునిశిరమును బ
 ట్టి, కోపంబుచేన్=క్రోధవశమున, శూలి=శూలధరుఁడగు శివుఁడు, కొట్టివై
 చెన్=ఖండించివైచెను, అనుచున్=ఇట్లనుచు, సిగ్గున్ అంతన్ కడిగి=వానిసిగ్గు
 ను అంతటిని కడిగి గాలించి, ద్రోహముల నెన్నన్=వానిదుష్కార్యములనుగణిం
 పఁగా, మత్సరంబుఎచ్చి=క్రోధము మఱింతయధిక మయి, తనయోజన్=తనరీతి
 ని, మానలేడు=వదలలేడు.

తా. (ఇచ్చట వర్ణింపఁబడినవన్నియును, మన్మథునికి సంబంధములేకుండి
 యును సంబంధముడునట్లుగాఁ గల్పించి చెప్పఁబడెనుగాన అలంకారము కవి

(ప్రాధోక్తి) ఓరిమన్నథా! నీకు రోసియేగదా! నీజనకుఁడు అవతారవ్యాజమున భూమిని జేరెను, నిన్నుఁ గన్నందులకే గద నీతల్లి యగ్నిప్రవేశము చేయవలసి వచ్చెను. నీయపకీర్తివలననేగద నీవది నె శారదాదేవి సకలజనులవారత పడెను. నీవలననే గద నీయన్నశిరము శూలి ఖండించెను. అని వాని సిగ్గునంతటిని గడిగి గాలించినప్పటికిని మఱింతకోపము హెచ్చి తనపనిని వదలుకొన కున్నాడుఁగదే!

సీ॥ నీకుఁ గేతనమాట ర నీచత్వ మనికదా?

వడిగచావున కొప్పి ర వలనుబడుట,

నీకు బలంబాట ర నీచత్వమనికదా?

నగుఁబాటు లనక కానలను బడుట,

నీకుఁ దా విల్లాట ర నీచత్వ మనికదా?

తెగువలకుఁ డిర్చి గానుఁగులఁ బడుట,

నీకు బాణములాట ర నీచత్వ మనికదా?

పవమాన సంగతి ర నవనిఁబడుట,

గీ॥ యిన్నిటికి సిగ్గు రాఁగ నీకేల రాదు;

మార! యిఁకఁ బోరవల దన్న ర మానఁ డెమ్మ॥ చెలియ॥ 75.

టీ. (మత్స్యములు) నీకుఁ గేతనమాట = నీ ఔక్కమునందుఁ బాలుచుట, నీచత్వము = లఘుత్వము, అనికదా = అనియెంచియేకద, చావునకుఁ డిప్పి = మరణించుటకై నను తలపడి, వలనుబడుట = బెత్తలు పన్నినవలయందుఁ బడి చచ్చుట. (పక్షులు) నీకుబలంబాట = నీకునేనగా నేర్పడుట, నీచత్వమనికదా! నగుబాటులు అనక = పరిహాసాస్పదము అనియెంచక, కానలను = అడవులను, పడుట = పొందుట. (చెఱుకు) నీకు విల్లాట = నీకు విల్లయి యపఖ్యాతినిజెందుట, నీచత్వమనికదా! తెగువలకుఁ డిర్చి = సాహసములకోర్చి, గానుఁగులను పడుట. (పుష్పములు) నీకు బాణములాట = నీకు అచ్చులగుట, నీచత్వమనికదా! పవమానసంగతి = గాలిదెబ్బలకు, అవనిక పడుట = భూమికిదెఱ్ఱుట. ఇన్నిటికిఁ = నీపరివారపరికరము లన్నిటికిని, సిగ్గు రాఁగ = సిగ్గు గలుగఁగా, మార! నీకేల రాదు = నీకేల సిగ్గు.

కలుగదు. ఇంకొ పోరవలదు=ఇంకపోరాడకు, అన్నె=అనియెంత చెప్పినను, మానఁడమ్మ=తనపనిని వదలఁడమ్మ.

తా. ఓరీమన్నథా! నీకుధ్వజమగుటకంటె చచ్చుటమేలనిగదా మీనములు వలయందుపడుట; నీకుబలమగుటకంటె నీచత్వమొకటిలేదని యెంచికదా పక్షులు పరిహాసములకయిన నోర్చి యడవిపా లగుట; నీకువిల్లగుటకంటె హీనత మొకటిలేదని తలఁచికద చెఱుకు తెగించి గానుఁగులలోఁబడి నశించుట; నీకు బాణములుగ నుండుటకంటె హీనతయొందులేదని భావించికదా పుష్పములు గాలిదెబ్బకు భూమిని ద్రెళ్లుట; మన్నథా! యిన్ని నీపరివారపరికరంబులకు సిగ్గు వచ్చినప్పుడు నీకేలర రాదు, అనియెంత చెప్పినను దనపనిని మానఁడుగదే. (ఇదివఱకును మన్నథోపాలంభనము-ఇంక చంద్రోపాలంభనంబునకు మొదలు పెట్టినది.)

సీ॥ భామల నిట్లేఁచఁ శ బట్టిగదా చంద్ర!

నీలోఁ గలంకంబు శ నిలిచిపోయె,

తరుణులయుసు రట్టె శ తాఁకికదా చంద్ర!

దిగ్దేశములఁ జెడి శ తిఱుఁగవలసె,

తెఱవల నెల్ల బాధింపఁగాఁ గద చంద్ర!

దినదినంబును గళల్ శ దీసిపోవు,

నబలలు నీరాక శ కడలఁగాఁ గద చంద్ర!

రేయిఁ జోరుఁడ వై చరీరింపవలసె,

గీ॥ రాజ వయి స్త్రీలఁ బోరాడ శ రాదటంచు,

నెన్నిఁజెప్పిన మత్సరం శ బేల మాను॥ చెలియ॥

76

టీ. చంద్ర=ఓయిందుఁడా! భామలకొ ఇట్లువఁచకొ పట్టికదా=స్త్రీలను శట్టు హింసింపఁదలపడికదా! నీలో కలంకంబు=నీయందు అపయశము (కలము), నిలిచిపోయెకొ=దక్కిపోయెను. చంద్ర! తరుణులయుసురు=స్త్రీలపాపము, అట్టెతాఁకికదా=అట్లు నిన్నుఁ జేరినందునఁగదా, చెడి=స్థితి చెడి, దిగ్దేశములకొ

తిఱుఁగవలసెన్ = దిక్కునుండి దిక్కుకుఁ దిఱుఁగవలసివచ్చెను. చంద్ర! తెఱవల
నెల్లన్ = స్త్రీలనందఱిని, బాధింపఁగాఁగద = హింసింపఁగాఁగద! దినదివంబును
కళల్ తీసిపోవున్ = దినమునకు దినము నీకు కళానష్టము గలుగును. చంద్ర! అబ
లలు = కాంతలు, నీగాకకున్ = నీవచ్చుటకు, అడలఁగాఁగద = దుఃఖించుటచేతనే
గదా! రేయిన్ = రాత్రి కాలమందు, చోరుఁడవౌచున్ చరింపవలసెన్ = దొంగ
వలెఁ దిఱుఁగవలసివచ్చెను, రాజవయి = ప్రభువయి (చంద్రుఁడవయి), స్త్రీలన్
పోరాడరాదు = ఆడువారితోఁ బోరాటము పెట్టుకొనరాదు. అటంచున్ = అ
ని, ఎన్ని చెప్పినన్ = ఎంత చెప్పినను, (వాఁడు,) మత్సరంబేలమానున్ = మాత్సర్య
ము నెందుకు వదలును?

తా. చంద్రుడా! నీవు స్త్రీలను హింశించుటంబట్టియేగదా! నీలో కలంకము
నిలిచియేపోయెను. నీవుదిక్కునుండి దిక్కుకుచేదిరి పాఱవలసివచ్చెను. దినదినము
నకును కళానష్టము కలుగుచువచ్చుట. రాత్రులయందు దొంగవలె తిఱుఁగులా
డుట. 'రాజు' అను పేరును గలిగి స్త్రీలను బాధించుట యేటిన్యాయముర! వల
దు, అని యెంత చెప్పినప్పటికిని, ఓసభీమణీ! తనక్రోధమును మానఁడుగదమ్మ.
(ఇఁకమలయాళమును ఉపాలంభించుచున్నది.)

సీ॥ మగువల నేఁచుట ర మారుతమా చూడు.

మెపుడు నిల్వక పఱుఁగెత్తవలసె,
నువిదల బాధింప ర నోపవనా ! చూడు

మేఁటిపాములు నిన్ను ర మ్రింగవలసె,
గాంతల బాధింపఁగఁ దెమ్మెరా ! చూడు

మట్టె నీకడుపునఁ ర బుట్టెకోఁతి,
గరితల నెరియింపఁగఁ సమీరా ! చూడు

బహుదేహములు సొఱఁబడుట లాయె,

గీ॥ ననుభవించియు నీస్థితు ర లరయవీవు.

మాను మన్న స్వభావంబు ర మానఁడమ్మ॥ చెలియ॥

టీ. మారుతమా = ఓమలయానిలుడా! చూడుము, మగువలకు ఏచుటకు = స్త్రీలను వ్యధ పెట్టుటచేతనే, ఎపుడు నిల్వక పలుగై తవలసెన్ = కాలూనిన చోట నిలుచుటకుగాక పలుగులు పెట్టవలసియున్నది. ఓపవనా! చూడుము. ఉవిదలబాధింపన్ = స్త్రీలను ఏచుటచేతనే, మేటిపాములు నిన్నుమ్రొంగవలసెన్ = పాములకు నీవు తిండియైతివి. తెమ్మెరా! చూడుము. కాంతలకు బాధింపగాన్ = స్త్రీలను హింసించుటచేత, కోతి నీకడుపున అట్టై పుట్టెన్ = ఆంజనేయస్వామి వానరముగా నీకుదయించెను. సమీరా = ఓవాయుడేవుడా! చూడుము గరితలకు ఎరియింపగాన్ = స్త్రీలను మంట పెట్టుటచేత, బహుదేహములు సోఱబడుట లాయెన్ = అనేకశరీరములందు వ్యాపించియుండవలసి వచ్చెను, ఈస్థితులు = ఈగతులను, అనుభవించియున్ = పొందియును, అరయవు = నీవుదెలియవు. మానుము = వదలిపెట్టుము; అన్నన్ = అనిచెప్పగా, స్వభావంబున్ = తన సహజగుణమును, మానడమ్మ = వదలడమ్మ.

తా. ఓపవమానుడా! విను. నీవు స్త్రీలను హింసించుటచేతనే, సదాగతివి యైతివి. పాములు నిన్ను మ్రొంగుచున్నవి. నీకడుపున వానరము పుట్టెను. నీవు సకలశరీరములయందుఁ జొచ్చి వచ్చుచున్నావు. ఇన్నిగతులు నీకుఁ గలుగుట లనుగూర్చి నీవు విచారింపవు. వదలిపెట్టుము. అని సఖియగో మారుతునిగూర్చి యెంత చెప్పుదును. వాడేమొ తనసహజగుణమును వదలఁడుగదే.

సీ॥ బొట్టుగట్టినపతి శ పోఁ ద్రోయు చుండఁగాఁ,
 పక్షులఁ దిట్టిన శ ఫలమదేమి?
 మగఁడు నామీఁద సరమ్మతి లేక యుండఁగాఁ,
 బవనుని దూషింప శ భాగ్యమేమి?
 సరసుఁడు చలమిట్లు శ సాధించు చుండఁగాఁ,
 బుష్పాస్త్రుఁ దెగడినఁ శ బుణ్యమేమి?
 అతిప్రియతముఁ డిట్లు శ మతి నెన్నకుండఁగా?
 చంద్రుని నిందింప శ సౌఖ్యమేమి?

గీ॥ చెలువుఁ డీలాగు నన్నిట్లు ర సేయు చుండఁ,

వారివారిని దిట్టిన ర వచ్చునేమి॥ చెలియ॥

78

టీ. బొట్టుకొ కట్టినపతి=మాంగల్యమును గట్టిన పెనిమిటి, పోకొత్తోయుచుండఁగాకొ=తిరస్కారము చేయుచుండఁగా, పక్షులకొ తిట్టినకొ ఫలమదేమి=పక్షులనుదూషించుట వల్లఁ గల్గుప్రయోజనమేమి? మగఁడు, నామీదకొ, సమృద్ధిలేక యుండఁగాకొ=ఇవ్వములేకుండునప్పుడు, పవనునిదూషింపకొ=గాలిని తిట్టుటచే, భాగ్యమేమి=ఏమిభాగ్యము వచ్చును. సరసుఁడు=రసికుఁడు, చలము ఇట్లు సాధించుచుండఁగాకొ=కోపమును ఇట్లు కొనసాగించుచుండఁగా, పుష్పాన్తుకొ=మారుని, తెగడినకొ=ఉపాలంభించుటచేత, పుణ్యమేమి=ఏమిసుకృతము? అతిప్రియతముండు=మిగులహితుఁడు, ఇట్లు=ఇవ్విధముగా, మతినెన్నకుండఁగాకొ=మనస్సులో గణింపకుండునప్పుడు, చద్రుంని నిందింపకొ=చంద్రుడూషణముచేత, సౌఖ్యమేమి=ఏమిసుఖము, చెలువుఁడు=విభుఁడు, ఈలాగు=ఇవ్విధముగా, నన్ను ఇట్లు చేయుచుండకొ=నన్నిట్లు అన్యధాకరించుచుండఁగా, వారివారిని తిట్టినకొ; వచ్చునేమి=ఏమిలాభము గల్గును?

తా. బొట్టును కట్టిన పెనిమిటియే వదలియుండునప్పుడు, పక్షులను, పవమానుని, మారుని, సోముని, దిట్టుటలచేతఁ బ్రయోజనంబేమి?

సీ॥ వానివౌశరములు ర వడిగఁ దిట్టెదమన్న

నవి యందఱకు యోగ్య ర మైనవిరులు,

వానిబలంబుల ర వడిగఁ దిట్టెదమన్న

చెట్లకొమ్మల వసించు ర జీవకొట్లు,

వానిగేహము పాదురపడఁ దిట్టుద మటన్న

మనమానములె వానిరమందిరములు,

వానినే పాడు గా ర వడి దిట్టుదమటన్న

నన్నేలు శ్రీహరి ర చిన్నికొడుకు,

గీ॥ తెలిసె నికమీద నంగజుఁ ॥ తిట్టరాదు

వల పెఱుంగనివిభు ననవలెను గాని॥ తెలియనీవేగి॥ 79

టీ. వాని వౌశరములన్ = మన్మథుని బాణంబులను, పడిగన్ తిట్టెదమ
న్నన్ = శీఘ్రముగా శపియింతుగా! యని తలఁచినచో, అవి = ఆ బాణములు, అం
దఱకును, యోగ్యమైన = యుక్తమయిన, విరులు = పువ్వులు, వానిబలంబులన్ =
వాని సేనలను, పడిగఁ దిట్టెదమన్నన్, అవి = ఆ పక్షిగణములు, చెట్లకొమ్మలన్ = చె
ట్లశాఖలపై, పసింఁచుజీవకోట్లు = వాసము చేయు ప్రాణిలోకము, వాని గేహముపా
డుపడన్ = వానియిల్లు కూలునట్లుగా, పడిగఁ దిట్టుదము అన్నన్, మనమానము
లె = మనగుట్టుపట్టులే, వానిమందిరములు = వానియిండ్లు, వానినే పాడు గాన్ =
వాడే నశించిపోవునట్లు, పడిగఁ దిట్టెదమన్నన్, నన్నేలుశ్రీహరి = నన్ను రమిం
చునట్టి శ్రీనివాసమూర్తియొక్క, చిన్ని కొడుకు = ముద్దులకొడుకు, తెలిసెన్ =
తెలియవచ్చెను. ఇకమీదన్ = ఇకను, అంగజున్ = మారుని, తిట్టరాదు = దూ
షింపరాదు. వల పెఱుంగనివిభున్ = నా మోహమును గనుఁగొననిపతిని, అనవలె
నుగాని = దూషింపవలెనుగాని.

తా. మన్మథుని బాణమును దిట్టుదమన్ననో! అవియందటిచేతను ఆదరింపఁ
బడు పుష్పములు, వానిబలములను దిట్టుదమన్ననో! పాపము! అవి తరుశాఖలప
సింఁచుపక్షిగణము. వానిగృహమును దిట్టుదమన్న మనగోప్యసీమలే వానివౌమం
దిరములు. వానినే దిట్టుదమన్న వాడు నాజీవధనమయిన శ్రీనివాసమూర్తికి
ముద్దులకొమరుఁడు. తెలిసెను. నా మోహమును గనుఁగొనని విభుననవలెనుగాని,
యింక, సభీమతల్లి! మదనుని దూషింపరాదుసుమీ.

సీ॥ తలిదండ్రులను బాసి ॥ దా నొకరింటిలో

బెఱిగినవానికి ॥ బ్రేమ గలదె?

మాటమాత్రన మేనమామను జంపిన

కఠినాత్మునకు నేల ॥ కరుణ పుట్టు?

జారచోరులు గాంచు ॥ జాడలమెలఁగెడు

పలుగాకి కిపుడేల శ్ర భనులు పుట్టు?
నాకట నెంగిలిశ్చ నైన రోయక తిను

దుర్బుద్ధి కేలాగు శ దోచు మమత?

గీ॥ ఇట్టివాడని మావారి శ కెఱుక లేక

యిచ్చినప్పుడు గుణదోష శ మెంచనేల॥ చెలియ॥

80

టీ. తల్లిదండ్రులను బాసి = కన్న వారిసతోలగి, తాను ఒకరింటిలో = తాను అన్యులయింటియందు, పెటిగినవానికి = వర్ధిల్లినవానికి, ప్రేమ గలదె = ప్రీయ ముపుట్టుకొనివచ్చునా? మాటమాత్రన = ఒకమాటకే, మేనమామను జంపిన కఠినాత్తునకు = మామయైనకంసుని వధించిన కష్టహృదయునకు, ఏలకరుణ పుట్టు = దయయేలగలుగును? జారచోరులు = విటులును దొంగలును, కాంచుజాడలకు మెలగెడుపలుగాకి = పోవునట్టిరీతులను పోవుపలువకు, ఏలభ్రమ లుపుట్టు = తనకామినిని ఏలభ్రమనొందికాంచును. ఆకట = ఆకలివేళలం దు, ఎంగిలి నైన = కుడువఁగామిగిలిన యన్నమనైనను, రోయక తిను దుర్బుద్ధి కి = విసుగుజెందక తినునట్టి చెడుగుకు, మమతలేలాగుతోచు = ప్రీతియెట్లు గానఁబడును? ఇట్టివాడు = (శ్రీహరి) యిన్ని పోకలుగలవాడు, అనిమావారి కి = ఎఱుక లేక = అనిమాతల్లి దండ్రులకు జ్ఞానములేక, ఇచ్చినప్పుడు = నన్నొసఁ గినప్పుడు, గుణదోషములకు = మేలుసెబ్బరలను, ఎంచనేల = ఏలగణింపవలెను?

తా. పుట్టినప్పుడే తల్లిదండ్రులను బాసి ప్రవాసముచే వర్ధిల్లినవానికి ప్రేమ యెక్కడిది? తనమేనమామ కంసుని మాటమాత్రమునకే వధించిన కఠినహృద యునకు కరుణారసం బెక్కడిది? జారచోరశిఖామణికి పత్నిప్రతంబెక్కడిది? భుక్తశేషమును నైతముభుజించు స్వామికి మమతయెక్కడిది? ఇట్టివాడలను పరమజ్ఞానముచేత నిర్ణయింపఁజాలక మాధులయి నన్నొసంగిరే, పిమ్మట గుణ దోషసంభావనంబులవలనప్రయోజనమేమి?

సీ॥ గోవులఁ గాయఁగా శ గోపాలుఁ డితఁ డని

పెంపఱఁ బిలిచెడి శ పేరు గలిగె,

వసుధలోఁ పలఁ జంద్రవంశసంభవుఁ డౌట
 విటివి యాకులముకుఁ శ గఱయుఁ గలిగె,
 మేటిబలాధ్యులుఁ శ మిత్రులై యుండియు
 రాజ్యాధిపత్యంబు శ పూజ్యమయ్యె,
 నలజోగిగములకు శ నణఁగినవాఁడౌట
 కేవలమా నపకీర్తి గలిగె,

గీ॥ నిట్టివాఁడని గుణముల శ నెన్నుచున్న,
 సిగ్గు తలయెత్తనీ దేమి శ సేతునమ్మ॥ చెలియ॥

81

టీ. గోవులన్ కాయఁగాన్ = ఆవులను మేఁపుటచే, గోపాలుఁడితఁడని =
 గోవులను పాలించువాఁడితఁడని, పెంపఱన్ పిలిచెడి పేరు గలిగె = గౌరవము
 నశించునట్లుగా పిలుచునట్టి పేరు గలిగెను. వసుధలోపలన్ = భూమండలము
 నందు, చంద్రవంశసంభవుఁడౌటన్ = (నకలంకుఁడగు) చంద్రునియొక్క వంశంబు
 నందు జన్మించినవాఁడగుటచేత, విటివియాకులముకున్ = గొప్పవంశమునకు, క
 ఱయుఁగలిగెన్ = (కలంకము) మలినముగలిగెను. (కలంకముగలవానివంశమును
 గలంకము తోడిదేయని) మేటిబలాధ్యులు = బలాధికులైన ధర్మరాజాదులు; మి
 త్రులైయుండియున్ = స్నేహితులై యుండియును, రాజ్యాధిపత్యంబు = ఏలుబడి,
 పూజ్యమయ్యెన్ = కూన్యమాయెను. అలజోగిగములకున్ = జోగులగుంపుకు,
 (యోగీశ్వరేశ్వరులకు) అణఁగినవాఁడు డౌటన్ = లొంగినవాఁడగుటచేత, అనఁ
 గా భక్తపరాధీనుం డగుటంబట్టి, కేవలమా = మిగులహైన్యమైన, అపకీర్తి
 గలిగెన్ = అపయశము సంభవించెను, (జనులు) ఇట్టివాఁడని = ఇట్టియోగ్యతగల
 వాఁడని, గుణముల నెన్నుచున్నన్ = గుణములను తెక్కపెట్టుచుండఁగా, సిగ్గు
 తలన్ ఎత్తనీదు = సిగ్గు తలను ఎంచుచున్నది, ఏమి సేతునమ్మ = ఓచెలీ! యేమిచే
 యుదునే.

సీ॥ తల్లిదండ్రులయింటఁ శ దనపొట్ట పూడక
 గొల్లయై గోవులఁ శ గోరి కాచె,

నంతటనై నఁ బేరరాకలి దీఱక

లీల వెన్నను దొంగిరిలింప సాగె,

కట్టుబట్టలు లేక ర కాంతలు వదలిన

యంశుకంబులఁ బొంచి ర యపహరించె,

జారచోరతమీఱి ర సంచరించుచు నుండి

చెట్టుకుఁ దల్లిచేఁ ర గట్టఁబడియె,

గీ॥ ననుచు నీవల వింటినే ర యమ్మ చెల్ల,

మున్నె యెఱిఁగిన నేనేల ర మోసపోదు॥ చెలియ॥

82

టీ. తల్లిదండ్రులయింటింట్ = తనపితలయింటియందు, తనపొట్టపూడక = తనక
డుపులిండక, గొల్లయై = పసులకాఁపరియై, గోవులన్ కోరికాచెన్ = ఇవ్వపడి ఆ
వులను మేఁపెను, అంతటన్ అయినన్ = అందుచేతను, పేరాఁకలితీఱక = తనయ
ధికక్షుత్తుతీఱక, లీలన్ = విలాసముగా, వెన్ననుదొంగిరించెన్ = నవనీతిమునుదొం
గిలింపసాగెను, కట్టన్ బట్టలులేక = ధరించుకొనుటకు వస్త్రములులేమిచే, కాంత
లు వదలినయంశుకంబులన్ = స్త్రీలుగట్టి వదలినబట్టలను, అపహరించెన్ = దొంగి
లెను, జారచోరతన్ = విటుఁడుగాను దొంగగాను, మీఱిసంచరించుచున్ =
(న్యాయమునకు) అతిశయించితిటుఁగుచు, చెట్టుకున్, తల్లిచే కట్టఁబడియెన్ =
తల్లివలనఁ జెట్టుకు కట్టఁబడెను, అమ్మచెల్ల = ఆశ్చర్యము! అనుచున్ ఈవలవింటి
నే = ఇట్టివలవిన్నదాననే! మున్నె యెఱిఁగినన్ = ముందుగాఁ దెలిసియుంటి నేని,
నేనేలమోసపోదున్ = నేను మోసముపోయియుండనుగదా!

తా. తన్నుఁ గన్నవారియింటియందు తనపొట్టనునిండింపకొనఁజాలక గొల్ల
యైపసులనుగాపెను, అంతటితోనైనను దనయాకలిని దీర్చుకొఁజాలక, వెన్న
నుదొంగిలింపసాగెను. కట్టుబట్టలకు సైతము గతికానక స్త్రీలబట్టల నపహరించె
ను, తల్లి చెట్టుకుఁ గట్టునట్లుగా జారచోరులతో మెలఁగసాగెను, అమ్మా! ఇట్టి
వాడని మొదటనే తెలిసియుండిన నేనేల మోసపోదును.

సీ॥ సిగ్గింతయునులేక శ్చెల్లెల్లికై దాను
 గుంటెనవాడైన శ్చొంటె యితఁడు,
 తనమేనమామను శ్చదయ యింతయును లేక
 ద్రుంచివైచిన గొప్పద్రోహి యితఁడు,
 జనకునితోఁబుట్టు శ్చచనరాదు నాక యా
 రాధను బొందినశ్చవాత్యుఁ డితఁడు,
 కులసతీమణు లింటఁ శ్చగోరి చరింపఁగాఁ
 బరభామలను బొందు శ్చపాపి యితఁడు,

గీ॥ అనుచుఁ జెప్పట నిజమయ్యె శ్చనతివలార!

యిట్టికఠినాత్ము డిక నన్ను శ్చనేఁచఁ డటరె॥ చెలియ॥ 83

టీ. తాను=శ్రీకృష్ణుఁడు, సిగ్గింతయులేక=స్వల్పమయినను సిగ్గులేక,
 చెల్లెల్లికై=సహోదరియగు సుభద్రకై=కుంటెనవాఁడు, కూర్చిపెట్టువాఁడు, అ
 యినకొంటె ఇతఁడు=అగునట్టిదుష్టుఁడుఇతఁడు, దయయింతయునులేక=కొం
 చెమయినను అక్కటికములేక, తనమేనమామను=తనతల్లితోఁబుట్టు వగుకం
 సుని, ద్రుంచివైచిన=చంపివేసిన, గొప్పద్రోహియితఁడు=అధికద్రోహచింత గ
 లవాఁడితఁడు, జనకునితోఁబుట్టు=తండ్రితోడఁబుట్టినది, చనరాదునాక=పోవ
 కూడదుఅనక, రాధను=రాధికను, గూడినవాత్యుఁడితఁడు=చేరిననీచుఁడితఁ
 డు, గోరి=తన్నుగోరి, కులసతీమణులు=భార్యలు, ఇంటఁచరింపఁగాఁ=ఇం
 టియందు మెలఁగుచుండఁగా, పరభామలను పొందుపాపి యితఁడు=ఇతరస్త్రీ
 లనుగూడునట్టిపాపియితఁడు, అనుచుఁచెప్పట=అనిజనులాడుట, అతివలార=
 స్త్రీలార! నిజమయ్యె=యథార్థములయ్యెను, ఇట్టికఠినాత్ముఁడు=ఇట్టిదుష్టుఁ
 డు, నన్నేఁచఁడటరె=నన్ను హింసింపకుండునా.

తా. చెల్లెలికిఁగాను తాను సిగ్గునువదలి కుంటెనతనమునకు లోబడెను. తన
 మేనమామ కంసుని దయలేక చంపెను. తండ్రితోఁ బుట్టినదగురాధికతోడఁ
 జాపమునుదలపోయకయే కూడెను. భార్య లింట మెలఁగుచుండఁగా నన్యస్త్రీ

లతోపాందిక నలుపును. ఇట్టికొంటెకును, ద్రోహికిని, వ్రాత్యునకును, పాపికిని, మార్దవహృదయముండునో? అట్టివాఁడు నన్నెట్లు లేచకుండును?

సీ॥ ఎప్పు డే నల్లఁగా ర నింట నుండెడివాఁడు

తిన్నఁగా నలుకల ర దీటసాగె,

పలుకక సైఁగల ర బనులు సెప్పెడివాఁడు

చెప్పకమును పనుల్ ర నేయసాగె,

కొదువల నెన్నుచు ర గోపగించెడువాఁడు

పడఁతి కోపింప ర దా ర నడలసాగె,

మ్రొక్కి వేడినగాని ర మోడి మాననివాఁడు

పెక్కులు బతిమాలి ర వేడసాగె,

గీ॥ వలపుమందులు దలకెక్క ర వలచెఁగాక,

లేకయుండిన వాఁడేల ర రాకమాను॥ చెలియ॥

84

టీ. ఎప్పుడున్ ఏను అలుఁగఁగాన్ = ఎప్పుటికిని నేను కోపించుచుండఁగా, ఇంటనుండెడివాఁడు = నాయుంటియందే పడియుండువాఁడు, తిన్నఁగాన్ = మెల్లఁగా, అలుకలన్ దీటసాగెన్ = కోపములకు గడిదే తెను, పలుకక సైఁగలన్ = మాటలాడకయే సంజ్ఞలచేత, పనులు చెప్పెడివాఁడు = పనులను చెప్పనట్టివాఁడు, చెప్పకమును = నేను చెప్పటకుఁబూర్వమే, పనుల్ నేయసాగెన్ = చెప్పటకుమునుపే పనులుచేయుటకు మొదలుపెట్టెను, కొదువలన్ = తక్కువలను, ఎన్నుచున్ కోపగించెడివాఁడు = భించించుచును కోపము చేయువాఁడు, పడఁతికోపింపన్ = అస్త్రీయలుకచెనఁగా, తాను, అడలన్ సాగెను = దుఃఖింపసాగెను, మ్రొక్కివేడినన్ కాని = నమస్కరించి ప్రార్థించిన నేగాని, మోడిన్ మాననివాఁడు, పెక్కులుబతిమాలి వేడసాగెన్ = అనేకవిధముల బతిమాలి ప్రార్థించుకొనసాగెను, వలపుమందులు దలకెక్కన్ = దానిప్రయోగించు వశీకరుణౌషధంబులు తలవఱకు వ్యాపింపఁగా, వలచెనుగాని, లేకయుండినన్ = అట్లుగాకుండిన, వాఁడేలరాకమానున్ = వాఁడేల రాకయుండును.

తా. ఇచ్చట ధీరాధీర నాయక గావర్ణించుచున్నవాఁడు-ధీరాధీరలక్షణము-
 “అలిగివాచాయుక్తి, నన్నిటదండించు ప్రౌఢధీరాధీర ప్రాభవమున” అని పతి
 ని సర్వవిధంబులను దండించుసామర్థ్యము గలనాయక, ఎప్పుడయినను నేనుఅ
 టుఁగఁగా ఇంటియందే పడియుండువాఁడు తిన్నఁగా తా నటుఁగుటకు తీరినవాఁ
 డయ్యెను. పలుకక సంజ్ఞలచేతనే పనులనుజెప్పువాఁడు, ఆచేడియచెప్పకముందే
 తాను బనులు సేయసాగెను, ఎప్పటికిని కొదువలను ఎన్నుచు కోపగించుకొను
 వాఁడు ఆపడఁటి కోపగింపఁగా వ్యధపడసాగెను, మ్రొక్కి వేడుకొన్న నేగాని
 మోడివదలనట్టివాఁడు అనేకవిధంబులను దాని బతిమాలసాగెను, అతఁడేమిచే
 యును. అదిపెట్టినమందులు తలకెక్కెను, అట్లు లేకున్న అతఁ డిదటికి దాక
 మానునా?

సీ॥ పొరుగింటి కేలాగు శ పోతివిరా! యంచు

జడకొద్ది గొట్ట నా శ కెడదరాదు
 మాపు లాయంతిలో శ మాట లాడితి వంచు
 మూఁతులు వైదున నాశచేతఁ గాదు,
 దక్కినమగనిచే శ మ్రొక్కించుకొనియెడు,
 చాతురినేర్పు నాశచేతఁ గాదు,
 రతిఁగోరి పతి నన్ను శ బతిమాలుకొనఁజేయు
 చేతలవగలు నాశచేతఁ గాదు,

గీ॥ గనుకఁ దా నందు నున్నాఁడు శ కరుణలేక

యట్టినడవడి నాచేత శ నొనటమ్మ ॥ చెలియ॥

85

టీ. పొరుగు ఇంటికిఁ = ఇతర స్త్రీ యింటికి, “ఏలాగు పోతివిరా” అంచుఁ =
 ఏవిధముగా పోయినావటరయని, జడకొద్దికొట్టఁ = జడనుకొనికొట్టుటకు, నా
 కెడదరాదు = నాకుమనసురాదు, ఆయింతిలోఁ = అ స్త్రీలో, మాఁపులు = రేలు
 మాటలాడితివంచుఁ = మాటలాడితివిగాయని, మూఁతులు పొదుషఁ = బుగ్గులుపొ
 దుచుటకు, నాచేతఁగాదు, దక్కినమగనిచేతఁ = తనకు వశ్యుడయినపురుషుని

చేత, మ్రొక్కించుకొనియెడు = నమస్కరింపజేసికొనెడు, చాతురి నేర్పు నాచేతఁగాదు = చాతుర్యముతోడి నేర్పు నాచేతఁగాదు. రతిఁగోరి = క్రీడలనఁజేయించి, పతి = విభుఁడు, నన్ను బతిమాలుకొనఁ జేయుచేతలవగలు = నన్ను వేడుకొనునట్లు చేయించు పనులయొక్క వింతలు, నాచేతఁగాదు. గనుక = కాబట్టియే, కరుణలేక = దయలేక, తానుఅందునున్నాఁడు = తానచ్చట నేవసించుచున్నాఁడు, అట్టి నడవడి = అట్టిచర్య, నాచేతఁ బౌనఁటమై = నేను చేయుటకగునా?

తా. పొరుగింటి దానిపాంశలరా నీకు, అని జడలతో వ్రేటుపాటులను చూపుటకు నాచేత ఁగాదు. రేలు ఆయింతిలో మాటలేమిరా! యని బుగ్గలుపొడవ నాకు మనస్సురాదు. లోబడిన పెనిమిటిచేత దండములను బెట్టించుకొను చాతురి నాకు లేదు. పతి రతినికోరి నన్ను బతిమాలికొనునట్లు చేయించుటకు నావల్లఁగాదు. కాబట్టియే నాయందు కరుణ లేక, యందువసించుచున్నాఁడు. అట్టి నడవడికలు నాకువచ్చునమ్మ?

నీ॥ కులగోత్రములు రూపు శ గుణము మానము లేని

వానికి నన్నీయ శ వచ్చునటరె?

నీటుగఁ బాముపై శ నిద్రించు మాయల

వానికి నన్నీయ శ వచ్చునటరె?

యెల్లజోగులమనం శ బిల్లుగాఁ దిరిఁగెడు

వానికి నన్నీయ శ వచ్చునటరె?

వావివర్తనబంధు శ వర్గంబు లేనట్టి

వానికి నన్నీయ శ వచ్చునటరె?

గీ॥ యిట్టివానికి మావార శ లిచ్చినపుడె?

నడలతోఁ దట్ట యెండఁగా శ వలసివచ్చె. ॥ చెలియ ॥

86

తా. కులగోత్రములు రూపు గుణము మానములేని = (నిర్గుణబ్రహ్మమునకు కులము గోత్రము ఆకారము సత్వాదిగుణముల పరిమాణముఇవలెవనుట.) నత్కులమును, వంశమును, అందమును, సద్గుణమును, సిగ్గును లేనట్టివానికీ, నన్ను ఈయ

వచ్చునటరె=నన్నొసంగవచ్చునా? నీటుగ్=అందముగా, పాముపై= (కేషాహిపై) పాముమీఁదుగా, నిద్రించుమాయలవానికి=నిదురఁజేందు మోసగానికి, నన్నీయవచ్చునటరె, ఎల్లజోగులమనంబు=(యోగీశ్వరుల హృదయము) బిచ్చగాండ్రమనస్సులే, యిల్లుగా తిటిగెడువానికి=నివాసముగా చరించువానికి, నన్నీయవచ్చునటరె, ఇట్టివానికి మావారలిచ్చినపుడె=మాపెద్దలు ఇట్టివానికిచ్చినకాలమందే, షడ్జతోడతట్ట యెండఁ గావలసివచ్చె=వడ్లుఎందునప్పుడు దానిని వహించినతట్టయును ఎండవలసిన సామ్యము నీర్పడెను.

తా. కులగోత్రములు మొదలగువాని లేనివానికి ఎట్లు మాపెద్దలియవచ్చును. పాముపై నిద్రించుమాయలానికి మాపెద్దలొసంగవచ్చునా? జోగులమనసుకువచ్చినవాని కెట్లు మాపెద్దలు నన్నీయవచ్చును? వావివర్తనలు లేనట్టివానికి నన్నిచ్చుట యుక్తమటరె? యిట్టివానికి మావారొనఁగుటచేత నేగదా షడ్జతోడ తట్ట యెందునట్లు కష్టము లనుభవింపవలసివచ్చెను.

సీ॥ మరుశరవృష్టిచేర మాలేమ దాశక

విరహాగ్నివెతలను ర వేగె ననవె?

వేగించుచో మోము ర వెలవెలఁ బోవుచు

చిడిముడిచే శయ్యఁ ర జేరె ననవె?

చేరి తానటు చలఁచి తయై వాకిట

నీకై నిరీక్షించి ర నిలుచు ననవె?

నిలిచి నీరాకలు ర నిక్కముల్ గామికి

మించినతమిఁ ద త్తరించె ననవె?

గీ॥ త త్తరంబున జీవముల్ ర దాశవనుచు

నెనరుగాఁ దెల్పఁజాలిన ర నెలఁత వీవు ॥ చెలియ॥

87

టీ. మరుశరవృష్టిచే=మదనుని బాణపాతములకు, మాలేమ దాశక=మాపడుచు ఓర్వనిదై, విరహాగ్నివెతలను వేగె ననవె=విరహవేదనలపరితపించెననుమా? వేగించుచో=హింస లొందునప్పుడు, మోము వెలవెలఁబోవుచు=మొ

గమువెల్లనగుచు, చిడిముడిచేకొ = తొట్రుపాటుచే, శయ్యకొ చేరెననవె = పడుకను జేరెననుమీ, అటుకొ చేరి = అట్లుచేరి, తాను చలచి తయై = చలించుమదిగలదై, వాకిటకొ = వీధిగుమ్మమునొద్ద, నీకై నిరీక్షించి = నీకై యెదురుచూచి, నిలుచుననవె = నిలుచునని చెప్పమా, నిలిచి, నీరాకలు = నీవువచ్చుటలు, నిక్కముల్ గామికికొ = నిజముగానందుకు, మించినతమికొ = అతిశయించిన తమకముచే, తత్తరించుననవె = తొట్రెలు ననుమీ, తత్తరంబునకొ = తొట్రుపాటుచే, జీవముల్దాళవనుచుకొ = ప్రాణవాయువులు ఓర్చియుండవనుచు, నెనరుగాకొ = కృతజ్ఞతతో, తెల్పుజాలిన నెలతవు = తెలుపఁగలిగినదానవు. ఈవు = నీవు.

తా. మన్మథబాణపాతములకు మగువ దాళజాలక విరహాగ్నిచే వేగుచున్నదనుము. గ్లానిభావముచే మోమువెల్లననుజేంది శయ్యనుపొందుననుము. స్థిరచిత్తకాక చిడిముడిపాటుతో, వాకిట నీకై నిరీక్షించుచుండుననుము. అట్లు నిలిచి, నీరాక నిజముగామికి, తమితత్తరంబుల ననుభవించు ననుము. తత్తరములదాని జీవన్ములెట్లోర్చి నిలువఁగలదని చెప్పము. నెనరూని నాకై చెప్పఁగలిగినదాన వీవగుటచేత, త్వరితముగాపోయి చెప్పి కృష్ణుని తోడితెచ్చు.

సీ॥ విరితూపులను గల్గురవెతల నీవియెఱుంగు

మేటివెన్నెలకాక ర మే నెఱుంగు,

చనుఁగవసాగరులరసడి రైక యెఱుఁగును

తమితమకంబు చిర త్తంబెఱుంగు,

కడువడి మైకాక ర కట్టువల్వయెఱుంగు

కలఁగి వేసటపాటు ర గండ్లెఱుంగు

నచ్చోటి పులకల ర ననఁ బెందొడ లెఱుంగు

మఱిమఱికోర్కుల ర మన మెఱుంగు.

గీ॥ మీకుఁ దెలియునొ నావెత ర ల్నాకుఁదెలియుఁ

దడవుసేయక నీవతిత్వరితముగను॥ చెలియ॥

టీ. విరితూపులను గల్లువెతలన్ = పుష్పబాణములవలని బాధలను, నీవియె
 టుంగున్ = పోకముడి యెటుంగును, మేను = దేహము, మేటివెన్నెలకా
 కన్ = అధికమయిన చంద్రునివలనితాపమును, ఎటుంగున్ = తెలియును, చనుగ
 వపొగరులనడిన్ = చండ్రజంటయొక్క గర్వమువలనిరచ్చను, రైకయెటుంగు =
 కంచుకంబు దెలియును. చిత్తము, తమి = తహతహపాటులయొక్క, తమకం
 బున్ = ఉద్రేకమును, ఎటుంగున్ = తెలియును. కడువడిన్ = మిక్కిలిగా, మై
 కాకన్ = దేహమునందలి యుష్ణమును, కట్టువల్వయెటుంగున్ = కట్టిన శీర
 కుఁ దెలియును. కలఁగి = కలఁతనుజెంది, వేసటపాటున్ = వేసరిపడుటలను, కండ్ల
 టుంగున్ = కండ్లకుఁ దెలియును. అచ్చోటిపుల్కలన్ = ఆస్థలమునందలిగగు
 ర్పాటులను, అన్నన్ = అన్నచో, పెందొడ లెటుంగున్ = పెద్దతోడలకుఁ దె
 లియును, మనము = మనస్సు, మఱిమఱి = పలుమఱు, పుట్టుకొని పచ్చనట్టి, కో
 ర్కులన్ ఎటుంగున్ = కోరికలనెటుంగును. మీకుఁ దెలియునొ = మీకేమి దె
 లియును? నావెతల్నాకుఁ దెలియున్ = నాహింసలు నాకుగా తెలియును.
 కాబట్టి, తడవుసేయక = ఆలస్యపఱచక, నీవు; అతిత్వరితముగన్ = మిగుల
 వేగముగా, (పోయి శ్రీకృష్ణునితోడుకొని రమ్ము.)

తా. నానీవీబంధమునకుఁ గదా పుష్పబాణములవలని వ్యధ దెలియు
 ను! మేనుకుగా తెలియును వెన్నెలకాకవలని తీవ్రత! టైకకు తెలియును
 చనుగవ పొగరులనడి! మనస్సునకేగాని తమకమువలని తహతహలు దెలియు
 నా? నాశరీరముయొక్క కాక నాకట్టుబట్టు దెలియును. నాకండ్లకు నా
 వేసటపాటు దెలియును. నాకోర్కులు నాహృదయమునకుఁ దెలియును. మీ
 కేమియెఱుక? నాహింసలు నాకుగా తెలియును. కాబట్టి యాలస్య పఱచక
 త్వరితముగా శ్రీకృష్ణుని తోడికొనిరమ్ము.

సీ॥ ప్రాణేశుఁ డూరికిఁ ర్ బయనమై పోవంగఁ

దొడఁబడి యెదు రాచుఁ ర్ దుమ్మనై తి,

నది యెంత కాదని ర్ యశ్రద్ధఁజేసిన

బోరానిదిన మని ర్ బొంకనై తి,

నాకెవై మరులున్న ర దని యేగఁజూచిన
 నడ్డమై నిలిచి పోరాడనైతి,
 కపటమైత్రిని జూపి ర కదలిపోఁజూచిన
 పొంచి నే మఱి వెంబడించనైతి,

గీ॥ నీయుపాయంబు లానాఁడె ర యెఱిఁగియున్న,
 వెట్టిదాననె నే నేల ర విడుతు నతని॥ చెలియ॥

89

టీ. ప్రాణేశుఁడు=విభుఁడు, ఊరికిఁ పయనమై పోవంగఁ = దేశాంతర
 మునకుఁ బ్రయాణపడునపుడు, తొడఁబడి=పూని, ఎదురొచ్చుచున్ననైతిఁ = ఎ
 దురుతున్న తుమ్మకపోతిని, అదియెంత=ఆతుమ్మెంతమాత్రము, అనఁగాఁ (దుమ్ముట
 వల్లనగు నపశకున మేమాత్రము) అని, అశ్రద్ధఁజేసినఁ = నిర్లక్ష్యము చేసినయెడ
 ల, పోరానిదినము = సుదినము కాదు, అని బొంకనైతిఁ = అని యబద్ధము లా
 డనైతిని. ఆకపైఁ = ఆయిల్లాలి మీఁదుగ, మరులున్నదని=మోహమున్న
 దియని, ఏగఁజూచినఁ = పోఁజూడఁగా, అడ్డమునిలిచి=త్రోవ కడ్డుపడినిలిచి
 పోరాడనైతిఁ. కపటమైత్రిని జూపి=కపటస్నేహమును జూపి, కదలిపోఁ
 జూచినఁ = జరుఁగుటకు ప్రయత్నించిన యెడల, నేను, పొంచి=కాఁచుకొ
 ని యుండి, మఱి వెంబడించనైతిఁ = వెన్నంటి పోనైతిని, అనాఁడె=ఆదినము
 నందె, ఈయుపాయంబు లెఱిఁగి యున్నఁ = ఈయుక్తులను దెలిసికొని
 యుండినయెడల, వెట్టిదాననె=నేను వెట్టిపట్టినదాననో? అతనిఁ = విభుని, ఏల
 విడుతుఁ = ఎందుకు వదలిపెట్టుదును?

తా. కాంతుఁ దూరికని ప్రయాణ మగునపుడు అపశకునముగా తుమ్మనై
 తిని. దానిని లక్ష్యము నేయక యతఁడు కదలి పోవఁజూచెనో, ఇది ప్రయాణము
 నకు నర్హము కానిదినమని బొంకనైతిని. దానిమీఁద మరులున్నదని పోఁజూ
 చునపుడు అడ్డుపడి పోరాడనైతిని. కపటస్నేహమును జూపి కదలిపోవుటకుం
 కింపఁగా వెంబడియే వెళ్లనైతిని. ఆదినమునకే యీయుపాయంబులన్నియును
 దెలిసి యుండినయెడల నేనేమి వెట్టిదాననో విభుని విడిచిపెట్టి యుండుటకు?

సీ॥ జంటఁబాయక పైఁడికంటులు దిఱుఁగఁగాఁ
 జూడ నామది కెంతోవేడు కయ్యె,
 వెంటిపై మరులూని ర వెన్నాడుమృగములఁ
 జూడ నామది కెంతోవేడు కయ్యె,
 రతిబంధములచిత్రరచనలప్రతిమలఁ
 జూడ నామది కెంతోవేడు కయ్యె,
 కవఁగూడి సతిపతుల్ ర గలసి పెనంగుటల్
 విన్న నామది కెంతోవేడు కయ్యె,

గీ॥ నెట్టిజంతువులందైన ర నెవరికైన,
 విభులు మగువల నిట్లేచ ర వింటిరటరె॥ చెలియ॥ 90

టీ. పైఁడికంటులు = పైఁడికంటులనుపతులు, జంటఁబాయక = జోడువేడక,
 తిరుఁగఁగాఁ = సంచరించుచుండఁగా, చూడక = (అపతులదాంపత్యసౌఖ్య
 మును) చూచుటకు, నామదికె, ఎంతోవేడుకయ్యె = ఎంతోసంతోషము
 గలిగెను, వెంటిపై = స్త్రీజాతిమృగముమీఁద, మరులు డిని = మోహమును
 గలిగి, వెన్నాడుమృగముల = వెంటనంటుమృగములను, చూడక నామది
 కెంతోవేడుకయ్యె, రతిబంధముల = క్రీడాబంధములతోడి, చిత్రరచనల ప్రతిమ
 ల = చిత్రపటములయందలివిగ్రహములను, చూడ నామది కెంతోవేడుక
 య్యె, సతిపతుల్ = భార్యభర్తలు, కవఁగూడి = జంటనుగూడి, కలిసిపెనంగు
 టల్ = కూడియాడి క్రీడలుసలుపుటలను. విన్న నామది కెంతోవేడుకయ్యె,
 ఎట్టిజంతువులందైన = ఎటువంటిప్రాణులయందయినను, ఎవరికైనను = ఎట్టిమ
 నుజాలకైనను, విభులు = పతులు, మగువల = స్త్రీలను, ఇట్లేచ = ఇట్లు హిం
 సించుచుండఁగా; వింటిరటరె = విన్నారా.

తా. పైఁడికంటులు జంటఁబాయక తిరుగుటలను స్త్రీమృగములవెన్నాడి
 మృగమృగములు తిఱుగుచుండుటలను, రతిబంధములతోడి చిత్రపురూపులను
 చూచుటకు నామది కెంతో వేడుకలను గలిగించును, స్త్రీలు తనపెనిమిటు

లతోడ మత్తధయుద్ధములందు పెనఁగుటలను వినుటకును నామనస్సెంతో
యానందమును జెందును, చెలియా ! ఇట్లు ఏప్రాణికోటియందైనను స్త్రీజాతిని
హింసించుటలను వినియున్నావా?

సీ॥ మగని నేమటక బల్లమమతల నుండెడి
సతు లెట్టివ్రతములు సలిపినారో,
పతికి నెంతో ప్రాణపదముగా నుండెడి
వనిత లేవరములు స వడసినారో,
ప్రాణేశుకాఁగిటఁ స బాయకయేయుండు
నింతు లేదానమ్మ స లిచ్చినారో,
ప్రియునితో రతికేళిఁ స బెనఁగుచు నుండెడి
చేడ లేధర్మముల్ స సేసినారో,

గీ॥ యేమి నేఁ గోరి నోచితి స నిందువదన?

అలుక విభునికి నానాటి స కలిశయించె॥ చెలియ॥ 91

టీ. మగనికొ ఏమటక = పురుషుని ఏమతీయుండక, మమతలకొ ఉండెడిసతు
లు = ప్రీతిమై యుష్వనట్టి స్త్రీలు, ఎట్టివ్రతములు సలిపినారో = ఎట్టినోములను నో
చికొనిరో, పతికికొ = విభునికి, ఎంతో ప్రాణపదముగాకొ ఉండెడివనితలు = మి
క్కిలి ప్రాణసమానమై యుండెడి స్త్రీలు, ఏవరములు పడసినారో = ఎట్టివరము
లను పొందియున్నారో ? ప్రాణేశుకాఁగిటకొ = మగనియాళింగనమునందే,
పాయకయయుండునింతులు = ఎడఁబాయక వసించు స్త్రీలు, ఏదానమ్మలిచ్చి
నారో = ఏవిధములయినమాసినవాఁనములను పెట్టుకొనిరో? ప్రియునితోకొ =
మగనితో, రతికేళికొ పెనఁగులాడుచునుండునట్టికాంతలు, ఏధర్మముల్ చేసి
నారో = ఎట్టిసత్కార్యములను చేసియుందురో ? ఇందువదన = ఓచంద్రముభీ !
ఏమి నేను గోరినోచితికొ = ఎట్టిప్రయోజనమునుగూర్చి నోచికొంటినోగాని, వి
భునికికొ = కాంతునకు, అలుక = కోపము, నానాటికికొ 'అతిశయించెకొ = దిన
దినమునకు వృద్ధిచెందెడిని.

తా. మిగులఁ బ్రేమతో మగని నేమటక జతకూడియుండునట్టి కాంతామణులు ఎట్టిసద్వ్రతములను దొలిజన్మములయందుఁ జేసినవారలో? మగనికి ప్రాణపదములుగా నుండునట్టిమగువలు దామే యుత్కృష్టపరములను బొందియుండువారలో? చిత్రేశు ఆలింగనమును వీడక సదా సుఖించునతీమణులు దామెట్టి మూసవాయనములను పెట్టికొనరో? ఎడవిడక ప్రాణేశుని రతిబంధముల సుఖించునితంబినీమణులెట్టివిశేషధర్మములను ఆచరించినవారలో! ఏమి గోరి నేను నోచినదాననోగాని, నావిభునికి అటుక నాయెడ సంభవించెను.

సీ॥ అతివల సారెకు ర సంపి వేసారితిఁ

బ్రత్యుత్తరంబైనఁ ర బలుకఁ డయ్యె,
వరుసఁగా ఖచితముల్ ర వ్రాసి పుత్తెంచితి

బాగుగా నవి చేతఁ ర బట్టఁడాయె,
ప్రియురాండ్రచేతఁ జెప్పించి వేసారితిఁ

గట్టడిమదిఁ జెవిఁ ర బెట్టఁడాయె,
నితరుల కే లంచ ర మిచ్చి నే బడలితి

నందులఁ బతి కల్క ర లధికమాయె,

గీ॥ నతనియిటురాక లవి మిధ్య ర లమ్మలార!

నాతి! నాప్రియురాలితరనంబుఁ గనవె॥ చెలియ॥

92

టీ. అతివల = స్త్రీలను, సారెకు అంపి = పలుమాణులును అంపి, వేసారితి = బడలితిని, బ్రత్యుత్తరంబైన = బదులుమాటయైనను, పలుకఁడయ్యె = మాటలాడఁడాయెను. వరుసగా = క్రమముగా, ఖచితముల్ వ్రాసి పుత్తెంచితి = రేఖనముల వ్రాసిపంపినాను. బాగుగా అని చేతఁబట్టఁడయ్యె = పొందికతో వాని గ్రహింపఁడాయెను. ప్రియురాండ్రచేత = హితలయినచేతలచేత, చెప్పించి వేసారితి = సందేశములను విన్నవింపించి బడలితిని. గట్టడిమది = కఠినహృదయముచేత, చెవిఁబెట్టఁడాయె = ఆచరించి వినఁడయ్యెను, ఇతరులకు, నేను లంచమిచ్చి, బడలితిని, అందుల = అట్టిచేతలచేత, పతి

కో = నాథునికి, అల్కలు = కోపములు, అధికమాయోక్ = అతిశయించెను, అమ్మ
లార! అతనియిటురాకలు = అతడిచటికివచ్చుటలు, అవిమిథ్యలు = అనునవియెం
తయును సత్యములు గావు. నాతి = ఓ చెలీ! నాప్రియురాలితనంబున్ = నాయిష్ట
రాలి భావమును, కనవె = చూడవె.

తా. అమ్మబారి! నాథునియొద్దకు పలుమాటును చేడియలను అంపి వేసారి నా
ను, బదులయినను చెప్పనో? అనేకజాబులనుకూడ పంపి బడలితిని; వానిని చే
త్తెనను దీసికొనునో? ప్రియురాండ్రచేఁ జెప్పించియును విసిఁగితిని. నాథుఁ
డు వానిని పెడచెవినిపెట్టును. ఇతరుల కంతోలంచును లిచ్చినాను. అందువల
న విభునికి మఱింతకోప మతిశయించెను. ఇంక చిత్రేశునిరాకలుమిథ్యలు. కాఁ
బట్టి నీప్రియురాలితనము ప్రకాశించునట్లు తోయజాక్షీ నాథుని తెచ్చు.

సీ॥ మున్నువాఁ డొకనాఁడు నన్ను ముద్దిడు మన్న

మోముటు ద్రిప్పితి న్ మోహనాంగి,

బతిమాలి'పాలిండ్లఁ న్ బట్టనీయవె' యన్న

కనరి'కొట్టితి నమ్మ న్ కంబుకంఠి,

కుసుమాన్త్యకేళిని న్ గూడ రమ్మని వేడ

మా టాడనై తినే న్ మంఝయాన,

'యలుఁగకువే' యంచు న్ నటు కౌఁగిటను దార్పఁ

దాళుకొమ్మంటినే న్ ధవళనయన,

గీ॥ యాన లెలుఁగని పాపాత్మనరాలఁ గనుక,

ప్రాణపదమైనవిభు నెడఁ న్ బాయవలసె॥ చెలియ॥

93

టీ. మోహనాంగి = మోహనశీలమయినశరీరము గలదానా? మున్నొకనాఁ
డు = పూర్వముకప్పుడు, నన్ను ముద్దిడుమన్నన్ = నన్ను ముద్దుపెట్టుకొనుము అ
నఁగా, మోము అటుద్రిప్పితిన్ = ముఖమట్లు త్రిప్పినాను. బతిమాలి = వేడికొని,
పాలిండ్లన్ పట్టనీయవే, అన్నన్ = అనఁగా, కంబుకంఠి, కనరికొట్టితిని, కుసు
మాన్త్యకేళిని = మన్మథక్రీడలను, గూడన్ రమ్మనివేడన్ = చేరుటకు రమ్మనివేడ

గా, మందయాన! మాటాడనైతిన్ = బదులునై నను చెప్పకపోతిని, అటుగకు
వే = కోపగింపకుమా, అన, అటుకొఁగిటనుదార్పన్ = అట్లు దాను కొఁగిలించు
కొనఁగా, ధవళనయన = తెల్లని నేత్రపద్మములను గలదానా! తాళుకొమ్మంటినే =
తాళుకొమ్ము అని చెప్పినానుగదవే; అనలెటుఁగని పాపాత్తురాలన్ కనుక = ఆశ
లుదెలియని పాపినిగాఁబట్టి, ప్రాణపదమైనవిభున్ = ప్రాణమునకు తుల్యుఁడైన
పెనిమిటిని, ఎడఁబాయవలసెన్.

తా. తొల్లి 'వాఁడొకప్పుడు' నన్ను ముద్దులిడుకొవే' యనివేడగా మోము
ద్రిప్పితిని. మఱొకప్పుడు పాలిండ్లను బట్ట నీయవేయనఁగా, కసరి కొట్టితిని, కు
సుమాస్తు)కేలికి రమ్మ యని ప్రార్థింపఁగా మాటయేయాడకుంటిని, కోపగింపకు
వేయని నన్ను తనయాలింగనమునఁ జేర్పఁగా, ఓర్చికొనుము కొంత యంటిని.
అయ్యో! యాసలమర్త మెటుఁగని పాపిని కాఁబట్టి, యిట్లు విభుని పోఁగొట్టు
కొంటినమ్మ.

సీ॥ మోసమామెనుగదే శ్రీ మోహతిశయమునఁ.

బతి యెంతవేడినఁ శ్రీ బలుకనైతి,
పలుకక వానిపై శ్రీయలుకచే నేనున్న
నుంచరైతిరి వాని శ్రీ నుపచరించి,
యుపచరింపక మీర శ్రీ లూరకుండిననేమి
నేనె రారా యని శ్రీ నిలుపరాదె,
నిలుప నాలో నేర్పుశ్రీనేర్పు లేదాయెఁబో
ప్రేమతో నతఁడెన శ్రీ నిలువరాదె

గీ॥ యన్ని యననేల? యొకరి నే శ్రీ ననఁగనేల,

తిన్నఁగాఁ జేరి నెనరు రా శ్రీ విన్నవించి॥ చెలియ॥

94

మోహతిశయమునన్ = అధిక మోహముచేత, పతియెంతవేడినన్ = మగఁ
డెంతబతిమాలినప్పటికిని, పలుకనైతిన్ = మాటలాడకయేపోతిని, మోసమామెను
గదే = మోసమువచ్చెనుగదే, వానిపైఅలుకచేతన్ = వానిమీఁదికోపముచేత, పలు

కక నేనున్నా = మాటలాడక నేనుండఁగా, (మీరైనను)వానికొ, ఉపచరించి = ఉపచారములనుబలికి, ఉంచరైతిరి = నిలుపుకొనకపోతిరిగదే మీరలు, ఉపచరింపక, ఉఱికుండిననేమి, నేనే = నేనుగానే, రారాయని = రమ్మరమ్మఅని, నిలుపరాదె = నిలిపికొనరాదా! నిలుపకొ = అట్లునిలిపికొనుటకు, నాలోనేర్చునేర్చులేదా యెబో = నాలోపల నేర్చుకొనఁదగిన నేర్పరితనమే లేకుండెను, ప్రేమతోకొ = ప్రేమముతో, అతఁడెనన్నిలువరాదె = అతఁడే నన్ను చిలువకూడదా! అన్నియననేల = అన్నిమాటలేల? ఒకరి నేనుఅనఁగ నేల = ఒకరి నేలనొచ్చుకొనవలయును, తిన్నఁగాకొ చేరి = నేరుగాపోయి, నెనరునవిన్నవించి, (పతినిదెమ్ము.)

తా. మోహమువలని యుత్కంఠచేత అతఁడు నన్ను వేఁడుకొన్నను నిలుపుకొననిది మోసమాయెనుగదే! నేనట్లు కోపాతిశయముతో నుండినప్పటికిని, మీరైన నతనికి హితోక్తులనుబలికి నిలుపుకొనియుండరాదా? మిమ్మేల చెప్పవలెను? నేనే రా రాయని తుదకు నిలిచి నిలిపికొని యుండరాదా! అట్లు నిలుపుకొను సామర్థ్యము నాకుచాలదు. అతఁడుగానైనను ప్రేమాతిశయముచే నిలిచి యుండరాదా! యిన్నిమాటలేల? యిందటి నననేల? నీవుపోయి తోయజాక్షి విభుని తోడితెమ్ము.

సీ॥ కరుణతో నిటుమళ్ళి శ కాగిలింపు మటంచు
ముదముతోఁ బలుమలు శ మ్రొక్కు నమ్మ;
యధరబింబముఁ బంట శ నదుమని మ్మనుచును
మనవిగా నను బతిమాలు నమ్మ,
గట్టిగాఁ జనుఁగవఁ శ బట్టనీయవె యంచు
వేమాటులకు నన్ను శ వేఁడునమ్మ,
కాముకేళి నొకింత శ కలయనీయు మటంచుఁ
విభుఁడు మెల్లన విన్నరీవించు నమ్మ,

గీ॥ యిట్లు మరులై న ప్రాణేశు శ నెట్లు పాసి,
మందబుద్ధిని నేనెట్లు శ లుందునమ్మ॥ చెలియ॥

టీ. కరుణతోఁ = దయతో, ఇటుమల్లి = ఇట్లుదిట్టిఁగి, కాఁగిలింపుమటం.
 చుఁ = అలింగనముచేసికొనవేయని, సుగముతోఁ = సంతోషముతో, పలుమలు
 మ్రొక్కునమ్మ = పలుకడవలకునునమస్కరించును, అధరబింబముఁ = పెదవియను
 దొండపండును, పంటనదుమనిమ్ముఅనుచుఁ = నాపంటనొక్కనిమ్ము అని, మనవి
 గాఁ = విజ్ఞాపనములుగా, ననుబతిమాలునమ్మ = నన్నప్రార్థించుకొనునమ్మ, చనుగ
 వఁ = చండ్రజంటను, గట్టిగాఁ సట్టినీవేయంచుఁ, వేమాలులకుఁ = వేయిసా
 రులకు, నన్ను వేడునమ్మ = నన్నప్రార్థించుకొనును, కాముకేళిఁ ఒకింతకలయనీ
 యుము = రతిఁగూడనిమ్ముఅని, విభుఁడు, మెల్లనవిన్నవించునమ్మ = పతి మెల్లఁగా వి
 జ్ఞాపించుకొనునమ్మ, ఇట్లుమరులైనప్రాణేశుఁ = ఇట్టిమోహాతిశయముగలిగినవిభు
 ని, పాసి యెట్లు = ఎవ్విధముగా నెడఁబాసి, మందబుద్ధిని = బుద్ధిహీనురాలిని, నేను,
 ఎట్లులుందునమ్మ = ఎట్లుజీవించునమ్మ.

తా. దయఁగలిగి, విభుఁడు ఇటుదిట్టిఁగి కాఁగిలి యియ్యవేయని కలుమాలు
 మ్రొక్కును. నీయధరమును ఆననీవే యని బతిమాలును. నీవత్సరుసాములసీడన
 ముల కీయకొనవే యని వేడును రతికిచేరజే యని మెల్లన మనవిచేసికొనును.
 ట్టిపరమసూహియైనవిభునిఁ బాసి యెట్లు జీవించియుందునమ్మ.

సీ॥ ప్రాణేశుఁ బాసినఁ శ్రీ బ్రాణంబు లుండవు

నెలఁత! నామే నెట్లు శ్రీ నిలుచు నమ్మ,
 పొత్తున నేకాని శ్రీ భుజయింప నొల్ల నే

యిపు డన్న మెల్లు రుచిరయించు నమ్మ,
 కాఁగిలి వదలినఁ శ్రీ గడుఁ దల్లడిల్లుదు

నిదుర కంటికి నెట్లు శ్రీ పొదలు నమ్మ,
 యలిగినఁ 'బలుకుమా' శ్రీ యని వేడుకొందు నే

యువిదరో! మన నెట్లు శ్రీ లోర్పునమ్మ,

గీ॥ రమణ నేనేమి బలుచట్టుకొల్పి నమ్మ,

మఱచి నావలె బ్రదుక దేమగువయైన॥ చెలియ॥ 96

టీ. నెలఁత = చెలీ! ప్రాణేశుక్ పాసినక్ = మగని తొలఁగియుండినయెడల,
 ప్రాణంబులుండవు = జీవములు నశించును. మేనుఎట్లు నిలుచునమ్మ = అప్పుడు శరీర
 మెట్లు నిలిచియుండునమ్మ, పొత్తున నేగాని = కూడియే గాని, భుజియింపనొల్లను =
 తిన మొదలు పెట్టను, ఇపుడు, అన్న మెటురుచియించునమ్మ = అన్న మెట్లు నా
 లకకు ఇంపు గానుండును? కాఁగిలివదలక్ = ఆశ్లేషమునుండి పీడినయెడల, క
 డుక్ తల్లడిల్లుదుక్ = మిగుల హింస చెందుదును, కంటికిక్, నిదుర యెట్లు పొద
 లునమ్మ = ఎట్లు నిదుర పట్టునమ్మ, అలిగినక్ = విభుఁడు కోపగించుకొన్నయెడల, ప
 లకుమాయని = మాటాడుమాయని, వేఁడుకొందు నే = ప్రార్థించుకొందు నే, ఉవిద
 రో = ఓయువతీమణీ! మన సెట్టులోర్చునమ్మ = నామన సెట్టు శాంతి నొందును? ర
 మణక్, నే నే మొదలుచట్టుతాయినమ్మ = నేనొక తాతిబండను, ఏమగువయైనక్ =
 ఏ కాంతయైనప్పటికిని, మఱచిబ్రదుకదు = తన మేలునుమఱచి జీవంపదు.

తా. విభుని ఎడఁబాసిన జీవము లుండవు, నాశరీరము అప్పటి కెట్లు నిలిచి
 యుండఁగలదు. కూడియే గాని తినటకు నొల్లనినాకు కూడు ఇప్పుడెట్లు రుచిం
 చును. పతి కాఁగిలివదలెనో కడు తల్లడిల్లుదును. ఇపుడు కంటికి నిదుర యెట్లు
 తగులఁగలదు? పతి అలిగినయెడల, తోడనే కోపగింపకుము అని బతిమాలుదును.
 అట్టి నాకిప్పుడెట్లు మనస్సుమాధానముగలుగును. నేనొక పెద్దచట్టుతాయని. నావలె
 పతిని ఏమఱియుండునట్టి కాంత యొక తెయు నుండదు.

సీ॥ పతిరూప రేఖలు శ్రీ పటమున వ్రావించి

సొంపుగాఁ గండ్లకుఁ శ్రీ జూపరమ్మ,

హరికరంబులగంధ శ్రీ మప్పళించుక నచ్చి

సొంకంబుగాఁ జండ్లఁ శ్రీ బూయరమ్మ,

మాధవుపలునొక్కు శ్రీ మడుపులఁ దెప్పించి

యొప్ప నాకెమ్మోవి శ్రీ నుంచరమ్మ,

నలినాయతాక్షుని శ్రీ నఖములఁ దెప్పించి

చిగురుఁ గెంజెక్కులఁ శ్రీ జేర్పరమ్మ,

గీ॥ పొడము మదనాగ్ని యెందుల శీ నణఁగ దింక

నూఱకయ మీరు జాగు గా శీ నుండఁదగునె॥ చెలియ॥ 97

టీ. పటమునకొ = చిత్రమునందు, పతికూపురేఖలవ్రావించి = పెనిమిటియొక్క ఆకారమును గలరేఖలను వ్రావించి, సొంపుగాకొ = రమణతో, కండ్లకుఁ జూపరమ్మ = నాకుఁజూపి చతుఃప్రీతిని గలింగిపరమ్మ. హరికరంబులగంధముకొ = శ్రీకృష్ణునిచేతియందలిగంధమును, అప్పళించుకవచ్చి = చేతులనద్దికొనివచ్చి, పొంకంబుగాకొ = పొందికతో, చండ్లకొఘాయరమ్మ, మాధవుపలునొక్కుమడుపులకొ = కృష్ణునిదంతములు దవిలినయాకుమడుపులను, తెప్పించి, ఒప్పకొ = అందముగా, నాకెమ్మోవికొ = నాయెట్టినిపెదవిపై, ఉంచరమ్మ ; నలినాయతాక్షుని = తామరసనేత్రుని, నఖములకొ తెప్పించి = గోళ్లనుదెచ్చి, చిగురుకంజెక్కులకొ = చిగురుటాకులను బోలిన యెట్టిని చెక్కిళ్లయందు, ఉంచరమ్మ = పెట్టరమ్మ, పొడము మదనాగ్ని = సంభవించినమన్నథాగ్ని, ఎందులకొ అణఁగదింకకొ = ఎందుచేతను ఇంకను అడంగదు, ఊఱకయ = మిన్నకయే, మీరు, జాగుగానుండకొ తగునే = ఆలస్యపఱచుచు నుండవచ్చునే.

తా. విభునియొక్క ఆకారరేఖలను చిత్రమున రచించి తెచ్చిచూపుఁడు. అతనిచేతుల నంటినగంధమునుదెచ్చి, నాయెద కలందుఁడు, అతనిపలునొక్కుమడుపులను దెచ్చినామోవిసీమను జేర్చుఁడు. పొదలునట్టి మదనాగ్నియెట్లు మానఁగలదు. మీరిట్లు లాలస్యము చేయనగునా?

సీ॥ వలపుమై నాప్రాణశ్రవల్లభుఁ గూడిన

పడఁతి వేయేఁడులు శీ బ్రదుకవలయు,

గమలాక్షు నెప్పుడు శీ గౌగిటఁ జేర్చిన

కాంత కై శ్వర్యంబు శీ గలుగవలయుఁ,

బతితోడఁ జౌశీతిశబంధముల్ పచరించు

పల్లవపాణి వశ్రద్ధిల వలయుఁ,

గృహదేవుని రతి శీ బ్రీతి నొందించిన

పొడము మదనాగ్ని యెందుల శీ నణఁగ దింక

యువిద చల్లఁగ నెప్పు రిడుండవలయు,
గీ|| ననుచు దీవించరమ్మ యెందైన వాఁడు
సంతసించినఁ జాలు నీరసారికైన|| చెలియ||

98

టీ. వలపుమై = మోహముతో, నాప్రాణవల్లభుఁ గూడినపడఁతి = నావిభు
నితోఁగూడిన స్త్రీ, వేయేడులు = వేయిసంవత్సరములకాలము, బ్రదుకవలయున్ =
జీవింపవలయును, కమలాక్షున్ = విష్ణుదేవుని, ఎప్పుడున్ కాఁగిటన్ జేర్చినకాంత
కున్ = ఆలింగనమునందు చేర్చియుండు స్త్రీకి, ఐశ్వర్యంబుగలుగవలయున్ = ప్రా
భవముగలుగవలయును, పతితోడన్ = నాయకునితో; చాళీతిబంధముల్ పడరించు
పల్లనపాణి = వివిధరతిబంధములను గూడునట్టి కాంత, వర్ధిల్లవలయున్ = సృష్టిచెం
దవలయును; కృష్ణదేవునిన్ = శ్రీకృష్ణుని, రతిన్ = గ్రీడయందు, ప్రీతినొందించి
నయువిద = తుష్టిని గలిగించినయువతి; చల్లగ నెప్పుడుండవలయున్ = మిగుల నెమ్మ
దితో నుండవలయును. అనుచున్ = అని. దీవించరమ్మ = ఆశీర్వాదించరమ్మ, వాఁ
డు = శ్రీహరి, ఎందైనన్ = ఎచ్చోటనైనను, సంతసించినన్ చాలున్ = సంతోషిం
చినచాలును. ఈసారికైనన్ = ఈయొక్కతడవైనను (చేడియా! కృష్ణునితో
డితెమ్ము).

తా. మోహాతిశయముతో నావిభునిగూడినకాంత వేయిసంవత్సరములకు డ
జ్జీవించి యుండవలెను. అతనిని కాఁగిటనుజేర్చిన కాంతకు ఐశ్వర్యావాప్తిగలుగ
వలయును. పతితోడ చాళీతిబంధములను నెఱపుతెఱవ వర్ధిల్లవలెను. కృష్ణ
స్వామితోఁ గ్రీడించుకాంత చల్లగానుండవలయును. అనియాశీర్వాదించరమ్మ. అ
తడెచ్చోటనైనను సంతోషముతోనున్నచాలును. ఐనను ఈయొక్కతూరికి
మాత్ర మతని తోడితెమ్ము.

సీ|| ప్రాణేశుఁ డెచ్చటిరపరభూమి నున్నాఁడొ
యాదిత్యదేవ! కారపాడవయ్య,
సరసుఁడు వలచి యేరసఖచెంత నున్నాఁడొ
యుదురాజ! పోషించు రి చుండుమయ్య,

వరుఁ డేనెలంతకై వసమున నున్నాఁడొ

సేవింతుఁ బవన! రక్షింపవయ్య,

విభుఁ డేవెలందిని శ విడఁజాలకున్నాఁడొ

యనిమిషో త్తములార శ యరయరయ్య

గీ॥ యనుచు వేడెద నాతఁడెం శ దైన లెస్స

నున్నదే చాలు నేఁ జూడకుండలేను॥ చెలియ॥

99

టీ. ఆదిత్యదేవ=ఓసూర్యభగవానుడా? ప్రాణేశుఁడు=నాజీవితేశుఁడు, ఎట్టిపరభూమినున్నాఁడొ=ఎట్టిప్రదేశమునందు ప్రవాసముచేయువాఁడొ? కాపాడవయ్య=రక్షింపుమయ్య, ఓడుకాజ=చంద్రుడా! సరసుఁడు=నారసికుఁడు, వలచి=మోహించి, యేసఖిచెంతకొనాన్నాఁడొ=ఏచెలియదగ్గఱనుండువాఁడొ, పోషించుచుండుమయ్య=రక్షించుచుండుమయ్య, పవన=ఓవాయుదేవుడా! వరుఁడు=పెనిమిటి, ఏనెలంతకైవసముననున్నాఁడొ=ఏస్త్రీవశమునందుండువాఁడొ? సేవింతు=కొలిచెదను, రక్షింపవయ్య=కాపాడుమయ్య, విభుఁడు, ఏవెలందిని=ఏకాంతను, విడఁజాలకున్నాఁడొ=వదలలేకుండువాఁడొ? అనిమిషోత్తములార=ఓదేవతలారా! అరయరయ్య=రక్షింపరయ్య, అనుచుకోవేడెదకొ=అనిప్రార్థించెదను. అతఁడు, ఎందైనకొలెస్సనున్నదేచాలు=అతఁడెచ్చటనైనను సుఖముండునదేజ్ఞాలును, నేను చూడకుండలేను=అతని దర్శింపక ఉండఁజాలను.

తా. ఓసూర్యుడా! నాకాంతుఁ డేపరభూమిలో ప్రవాసముచేయువాఁడొ? రక్షింపుమయ్య. ఓచంద్రుడా! నాభుఁ డేకాంతచెంతనుండువాఁడొ? పోషింపవయ్య. పవనా! నాభుఁ డేయింతిక్తైవసమునందున్నాఁడొ? అరసి రక్షింపవయ్య. దేవతలారా! దైతుఁ డేవెలందిని విడఁజాలకున్నాఁడొ! యరయరయ్య. అనుచుప్రార్థింతును. అతఁడెందైన సుఖముండుటేచాలును. నేనతని చూడకుండఁజాలను.